

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Bc. Matouš Hartman

**Obraz Československa v Chile po převratu
roku 1973 a československá propaganda
proti chilskému vojenskému režimu**

The Image of Czechoslovakia after the Coup
d'État of 1973 in Chile and the Czechoslovak
Propaganda against the Chilean Military
Regime

Praha 2019
CSc.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Opatrný,

Bibliografický záznam:

Hartman, Matouš. *Obraz Československa v Chile po převratu roku 1973 a československá propaganda proti chilskému vojenskému režimu*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Středisko iberó-amerických studií, 2019. Vedoucí práce prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat zejména panu profesoru Josefu Opatrnému za vedení práce a za cenné komentáře, které mi pomohly dovést text do finální podoby. Také bych chtěl poděkovat Čechům žijícím v Chile, s nimiž jsem vedl rozhovory, jmenovitě Karle Kozubové, Jarce Stuchlíkové, Hanuši Jiřímu Steinovi a Jindřichu Küllerovi. Zároveň jsem vděčen za možnost setkat se s novináři Milanem Syručkem a Bohuslavem Borovičkou, kteří mi pomohli pochopit mediální problematiku vztahu Československa a Chile v sedmdesátých, respektive osmdesátých letech. Děkuji také profesoru José Miguelu Labrinovi Elguetovi z Universidad de Chile za rozhovor o mediální struktuře Chile a chilských dějinách a panu docentu Janu Haladovi za konzultaci k mé práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze,

Bc. Matouš Hartman

Klíčová slova:

Chile, Československo, komunismus, vojenská junta, Latinská Amerika, Jižní Amerika, Východní blok, propaganda, mediální analýza, rozhovor, Salvador Allende, Augusto Pinochet, studená válka, ideologický konflikt, antikomunismus, socialismus, diktatura, demokracie, státní převrat

Key Words:

Chile, Czechoslovakia, communism, military dictatorship, Latin America, South America, Eastern Bloc, propaganda, media analysis, interview, Salvador Allende, Augusto Pinochet, Cold War, ideological conflict, anticommunism, socialism, dictatorship, democracy, coup d'état

Abstrakt

Následující diplomová práce se věnuje problematice ideologického konfliktu mezi Východním blokem a chilskou vojenskou juntou. Autor textu zkoumá mediální obraz Československa v Chile a analyzuje mediální propagandu v ČSSR vedenou proti chilské vojenské vládě. Mediální kvalitativní analýza doplňují vzpomínky čtyř Čechů, kteří prožili kritické roky chilských dějin přímo v jihoamerickém státě.

Autor se soustředí na roky 1973 a 1988 a 1989. První je začátkem chilské diktatury, tedy obdobím největšího šoku. Roky 1988 a 1989 pak vymezují konec nedemokratických režimů v Chile, respektive Československu.

Pro mediální analýzu byly vybrány nejvýznamnější deníky v obou státech. V Chile se jedná o El Mercurio a La Segunda, v Československu Rudé právo a Mladou frontu. Mediální analýzu doplňují rozhovory s Milanem Syručkem, vedoucím zahraniční rubriky Mladé fronty k roku 1973, a Bohuslavem Borovičkou, zahraničním zpravodajem Rudého práva v Havaně, který se roku 1988 dostal do Chile u příležitosti referenda o budoucnosti vojenského režimu.

Práce nabízí teoretickou část, v níž autor shrnuje moderní dějiny Chile a problematiku ideologií v jihoamerickém státě. Na jedné straně tu stál konzervativní antikomunismus, jehož kořeny sahají k začátku dvacátého století, na druhé straně pak allendovská vize socialismu, Komunistická strana

Chile

a guerrillová organizace MIR. Na Chile se podepsaly i studená válka a kubánská revoluce. V teoretické části je také nastíněna mediální krajina Chile

a problematika ideologického konfliktu mezi El Mercurio a chilskou levicí. Zároveň autor zahrnul i kapitolu věnující se propagandě a její funkci pro pochopení následující analýzy mediálních textů.

Analytická část je rozdělena do kapitol věnujících se československému pohledu na Chile v letech 1973 a 1988 a chilskému pohledu na ČSSR v letech 1973 a 1989. Rozsáhlá kapitola se věnuje i osudům Čechů v Chile, kteří doplňují mediální analýzu o osobní vzpomínky a o názory na Chile a Chilany v inkriminovaných letech.

Abstract

The following thesis deals with the question of ideological conflict between the Eastern Bloc and the Chilean military junta. The author of the thesis investigates the media portrayal of Czechoslovakia in Chile and analyses the Czechoslovak media propaganda against the Chilean military government. The qualitative analysis is accompanied by the memories of four Czechs who lived in Chile during the period.

The main focus is on the years 1973, 1988 and 1989. The first year marks the beginning of the military dictatorship, the year of the biggest shock. The years 1988 and 1989 mark the end of the nondemocratic governments in both countries, Chile and Czechoslovakia.

The daily journals chosen for the analysis were the most important newspapers in the countries of interest. These were El Mercurio and La Segunda in Chile, and Rudé právo and Mladá fronta in Czechoslovakia. The media analysis is accompanied by interviews with Milan Syruček, the foreign editor at Mladá fronta (1973), and Bohuslav Borovička, a Rudé právo reporter in Havana who travelled to Chile in 1988.

The thesis offers a theoretical part with a summary of modern Chilean history and the question of ideologies in the Latin American state. There was conservative anticommunism with roots already at the beginning of the 20th century. On the opposite side there were Allende's vision of

socialism, the Communist Party of Chile and the guerrilla organization MIR. Also, the Cold War and Cuban Revolution had an impact on Chilean affairs. In the theoretical part, the reader can find a sketch of the Chilean media structure and the question of ideological conflict between El Mercurio and Chilean Left-wing parties too. The chapter defining propaganda is also incorporated for a better understanding of the following media analysis.

The analytical part is divided into chapters dedicated to the Czechoslovak view of Chile in years 1973 and 1988 and the Chilean view of Czechoslovakia in years 1973 and 1989. An extensive chapter deals with the stories of Czech living in Chile. Interviews with them add personal memories and opinions on Chile and the Chileans during the tough years of the Chilean history to the media analysis.

Obsah

1. Úvod.....	12
2. Přehled chilských dějin ve 20. století.....	13
3. Chilský antikomunismus	18
4. Chile v kontextu studené války a Allendeho chilská cesta k socialismu	23
4.1. Kubánská revoluce a její dopad na Chile	25
4.2. Reakce USA na kubánskou revoluci a Chile	27
5. Chilská média během Allendeho vlády a za pinochetovské diktatury.....	29
5.1. Ideologická prohra Unidad Popular	29
5.2. Cenzura a dominance El Mercurio.....	31
5.3. Rudé právo jako protiváha El Mercurio	33
6. Propaganda.....	34
6.1. Ideologie jako základ propagandy	35
6.2. Média a mýty	36
6.3. Propaganda jako politický nástroj.....	37
7. Československo v chilských médiích v době převratu	38
7.1. Vítězství nad marxismem.....	40
7.2. Chile je obětí mezinárodní kampaně	42
7.3. Propaganda proti Východnímu bloku se zaměřením na Moskvu.....	43
7.4. Disidenti a lidská práva	45
8. Československo v chilských médiích v době sametové revoluce	47
8.1. Postavení El Mercurio	48
8.2. Dubček a Pražské jaro	48
8.3. Svoboda a vítězství	50
8.4. Obnovení styků	52
9. Chile v československých médiích po převratu 11. září 1973.....	53
9.1. Těžké dny před pučem.....	55
9.2. Puč.....	56
9.3. Fašismus a paralela s nacistickým Německem	58
9.4. Marxismus a obraz Allendeho	60
9.5. Chilský teror a protesty v Československu.....	62
9.6. Spojené státy a ideologický boj s imperialismem	64
9.7. Osobnosti využité pro propagandistické účely	67
9.7.1. Pablo Neruda	67

9.7.2.	Luis Corvalán	68
9.8.	Využití chilských událostí k propagandě v Československu	69
9.8.1.	Legitimizace intervence vojsk Varšavské smlouvy.....	69
9.8.2.	Konflikt s Čínou	71
10.	Chile v československých médiích v době referenda roku 1988	72
10.1.	Skeptický pohled	74
10.2.	Rozčarování z chilských událostí.....	75
10.3.	Cesta Bohuslava Borovičky do Chile	75
10.3.1.	Stanovisko KS Chile	76
10.3.2.	Strach z budoucnosti a osobnost Pinocheta.....	77
10.3.3.	Referendum o nejisté budoucnosti	78
11.	Pohled na Československo ve vzpomínkách Čechů žijících v Chile.....	79
11.1.	Osudy čtyř Čechů	80
11.1.1.	Karla Kozubová.....	80
11.1.2.	Jarka Stuchlíková.....	81
11.1.3.	Hanuš Jiří Stein.....	82
11.1.4.	Jindřich Küller.....	83
11.2.	Politika, socialismus a Československo ve vnímání Chile.....	84
11.2.1.	Chilský zájem o politiku.....	84
11.2.2.	Československo v Chile	88
11.2.3.	Československo v mapuchských oblastech.....	91
11.2.4.	Chilská představa o socialismu	92
11.2.5.	Úloha komunistické strany	94
11.3.	Očekávaný převrat.....	96
11.4.	Den puče	97
11.5.	Politika jako rozdělující faktor v chilské společnosti.....	100
11.6.	Návrat do Chile	103
12.	Závěr	107
13.	Bibliografie	113
14.	Přílohy	134
14.1.	Příloha 1: Rozhovor s Karlou Kozubovou	134
14.2.	Příloha 2: Rozhovor s Jarkou Stuchlíkovou	142
14.3.	Příloha 3: Rozhovor s Hanušem Jiřím Steinem	150
14.4.	Příloha 4: Rozhovor s Jindřichem Küllerem	161
14.5.	Příloha 5: Rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou.....	164

14.6.	Příloha 6: Rozhovor s Milanem Syručkem	168
14.7.	Příloha 7: Rozhovor s Bohuslavem Borovičkou.....	172

1. Úvod

Ráno 11. září 1973 přišel zlomový okamžik v dějinách Chile. Státní převrat, během něhož zemřel jediný socialistický prezident zvolený demokratickou cestou, zasáhl nejen jihoamerický stát. Vyvolal odmítavé reakce a protesty v mnoha zemích včetně Československa.

Chile se roku 1970 se zvolením Salvadora Allendeho a Lidové jednoty vydalo socialistickou cestou, a byť se v mnohém lišila od socialismu Východního bloku, pro Sovětský svaz a jeho satelity představovala jistou naději v ideologickém boji se Západem. Šok, který vojenský převrat proti Allendovi o tři roky později vyvolal, se proto musel promítnout i do mediální sféry. Předtím oslavované Chile se na podzim roku 1973 stalo nepřítelem, státem, do jehož čela nastoupila vojenská junta, z níž později vzešla osobnost Augusta Pinocheta jako diktátora a příkladu poplatnosti imperialismu Spojených států.

Následující práce analyzuje zpravodajství a publicistiku týkající se chilských událostí v Rudém právu a Mladé frontě v letech 1973 a 1988, tedy v době nástupu vojenské junty k moci a referenda, které rozhodlo o konci Pinochetovy vlády. Text se také zabývá zpravodajstvím a publicistikou v chilských denících El Mercurio a La Segunda v letech 1973 a 1989. Druhý rok je zvolen v souvislosti se sametovou revolucí, kterou lze podobně jako chilské referendum z roku 1988 považovat za symbol konce jedné éry československých dějin.

Text ukáže, jak fungovala protipinochetovská propaganda v Československu a jak chilští novináři vnímali vzdálenou evropskou zemi. Vzniká tak obraz konfliktu, na jehož pozadí lze jasně vidět bipolárnost světa sedmdesátých let a naopak postupné uklidňování poměrů na konci let osmdesátých.

Chilské dějiny druhé poloviny dvacátého století jsou výjimečné jak díky osobnosti Salvadora Allendeho a jeho specifické formě socialismu, tak díky

Pinochetově režimu, který byl často vnímán jako symbol vojenských vlád na kontinentě. Důležitou roli zde hraje také soupeření supervelmocí a překvapení z rychlého vývoje situace v Chile, kdy se z jedné z nejstabilnějších latinskoamerických zemí s dlouhou demokratickou tradicí stal nejprve socialistický stát a následně vojenská diktatura.

Odlišný pohled od toho mediálního nabízejí i vzpomínky Čechů, kteří zažili převrat roku 1973. Jejich příběhy tvoří součást této práce a doplňují mediální analýzu o osobnější rozměr, o vzpomínky a svědectví, která ukazují, jak vypadal život za Allendeho vlády, v době kolem puče a zčásti také v době, kdy se Pinochetův režim konsolidoval. Jedná se o příběhy čtyř lidí, kteří každá chilská událost prožili jiným způsobem, a přesto je jisté skutečnosti spojují.

Problematice obrazu Československa v chilském denním tisku ve sledovaném období nebyla zatím věnována žádná závěrečná práce, podobně tak otázce života československých emigrantů v Chile v sedmdesátých a osmdesátých letech a jejich pohledu na ideologický střet jejich původní domoviny s novou vlastí. Z toho důvodu autor textu pracoval s dobovým tiskem, archivními dokumenty a záznamy uskutečněných rozhovorů. K celkovému zarámování práce pak byla použita literatura zaměřena na dějiny Chile a mediální problematiku věnující se danému období.

2. Přehled chilských dějin ve 20. století

Vstup Allendeho do prezidentského paláce v roce 1970 a následný vojenský puč o tři roky později proměnil Chile ve středobod zájmu a svět překvapil. Chile totiž vynikalo mezi svými latinskoamerickými kolegy politickou stabilitou a značnou nekonfliktností, díky které se mu fenomén občanských válek, tak častých v regionu, téměř vyhýbal.

Chile započalo dvacáté století vládou oligarchů, kteří ani nemuseli zavádět přímé daně, protože stát bohatl díky příjmům z těžby ledku. Začal se zvyšovat i význam mědi, přičemž to byly společnosti z USA, kterým se do dvacátých let podařilo ovládnout chilskou těžbu.¹

Ekonomika Chile se vyvíjela, ale zisk měly jen nejvyšší vrstvy. Společenské rozdíly, které se v meziválečných letech prohloubily, daly do pohybu dělnictvo. Už v roce 1912 vznikla první chilská socialistická dělnická strana následovaná v roce 1922 založením Komunistické strany Chile. Chile bylo státem společenských kontrastů, kde na jedné straně stáli bohatí oligarchové a na druhé chudý zemědělský jih a o něco bohatší hornický sever. Sociální rozdíly tak byly založené jak na společenském postavení, tak rozdílnosti regionů. Eskalaci nerovnosti a nespokojenosti umocnil počátek stěhování chudého venkovského obyvatelstva do velkých měst, zejména Santiaga a Valparaíso.

Chile zažilo krátkou etapu parlamentní republiky následovanou návratem k prezidentským tradicím v roce 1925 za vlády Artura Alessandriho Palmy. Na Chile tvrdě dopadla světová ekonomická krize. Hospodářské problémy umocňoval také objev syntetického ledku. Chilský export se za krize propadl o 80 % a deprese donutila k rezignaci prezidenta Ibáñeze. V roce 1933 vznikla Socialistická strana, kterou spoluzakládal Salvador Allende.

Za druhé světové války udržovalo Chile striktní nezávislost, a to až do roku 1943, kdy na nátlak USA vypovědělo diplomatické styky státům Osy. Na jihoamerický stát začala dopadat tíha studené války, která se dostavila velice brzy po porážce nacistů. K moci se v roce 1947 dostal Gabriel González Videla za Radikální stranu. Tehdy se v Chile naplno projevil vliv studené války. Ještě v roce svého nástupu do úřadu González Videla přerušil vztahy s některými východoevropskými státy včetně Československa, které obvinil z podpory bojkotu chilské ekonomiky. Je na místě připomenout, že k vypovězení styků došlo ještě před osudným

---

¹ CHALUPA, 2012, s. 78

Únorem '48. Byť se González Videla dostal k moci s podporou komunistů, již v roce 1948 se jich zbavil Zákonem na permanentní obranu demokracie, známým jako La Ley Maldita (Zatracený zákon), který vyřadil komunisty z politické hry, neumožnil jim kandidovat a dokonce je internoval v pracovních táborech. V jednom z nich, v Pusagua, sloužil i budoucí chilský prezident Augusto Pinochet.² Tam se ostatně dostal do kontaktu i s Allendem, který do internačního tábora vyrazil, aby situaci zkontroloval. Pinochet tehdejšímu senátorovi neumožnil vstup do areálu.³

Velice důležitým momentem v chilské politice bylo zformování Křesťansko-demokratické strany roku 1957. Ta se stala nepřehlédnutelným politickým hráčem se středovou orientací. Vklínila se tak mezi tradiční pravici a levici, které se do budoucna začaly radikalizovat, což nakonec vyústilo i v osudná sedmdesátá léta. Křesťanští demokraté přišli ve chvíli, kdy se uvolňovaly poměry na venkově a docházelo k mobilizaci elektorátu i mimo městská centra. Chilští velkostatkáři totiž až do padesátých let kontrolovali životy i volební hlasy svých zaměstnanců.⁴

Společensko-ekonomická situace Chile vycházela z nerovnoměrného rozložení bohatství. Statistiky KS Chile ze šedesátých let 20. století hovoří až o 63 procentech zaměstnanců, jejichž příjmy nedosahovaly životního minima.⁵ Zároveň je nutné počítat s vlivem zahraničních těžbařských společností

a důležitosti mědi a dřívě ledku pro Chile. Za této skutečnosti se vyostřoval třídní konflikt podporovaný i KS Chile, která před nástupem vojenské junty čítala na 300 tisíc členů.⁶

Významným představitelem křesťanských demokratů se stal Eduardo Frei Montalva, který Chile vládl v letech 1964 až 1970. Proslul svým programem „Revoluce ve svobodě“, kterou pozitivně přijaly i Spojené státy, usilující tou

---

² CHALUPA, 2012, s. 78

³ VIAL CORREA, 2006, s. 70

⁴ SCULLY, 1992, s. 107

⁵ AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, K vývoji v Chile za vlády Lidové jednoty. 31. 5. 1974

⁶ AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, KS Chile, její organizace a základní názory, 2/330, bez datace

dobu skrze Alianci pro pokrok o hospodářskou stabilitu Latinské Ameriky. Montalvův program byl vnímán v USA i v Evropě jako demokratická alternativa ke kubánským událostem roku 1959.⁷ Frei Montalva chtěl prosadit společenské změny se zachováním ústavního pořádku a demokratických principů. Jeho vize „třetí cesty“ kombinovala zapojení státu do klíčových sektorů, jako byl těžební průmysl, s masivními zahraničními investicemi.⁸ Byl to právě on, za jehož vlády započala pozemková reforma i chilenizace mědi, ačkoli právě těmito dvěma procesy proměny chilské ekonomiky proslul až socialista Allende.

Ten se dostal do prezidentského paláce na třetí pokus v roce 1970 s koalicí levicových stran Unidad Popular (Lidová jednota),⁹ v níž byli i komunisté. Tím došlo k zásadnímu obratu v chilské politice, kdy Salvador Allende začal prosazovat svou „chilskou cestou k socialismu“. Stal se vůbec prvním socialistickým prezidentem na světě zvoleným demokratickou cestou.¹⁰

Problematická ovšem byla jeho podpora jak doma, tak v zahraničí. Chile neznalo druhé kolo prezidentských voleb a museli tak rozhodnout poslanci a senátoři, kdo prezidentské křeslo získá. Allende získal od voličů 36,3 % hlasů, což bylo jen o necelých 40 tisíc hlasů více než kandidát pravice Jorge Alessandri. Navíc to bylo ještě méně procent, než jaká získal ve volbách roku 1964, tehdy dosáhl na 38,5 %.¹¹ Allende musel slíbit respektování ústavy i demokratických principů a zákonodárci ho nakonec prezidentem zvolili. Nicméně nelze přehlédnout fakt, že téměř dvě třetiny Chileanů pro Allendeho nehlasovaly.

Allendeho politika nevyhovovala ani dvěma supervelmocem. Spojené státy skrze CIA podporovaly chilskou opozici a zejména pravicový deník El Mercurio, který se měl do budoucna proměnit v hlásnou troubu Pinochetova režimu. Po znárodnění měděných dolů – zde je nutné

---

⁷ RIVERA POLO, 2013, s. 133

⁸ TAYLOR, 2006, s. 20

⁹ V textu je dále použita zkratka UP podle španělského názvu strany

¹⁰ CHALUPA, 2012, s. 85

¹¹ CHALUPA, 2012, s. 410

upozornit, že na tomto kroku se parlament shodl jednomyslně, tudíž nelze situaci, která z rozhodnutí vzešla, přičítat na vrub jen Allendovi¹² – došlo k bojkotu chilské mědi na světovém trhu ze strany severoamerických společností a „chléb Chile“ se stal pro stát spíše zátěží než dojnou krávou. Když se pak poměry po puči změnily, junta vracela doly původním majitelům a přidávala i odškodné.¹³

Nicméně ani Sovětský svaz nové socialistické republice neposkytl podporu, Chile vnímal jako sféru amerického vlivu a nehodlal se vměšovat do chilské politiky, podobně jako se zachovaly USA, když nezasáhly při okupaci Československa v roce 1968. Chile nebylo pro Moskvu strategickým územím.

Vláda socialistického prezidenta skončila ekonomickou krizí, nespokojeností obyvatel a hlavně vojenským pučem, při němž došlo ke zničení La Monedy. V paláci zahynul i prezident Allende; dodnes není jasné, zda se zabil, nebo zda byl zabit pučisty. Nicméně jeho smrtí skončil socialistický experiment Chile a započalo šestnáctileté období vlády tvrdé ruky vojenské junty. Svět byl překvapen, Chile se stalo příkladem vojenského útlaku ačkoli reálná čísla umučených jsou nižší než v případech jiných států Jižní Ameriky.¹⁴

Vojenská junta okamžitě začala ze společnosti vyřezávat „rakovinový nádor marxismu“¹⁵ a spustila drsné represe, které svět šokovaly a tradičně konzervativní katolickou církev v Chile donutily k podpoře obětí, jejich rodin a distancování se od nového režimu.¹⁶ Za útlakem opozice stála zejména tajná policie DINA a později také Operace Kondor propojující vojenské režimy ve státech Jižní Ameriky.

---

¹² CHALUPA, 2012, s. 87

¹³ CHALUPA, 2012, s. 427

¹⁴ HAWTHORN, 1999, s. 254

¹⁵ CHALUPA, 2012, s. 426

¹⁶ Podle Josého Miguela Labrina Elguety došlo k dehumanizaci lidí považovaných za marxisty, což umožnilo ospravedlnění útlaku, vizte Přílohu 5: rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

Postupně se do popředí dostal Augusto Pinochet, kterého si Allende sám zvolil za velitele ozbrojených sil po rezignaci generála Carlose Huga Pratse.¹⁷ Pinochetova diktatura se od ostatních v regionu lišila přístupem k ekonomice, kdy prezident přenechal plánování tzv. Chicago boys, skupině chilských ekonomů vystudovaných v USA, kteří na Chile aplikovali principy neoliberalismu. Ten nakonec na začátku osmdesátých let dostal stát do hluboké ekonomické krize založené na zadlužení podniků i jednotlivců. Chile muselo zachraňovat soukromé banky a neoliberální postupy v řízení ekonomiky se omezily. Ještě v roce 1980 Pinochet nechal v referendu schválit novou ústavu, platnou až do současnosti, která určovala, že prezident zůstane ve svém úřadu na dalších devět let, po nichž dojde k hlasování, zda má vláda junty pokračovat, nebo ne.

V roce 1988 zvítězila po intenzivní kampani iniciativa No s podporou 56 %, která zamezila Pinochetovi v pokračování vlády.¹⁸ Ten ovšem zůstal vrchním velitelem ozbrojených sil až do roku 1998 a doživotním senátorem. Nikdy se ho nepodařilo odsoudit za zločiny spáchané během vojenské vlády, byť se objevil pokus ve Španělsku, ten ale skončil fiaskem. Pinochet zemřel ve věku 91 let v Santiagu de Chile roku 2006. Popinochetovské Chile nastoupilo vládu prezidentů ze středovo-levicové koalice Concertación. Právce se k moci dostala až se Sebastianem Piñerou v roce 2010.

3. Chilský antikomunismus

Chile bylo podobně jako další státy regionu ovlivněno studenou válkou, kde se proti sobě profilovaly dva opačné politické směry. Užívalo si dlouholetou politickou stabilitu, v regionu výjimečnou. Nicméně i zde se odrazilo soupeření velmocí a velice příznačným znakem pro pravicové a konzervativní strany se v Chile stal antikomunismus. Fenomén, který

---

¹⁷ KLÍMA, 2015, s. 414

¹⁸ KLÍMA, 2015, s. 415

chilskou politiku provázel od začátku dvacátého století, se po převratu v roce 1973 proměnil v jednu ze součástí rodící se ideologie vojenské diktatury.¹⁹ Stal se realitou politické diskuze i bojů, obzvláště v polovině století v souvislosti se Zákonem na permanentní ochranu demokracie, známým spíše jako Zatracený zákon, který vyloučil komunisty na deset let z politického života země.

Antikomunismus v Chile nenabral formu jasné doktríny, spíše přesvědčování politické scény o nevhodnosti marxismu a po roce 1917 v souvislosti s bolševickou revolucí i komunismu.²⁰ Tehdy také došlo k výraznější politizaci ideologie právě vzhledem ke vzniku SSSR jako prvního státu s režimem, jenž se marxismem inspiroval.²¹ Již v desátých letech ale působily regionální organizace řízené lokálními elitami, tzv. Ligas Patrióticas s xenofobním a rasistickým zaměřením vůči Peruáncům a protilevicovým smýšlením. Stát je navíc podporoval.²² Ustálení chilské levice inspirované marxismem můžeme datovat o něco později, do let třicátých.²³

Během dvacátého století získával antikomunismus různé podoby i intenzity, nicméně největšího ohlasu dosáhl mezi šedesátými a osmdesátými roky, kdy se vyostřila politická diskuze, došlo ke zvolení Allendeho a jeho následnému svržení. Důležitým faktorem této antikomunistické ideologie, která se snažila o vliv i mimo politickou sféru, byla otázka patriotismu. Komunismus byl vnímán jako něco cizího a ze své podstaty protinárodního „usilující o destrukci podstaty národa.“²⁴ Chilský antikomunismus tak nelze vnímat jen jako opozici vůči sílícímu komunismu ve světě, ale také jako sociální hnutí snažící se o obranu demokracie, spravedlnosti, národa, rodiny, víry a osobního vlastnictví.²⁵

---

¹⁹ CASALS ARAYA, 2009, s. 188

²⁰ CASALS ARAYA, 2009, s. 153-154

²¹ CASALS ARAYA, 2014, s. 99

²² CASALS ARAYA, 2014, s. 99

²³ CASALS ARAYA, 2009, s. 161

²⁴ CASALS ARAYA, 2009, s. 159

²⁵ CASALS ARAYA, 2014, s. 102

Antikomunismus se tak spojil s ekonomickým nacionalismem, averzí vůči imigraci a později s hispanismem a katolicismem.²⁶ Už za diktatury Carlose Ibáñeze mezi lety 1927 a 1931 došlo k zákazu Komunistické strany Chile vzešlé z hornické Socialistické dělnické strany a v roce 1940 představili pravicovní poslanci návrh zákona, který měl komunistickou stranu znovu zakázat²⁷, ale klíčovou postavou antikomunistického hnutí v Chile se stal až prezident za Radikální stranu Gabriel González Videla, autor Zatraceného zákona. Vládl v letech 1946 až 1952 a byl známý svými impulzivními rozhodnutími. Nebylo tak překvapující, že ačkoli se dostal k moci za pomoci komunistů, velice brzy je odstranil z vlády. Využil kontextu rodící se studené války, v říjnu 1947 ukončil diplomatické vztahy s Jugoslávií, SSSR a Československem s odůvodněním, že zaměstnanci ambasad podporují komunistickou sabotáž národní ekonomiky.²⁸ Na československé straně panovalo překvapení a zmatení. „Ministr zahraničních věcí včera prohlásil, že v rozhodnutí Chile nemá nic proti Československu samému, nýbrž že to je jen odraz intervence prováděné Sověty v chilských vnitřních věcech přímo a satelity nepřímo,“ stálo ve zprávě, která přišla z ambasády v Santiagu do Prahy.²⁹ Zároveň se v ní uvádí, že chilská strana obviňuje zaměstnance ZÚ z toho, že „měli prsty“ v hornické stávce a že se tajně schází se sovětskými diplomaty a bydlí s nimi.³⁰

Následující rok, 3. září, vešel v platnost Zatracený zákon, jehož prosazení souviselo i s vítězstvím komunistů ve střední a východní Evropě.³¹ Komunisté totiž nabírali na síle i v Chile a mohli ohrozit pozice Radikální strany.³²

---

²⁶ CASALS ARAYA, 2009, s. 165

²⁷ HUNEEUS, 2009, s. 200

²⁸ HUNEEUS, 2009, s. 26

²⁹ AMZV, Zprávy ZÚ Santiago de Chile. 1947. ČEJKA. Přerušení diplomatických styků s Chile. č. 2959/B/47, 25. října 1947, Zprávy ZÚ Santiago de Chile

³⁰ AMZV, Zprávy ZÚ Santiago de Chile. 1947. ČEJKA. Přerušení diplomatických styků s Chile. č. 2959/B/47, 25. října 1947, Zprávy ZÚ Santiago de Chile

³¹ HUNEEUS, 2009, s. 216

³² SCULLY, 1992, s. 111

Komunisté, kteří se s Gonzálezem Videlou dostali vůbec poprvé do vlády v Chile, museli pryč a zákon institucionalizoval pronásledování příslušníků strany. Z volebních seznamů zmizelo na 26 tisíc lidí.³³ Byla zakázána jakákoli forma propagandy³⁴ a docházelo k udáním i na politiky z jiných stran včetně příslušníků konzervativního křídla křesťanských demokratů.³⁵ Zákon zároveň pamatoval i na rodící se konflikt studené války a ve svém třetím článku vymezoval tresty za zločiny proti veřejnému pořádku, za import a výrobu zbraní nebo za urážky hlavy státu, ministrů a státních symbolů.³⁶ González Videla tak využil situace i pro omezení demokracie a svobody projevu v Chile.

Přijetí Zatraceného zákona předcházela Acción Chilena Anticomunista (ACHA) založená v roce 1946. Fungovala pouhé dva roky, nicméně vliv na chilskou politiku měla značný. Odpovídala ideji chilského antikomunismu svou nacionalistickou povahou, autoritářským pohledem na svět a elitářstvím. Komunismus byl v tomto kontextu vykládán jako útok cizích sil na chilský národ. ACHA se postavila do role obránce a osvoboditele státu proti cizí moci.³⁷ ACHA si tak vedla i registr nevhodných osob, kde se objevovala jména příslušníků levicových stran. ACHA byla civilním sdružením příslušníků různých stran, nicméně organizovala ozbrojené jednotky v několika chilských městech.³⁸ Organizace ukončila svou činnost po schválení Zákona na permanentní obranu demokracie (zákon přestal platit v roce 1958). Tehdy pozice ACHA zabrala tradiční pravice, což jí vydrželo až do poloviny šedesátých let. „ACHA a Zatracený zákon (...) představovaly formální vstup Chile do studené války,“³⁹ napsal chilský historik Marcelo Casals Araya. Z politického hlediska byl zákon Gonzáleze Videly těžkou ranou pro komunisty, nicméně fungování strany paradoxně

---

³³ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 12

³⁴ MARTÍNEZ LILO, P., RUBIO APIOLAZA P., 2015, s. 55

³⁵ HUNEEUS, 2009, s.249

³⁶ MARTÍNEZ LILO, P., RUBIO APIOLAZA P., 2015, s. 57

³⁷ To je ostatně patrné i v době vlády vojenské junty, která sebe sama vnímala jako osvoboditele Chile z rukou marxismu.

³⁸ CASALS ARAYA, 2014, s. 101

³⁹ CASALS ARAYA, 2009, s. 175

posílil. Komunisté se naučili pracovat v utajení a v populaci vzbudili ideu, že dokáží bojovat proti nepřízní osudu.⁴⁰

Šedesáté roky poznamenal jak úspěch Salvadora Allendeho ve volbách z roku 1958, kde skončil druhý, tak kubánská revoluce. Tehdy pravice musela ustoupit vzestupu antikomunistické nálady charakterizované tzv. Kampaní teroru (Campaña del terror). Ta souvisela s volbami v roce 1964 a středopravicová koalice zahltla obyvatelstvo antikomunistickou propagandou vzhledem k obavě z možného vítězství Salvadora Allendeho. Byla úspěšná a v roce 1964 se do prezidentského křesla dostal křesťanský demokrat Eduardo Frei Montalva. Kampaň zároveň vytvořila propast mezi křesťanskou demokracií a levicí.⁴¹ Hlavní zprávou, kterou se kampaň snažila přenést na obyvatelstvo, byla obava z omezení svobod a obrácení se směrem k Moskvě v případě zvolení Salvadora Allendeho. Objevovala se vyjádření, která přirovnávala případný Allendeho režim k otroctví. Vznikaly obavy z rozložení rodin, deformace národní identity nebo zničení společenského uspořádání.⁴² Antikomunismus se stal hlavním hybatelem kampaně a došlo k vyostření situace na otázku výběru mezi komunismem a bojem proti němu. Kampaň teroru navíc byla sponzorována Spojenými státy.⁴³

Za vrchol antikomunismu se pak dají považovat sedmdesátá a osmdesátá léta. V případě Pinochetovy diktatury je potřeba brát v potaz vliv antikomunismu na dějiny Chile jako celku.⁴⁴ Radikalnost, s níž režim přistoupil k represím levicových složek politické scény, se zakládal právě v antikomunismu, který dával komunismu až apokalyptický nádech. Z pohledu diktatury tak nebyl antikomunismus pouhou reakcí na události

---

⁴⁰ HUNEEUS, 2009, s. 364

⁴¹ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 18-19

⁴² CASALS ARAYA, 2014, s. 91

⁴³ CASALS ARAYA, 2014, s. 110

⁴⁴ CASALS ARAYA, 2009, s. 187

předcházející převratu, ale pokračováním ve “válce proti komunismu” vyhlášené již za vlády Gabriela Gonzáleze Videly.⁴⁵

Převrat měl navíc zabránit tomu, aby se Chile proměnilo v levicovou diktaturu, tedy něco cizího, importovaného, což také souvisí s vlasteneckým zaměřením antikomunistické ideologie. A myšlenka zabránění marxistům, aby převzali vládu nad Chile, nezmizela s nástupem vojenské junty k moci. „Je zajímavé, že se antikomunismus udržel až do kampaně SÍ/NO, která byla antikomunistická a antimarxistická. Její diskurz byl: Chile, marxisti už přicházejí.“⁴⁶

4. Chile v kontextu studené války a Allendeho chilská cesta k socialismu

Ačkoli Chile leží na dalekém americkém jihu a je poměrně izolovanou zemí, politika obou supervelmocí do jeho politického vývoje zasahovala už od první poloviny dvacátého století. Po druhé světové válce navíc Evropané museli vyklidit své pozice v Latinské Americe a zaměřit se na rekonstrukci vlastních států. Tohoto prostoru využily USA, aby konsolidovaly své velmocenské postavení.⁴⁷ Výrazný vliv na myšlení Chileanů pak měla kubánská revoluce, ale rezonovaly tu i okupace Maďarska a Československa. Společně s diskusí o způsobu vlády Stalina měly dopad na vztahy mezi levicovými partajemi.⁴⁸ V šedesátých letech se pak výrazným momentem studené války na chilském území stala již zmíněná Kampaň teroru. Nelze opominout ani následný zásah USA do chilské politiky, kdy světová velmoc od roku 1970 podporovala pravicové složky politického, veřejného a mediálního světa Chile. Po svržení Allendeho USA nadále spolupracovaly s nastoupivším Pinochetem; vznikla Operace

---

⁴⁵ HUNEEUS, 2009, s. 28

⁴⁶ Příloha 5: rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

⁴⁷ GILL, 2005, s. 91

⁴⁸ HARMER, 2013, s. 39–40

Kondor, jejíž první jednání se uskutečnilo v Santiago de Chile v roce 1975. Nicméně později s pronásledováním opozice mimo státy Kondora⁴⁹ a politickými změnami v USA se podpora Pinochetově diktatuře omezila.

Chile je potřeba vnímat v rámci studené války také s ohledem na tzv. chilskou cestu k socialismu ustanovenou Allendem. Její snaha o zachování demokratičnosti ovšem se zavedením revolučních ekonomických a společenských změn představovala pro USA hrozbu a obavu, že by se v Latinské Americe mohla objevit druhá Kuba.

Na československé straně můžeme vyčíst nejistotu, nicméně plnou nadějných očekávání vkládaných do KS Chile a koalice Unidad Popular. Československá ambasáda si v roce 1970 uvědomovala situaci v Chile, která připouštěla možnost, že další prezident bude levicový. Již začátkem roku mluvila o lidové vládě jako jediné alternativě k dosavadnímu kapitalismu a ekonomické stagnaci.⁵⁰ V polovině roku pak ministerstvo v koncepci československo-chilských vztahů uvádí: „Latinská Amerika se stává – po jihovýchodní Asii, Blízkém a Středním východě – třetím nejvýznamnějším centrem protiimperialistického a národně osvobozenického boje.“⁵¹

Projevoval se tu optimismus z radikalizace společnosti směrem doleva a z těžkostí, které vláda UP způsobila buržoazii. V případě dopisu velvyslance Miloše Veselého můžeme vycítit až škodolibost: „Cizí podniky (mezi nimi Baťa) nabízejí vládě odkoupení akcií za maximální ceny a buržoázie dále emigruje. Monopol Edwardsů⁵² má dny spočítány.“⁵³ Zároveň si ale také československá delegace všímá problematiky organizace

---

⁴⁹ Šok pro USA znamenal úspěšný atentát na Orlanda Leteliera přímo v centru Washingtonu, při němž zemřela i americká občanka.

⁵⁰ AMZV, TOT. Chile, 1970–1974, č. 020.563, 15. ledna 1970, svazek 1

⁵¹ AMZV, DTO. Návrh koncepce rozvoje politických, hospodářských, obchodních a kulturních styků s Republikou Chile, č. 011483, 13. května 1971, svazek 2

⁵² Edwardsovi vlastnili mediální dům, který vydával deník El Mercurio, jehož úloha byla v boji pravice proti Allendemu zásadní. Je tak pochopitelné, že se československému diplomatovi stala rodina Edwardsových trnem v oku.

⁵³ AMZV, TOT. VESELÝ, Miloš. Dopis Stanislavu Svobodovi, vedoucímu 6. odboru MZV, č. 027/71, 15. ledna 1971, svazek 9

MIR, jejíž členy považuje za extrémní levici, a i nadále k nim zaujímá odtažitý postoj, v roce 1973 dokonce hnutí věnuje zprávu, v níž uvede, že miristé prospívají reakci.⁵⁴ Československo nemělo sílu zasahovat do vnitropolitického vývoje Chile, ale monitorovalo ho, přičemž se na chilský stát mnohdy dívalo jako na možný úspěch socialismu v Jižní Americe.

4.1. Kubánská revoluce a její dopad na Chile

Kubánské události roku 1958 znamenaly impuls jak pro levicová hnutí v Latinské Americe, tak pro USA, které musely na bezpečnostní hrozbu nedaleko svých hranic reagovat. Kuba ukázala, že revoluce může zvítězit i v těsné blízkosti USA a na jejich zadním dvorku obecně. Salvador Allende patřil k politikům, kteří se v roce 1959 vydali na Kubu, aby se o nové realitě přesvědčili. Vrátil se nadšený.⁵⁵ Kubu označil za začátek velké cesty za osvobozením Latinské Ameriky.⁵⁶ Později během šedesátých let se opakovaně na karibský ostrov vracel, čímž vzniklo osobní pouto mezi ním a Castrem. Kubánská revoluce tak zůstávala i nadále přítomná a vlivná v kontextu celé Latinské Ameriky.⁵⁷ Zprvu ji v Chile přijímali i křesťanští demokraté, později měla sympatie už jen u marxisticky orientovaných stran, z nichž nejvýznamnější byla Socialistická strana,⁵⁸ z níž vzešel i Allende.

Během šedesátých let se prohloubily kubánsko-chilské vazby také díky společné vizi Allendeho a Castra, ačkoli se jejich metody i životní zkušenosti lišily.⁵⁹ V roce 1965 vznikla v Concepciónu již zmíněná organizace Movimiento de Izquierda Revolucionaria (Hnutí revoluční levice), známá

---

⁵⁴ AMZV, TOT. Chile, 1970-1974. Hnutí revoluční levice (MIR) v Chile, č. 01040/73, 15. května 1973, svazek 1

⁵⁵ HARMER, 2013, s. 40

⁵⁶ HARMER, 2013, s. 57

⁵⁷ CASALS ARAYA, 2014, s. 92

⁵⁸ CASALS ARAYA, 2014, s. 93

⁵⁹ HARMER, 2013, s. 52

pod zkratkou MIR, jíž jako inspirace posloužila Kuba.⁶⁰ Pro Chile byla taková skupina guerillového zaměření záležitostí doposud nepoznanou v rámci politické kultury levicových stran.⁶¹ MIR se později proměnila v důležitého činitele chilského politického života zejména kvůli svým teroristickým akcím, záborům půdy a následně množstvím svých umučených příslušníků po převratu v roce 1973. Zprvu měla silné vazby na Kubu, ty časem ochladly, když se Havana přiblížila Moskvě a akce MIR začaly být na obtíž. Navíc MIR rozděloval i chilskou levici. Nakonec dal Allendemu před volbami podporu patrně po vyjednávání, během něhož budoucí prezident nabídl MIR 80 tisíc dolarů za omezení jejich aktivit.⁶²

Zatímco Kuba měla cukr, na severu Chile se nacházely bohaté měděné doly spravované americkými společnostmi. To si Allende dobře uvědomoval, a ačkoli už Frei Montalva začal s chilenizací mědi, kdy odkoupil podíly v dolech tak, aby Chile vlastnilo 51 procent, v době příchodu Allendeho do vlády, zůstávala nadále čtvrtina průmyslu v rukou amerických firem,⁶³ na což kampaň UP reagovala označením situace za „imperialistické vykořisťování“.⁶⁴

Allende prezentoval svou představu o chilské cestě k socialismu, která se měla zásadně lišit od té sovětské. Už během kampaně v roce 1964 trval na tom, že Chile není spojencem ani jedné supervelmoci ve studené válce.⁶⁵ Jeho představa sice následovala revoluční změnu společenských pořádků, ale při zachování dosavadního politického a právního uspořádání.⁶⁶

V roce 1958 se do La Monedy dostal Jorge Alessandri, nezávislý pravicový kandidát, který těsně porazil Salvadora Allendeho. Ten v roce 1964 stáhl i ambasadora v Havaně.⁶⁷ Tím se ztížila pozice Kuby v Chile, ztratila tak

---

⁶⁰ HARMER, 2013, s. 53

⁶¹ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 19

⁶² HARMER, 2013, s. 54–55

⁶³ COLLIER, SATER, 2004, s. 318

⁶⁴ HARMER, 2013, s. 58

⁶⁵ HARMER, 2013, s. 56

⁶⁶ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 21

⁶⁷ CASALS ARAYA, 2014, s. 94

stálou přítomnost svých lidí a musela se spokojit s tajnými operacemi, zprávami od Chilanů přijíždějícími na Kubu přes Evropu (Praha, Paříž, Madrid).⁶⁸ V roce 1970 došlo znovu k přiblížení států, když se Frei pokusil umlčet levicovou opozici alespoň otevřením obchodních styků s karibským ostrovem.⁶⁹

4.2. Reakce USA na kubánskou revoluci a Chile

Na Kubánské události musely zcela pochopitelně reagovat i Spojené státy, jejichž americká hegemonie se dostala do ohrožení.⁷⁰ Již v roce 1946 vznikla Latin American Ground School, předchůdkyně známé School of Americas (od 1963), kde USA trénovaly příslušníky latinskoamerických armád v boji proti levicovým hnutím a guerillám. Boj s komunismem se v šedesátých letech proměnil v hlavní poslání výcviku na School of Americas.⁷¹ Bylo potřeba zamezit „druhé kubánské revoluci na kontinentě“.⁷² Z chilského pohledu jsou nejzajímavější sedmdesátá léta, kdy v souvislosti s vítězstvím Allendeho ve volbách a jeho následným svržením dosáhl počet chilských vojáků na School of Americas nejvyšší hodnoty ze všech latinskoamerických států, jednalo se o téměř dva tisíce mužů ve zbrani.⁷³

Ještě než School of Americas začala trénovat vojáky přímo pro účely boje s komunismem, pokusil se Kennedy v roce 1961 řešit kubánský problém smířlivou cestou ekonomické pomoci. Vznikla Aliance pro pokrok, která měla zabránit revolučním hnutím skrze americkou pomoc a ekonomický

---

⁶⁸ HARMER, 2013, s. 61

⁶⁹ HARMER, 2013, s. 61

⁷⁰ GILL, 2005, s. 104

⁷¹ GILL, 2005, s. 105

⁷² RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 17

⁷³ GILL, 2005, s. 110-111

rozvoj latinskoamerických států. Allende se koncem šedesátých let stal silným kritikem aliance s tím, že neřeší to zásadní; závislost regionu.⁷⁴

Se zvolením Allendeho na jaře 1970 zaujaly USA nevráživou pozici vůči Chile, která později vedla ke spolupráci na převratu roku 1973 a následnému zapojení pinochetovského Chile do Operace Kondor. Tím se ideologické bojiště studené války otevřelo přímo v Chile. Allende byl hrozbou, socialistickým prezidentem zvoleným lidem a potvrzeným hlasem poslanců, který proklamoval chilskou cestu k socialismu, byl nepříjemně nakloněn socialistickým státům a přítelem Fidela Castra. Chilská cesta k socialismu ohrožovala USA podobně jako socialismus s lidskou tváří ohrožoval SSSR v Československu v roce 1968.⁷⁵ Chile se stalo státem, v němž Castro vykonal téměř měsíční státní návštěvu v roce 1971 a kde zároveň USA finančně pomáhaly pravicovým médiím, stranám nebo odborovým svazům.⁷⁶

Nový chilský režim pokračoval v globální válce mezi „svobodným světem“ a „komunistickou totalitou“ a hlavním nepřítelem se stal Sovětský svaz.⁷⁷ Válka ideologií přinesla oběti na životech, zemřely nebo zmizely zhruba čtyři tisíce lidí, počet obětí přeživších mučení dosáhl desítek tisíc, další tisíce emigrovaly⁷⁸ a prohloubilo se politické rozdělení společnosti, které je v Chile patrné až do dnešních dní.

Komunistická strana Chile přežívala v Moskvě a socialisté našli zázemí ve Východním Berlíně. V roce 1979 pak došla Unidad Popular svému konci, když se Socialistická strana rozdělila na dvě se sídly ve Východním Berlíně a nově v Paříži.⁷⁹ Konec studené války v osmdesátých letech znamenal i finále pro Pinochetovu diktaturu. Chileané v referendu v roce 1988 odmítli pokračování vojenské junty a tím se státu otevřela cesta k demokracii.

---

⁷⁴ HARMER, 2013, s. 59

⁷⁵ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 24

⁷⁶ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 29

⁷⁷ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 31

⁷⁸ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 34

⁷⁹ RIQUELME SEGOVIA, 2014, s. 38

5. Chilská média během Allendeho vlády a za pinochetovské diktatury

Média sehrála důležitou roli v politickém vývoji Chile. Nejprve se za vlády Allendeho vyhroutil ideologický konflikt mezi levicí a pravicí a následně došlo k eliminaci levicových médií, jejich cenzuře nebo odsunutí do ilegality a vzestupu mediální skupiny vlastněné rodinou Edwardsových, jejichž vlajkovou lodí se v ideologické bitvě stal deník El Mercurio.

Ostatně jeho důležitosti si všímá československý zastupitelský úřad už v roce 1969, kdy tehdejší velvyslanec Miloš Veselý napsal: „Antikomunismus imperialistických monopolů působících v Chile a domácího velkokapitálu se především opírá o velký tiskový koncern krajní pravice patřící rodině Edwards (Mercurio a řetězec dalších časopisů a vysílaček.)“⁸⁰ Jasně zde začleňuje El Mercurio do ideologického souboje v Chile, což se v následujících letech jen potvrdí.

5.1. Ideologická prohra Unidad Popular

Během Allendeho vlády došlo nejen k transformaci médií v nástroje propagandy buď jedné, nebo druhé strany, ale také k zapojení Spojených států do ideologického souboje uvnitř Chile. Náznak přišel již před zvolením Allendeho, kdy USA finančně pomohly El Mercurio, aby se zabránilo vstupu socialistického prezidenta do La Monedy.⁸¹ Následně pak CIA mezi lety 1970 a 1973 vložila do chilského deníku zhruba 1,5 milionu dolarů.⁸² El Mercurio se tak postavil do role obhájce demokracie před hrozbou totality a společně s dalšími chilskými médii té doby politizoval běžný život

---

⁸⁰ AMZV, TOT, Chile 1970–1974. VESELÝ, Miloš. Charakteristika zjevných prvků antikomunismu ve vnitřní a zahraniční politice Chile, č. 020.554, 31. prosince 1969, svazek 1

⁸¹ MÖNCKEBERG, 2009, s. 93

⁸² MÖNCKEBERG, 2009, s. 98

a posloužil jako katalyzátor pouličních protestů charakteristických pro konec socialistické vlády.⁸³ Tím se levicový tisk dostal do defenzivy a ve výsledku ideologickou bitvu prohrál.⁸⁴

Levicový tisk nebyl schopen dosáhnout podobného úspěchu u veřejnosti, jako se to podařilo opozičním médiím. A to i přesto, že Unidad Popular mohla díky vítězství Allendeho kontrolovat deník La Nación vlastněný státem. Opozice měla také početní převahu, vlastnila šest celostátních deníků, levice kontrolovala o jeden méně. Opozice mohla počítat s oběhem 540 tisíc výtisků⁸⁵ svých šesti deníků⁸⁶ každé ráno, zatímco vládní Unidad Popular se musela spokojit se 300 tisíci výtisky svých médií.⁸⁷ Ještě hůře na tom byla UP v regionech, kde měla pod kontrolou pouze deset deníků, zatímco opozice pětáctýřicet. Vliv na mediální převahu pravice mělo i založení časopisu Qué Pasa v roce 1971.

Této situace si všímá i československé velvyslanectví, které ve své zprávě o stavu médií v Chile přináší podobná čísla. Zároveň opakovaně upozorňuje na mediální problematiku ve státě, na nevyrovnané síly a také na možnost většího zapojení Československa do propagace socialismu v jihoamerickém státě.⁸⁸

El Mercurio a jeho dosah mezi obyvatelstvem představovaly pro vládu UP závažný problém. Ve zprávě o KS Chile z dokumentace československého ministerstva zahraničí z roku 1974 se uvádí, že komunisté žádali, aby celý mediální dům spadající pod El Mercurio přešel do rukou dělnické třídy.⁸⁹ Úlohu tisku na porážce socialismu v Chile zdůrazňuje i Volodia Teitelboim,

---

⁸³ SANTA CRUZ, 2014, s. 153

⁸⁴ SANTA CRUZ, 2014, s. 159

⁸⁵ SANTA CRUZ, 2014, s. 165

⁸⁶ La Tercera držela největší podíl s 250 tisíci výtisky, El Mercurio následoval se 100 tisíci, nicméně o nedělich se na stáncích objevovalo 300 tisíc kusů tohoto deníku. Ibidem

⁸⁷ Ibidem

⁸⁸ AMZV, TOT, Chile, 1970–1974. PROPÍLEK, Zdeněk. Chilské hromadné sdělovací prostředky – zpráva, č. 077/72, 18. července 1972, svazek 4

⁸⁹ DTO, Chile, 1974, 15, KS Chile, její organizace a základní názory, 2/330, bez datace

člen KS Chile a spisovatel, který moc nad médii staví po bok ekonomické, politické, zákonodárné, soudní a vojenské moci „reakčních sil“.⁹⁰

5.2. Cenzura a dominance El Mercurio

Po převratu se role levicového a pravicového tisku obrátily. Období diktatury je poznamenáno rostoucím monopolem mediálního domu Edwardsových. Společnost již pět let po převratu kontrolovala 55 % deníků v zemi.⁹¹ Agustín Edwards jako majitel skupiny měl i přímý vliv na chilskou politiku, Edwards zařídil jednomu z vedoucích činitelů El Mercurio místo ministra hospodářství v popřevratové vládě.⁹² Deník díky své kontinuální podpoře režimu předešel konkurenční La Terceru a stal se oporou nového ekonomického modelu, který Pinochetova vláda v Chile zavedla.

Důležitý faktor v mediální oblasti představoval státní cenzorský orgán DINACOS (Dirección Nacional de Comunicaciones). „Cenzuroval všechna média.

El Mercurio také procházel cenzurou, ačkoli se hlásil k pravici a byl podporován CIA. DINACOS měl moc zasáhnout do jakéhokoli média.“⁹³

Po převratu se priority médií změnily. Bylo potřeba rozšířit do společnosti nové názory reagující na politický obrat a zároveň předat informace svědčící proti socialismu a socialistickým státům. Zatímco před převratem to byl boj proti Allendeho systému, po 11. září 1973 bylo nutné podpořit obnovu, znovuzaložení Chile. „Existovala zde logika vítězství (...)“⁹⁴

Nicméně nelze na mediální krajinu Chile nahlížet pouze skrze El Mercurio a další prorežimní média. Od druhé poloviny sedmdesátých let se začaly objevovat opoziční časopisy, které se k veřejnosti dostávaly nejprve skrze

---

⁹⁰ TEITELBOIM, Volodia. *Předzvěst příštích vítězství*. Rudé právo, 20. března 1974

⁹¹ SANTA CRUZ, 2014, s. 176

⁹² MÖNCKEBERG, 2009, s. 102

⁹³ Příloha 5: rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

⁹⁴ Příloha 5: rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

předplatné.⁹⁵ Průkopníkem se stala známá Vicaría de la Solidaridad (Vikářství solidarity) starající se o rodinné příslušníky zmizelých a sbírající příběhy obětí režimu. V roce 1976 se tak objevil časopis Solidaridad. Následovaly ho další (Apsi, Hoy, Análisis...). Poskytovaly prostor odlišným myšlenkám, než jaké propagovala prorežimní média, a díky dostupnosti (od osmdesátých let se objevovaly i na stáncích) vytvářely protiváhu, byť omezenou, kolosu rodiny Edwardsových. Vznikaly pod tlakem USA i církve.⁹⁶ Opoziční tituly vycházely také v zahraničí, a to jak ve státech demokratických, tak v socialistických.

Na úplný okraj se dostala média levicová. Jejich cirkulace se omezila pouze na příslušníky stran a probíhala v utajení. Přežily komunistické deníky El Siglo a Principios a dokonce i El Rebelde patřící MIR.⁹⁷ Nicméně tisk se zaměřoval pouze na příslušníky KS Chile a miristy a neměl tak vliv na dění ve státě, tam větší roli sehrály zmíněné tolerované časopisy. Opozice měla ještě další formy komunikace, ke kterým patřily letáky, kulturní akce a později i rozvíjející se video (kupříkladu během kampaně SÍ/NO na konci osmdesátých let).

Ještě 11. září 1973 stihla nastupující junta zakázat média spřízněná s Allendovým režimem pod výhružkou trestu v podobě leteckého a pozemního útoku. Druhý den po převratu se do oběhu dostaly pouze deníky El Mercurio a La Tercera, někteří novináři se museli dostavit na ministerstvo národní obrany a už 15. září byla vydána Vyhláška č. 32 zakazující šíření informací proti vládě. Vzhledem k okamžitému zabrání televizních a rozhlasových stanic měla chilská opozice k dispozici pouze tisk. Protivládni letáky se poprvé objevily na konci roku 1973, byly tištěné v domácích podmínkách.⁹⁸

---

⁹⁵ Již po převratu začal řád jezuitů vydávat časopis Mensaje, ale větší význam získaly až časopisy pozdější

⁹⁶ RAMÍREZ VICKER, 2013, s. 91

⁹⁷ SANTA CRUZ, 2014, s. 189

⁹⁸ RAMÍREZ VICKER, 2013, s. 65

5.3. Rudé právo jako protiváha El Mercurio

Vzhledem k mnoha sepsaným pracím na téma československých médií za dob normalizace se bude autor v následující kapitole soustředit spíše než na připomínání známých faktů o úloze médií v socialistickém Československu na to, jak bychom mohli vnímat El Mercurio v kontrastu s Rudým právem. Oba deníky představovaly nejdůležitější komunikační nástroj s veřejností na poli tištěných médií ve zkoumaných režimech.

Éra chilské diktatury zapadá do československého období normalizace. Vzhledem k tomu, že uvolnění poměrů v československých médií došlo až v druhé polovině osmdesátých let po nástupu Michaila Gorbačova,⁹⁹ československá propaganda kontrolována cenzurními úřady fungovala v roce 1973 naplno.

Nejdůležitějším tištěným médiem, které zároveň patřilo Komunistické straně Československa, bylo Rudé právo. Od El Mercuria se zásadně lišilo ve vlastnické struktuře. Zatímco El Mercurio spadalo pod koncern rodiny Edwardsových, Rudé právo patřilo vládnoucí straně a bylo jí řízeno. To ovšem neplatilo v jeho začátcích. Vycházelo sice z prvorepublikového období silného stranického tisku, nicméně jeho vydavatelé se střídali a nepatřili k lídrům strany. Rudé právo se do trafik dostalo poprvé v roce 1920 ve spojení se Sociální demokracií, ale o rok později se odštěpilo a zůstalo už jen komunistické.¹⁰⁰ V ilegaltě vycházelo i za druhé světové války. Po období Pražského jara se stalo díky normalizaci nejdůležitějším československým deníkem.¹⁰¹

Agustín Edwards spolupracoval s chilským režimem i s USA nicméně jeho podnik zůstával soukromý, na rozdíl od vlastnických poměrů Rudého práva v období vlády komunistů. Pokud pomineme vlastnictví médií a podíváme se přímo na úlohu médií v prorežimní propagandě, obě média ji

---

⁹⁹ KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG, 2010, s. 216

¹⁰⁰ BENDAŘÍK, JIRÁK, KÖPPLOVÁ, 2011, s. 169

¹⁰¹ KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG, 2010, s. 213

naplňovala. Rudé právo k tomu bylo přímo nuceno vlastnickými poměry, El Mercurio bylo ještě před pučem motivováno silným pravicovým antisocialistickým zaměřením podpořeným financemi z USA i kontakty vlastníka Agustína Edwardse. V době diktatury také cenzurním úřadem DINACOS zmíněným výše.

Následující text proto bude analyzovat zejména El Mercurio a Rudé právo jako představitele chilské a československé propagandy s přihlédnutím k dalším tištěným médiím, která ve zkoumaném období vycházela (La Segunda, Mladá fronta).

6. Propaganda

Pro následující analýzu mediálních textů je nutné definovat, co propaganda je a s jakými motivy pracuje, aby dosáhla svých cílů. Propaganda představuje důležitý nástroj komunikace mezi skupinami a jednotlivci. Z pohledu autorů propagandy vyčleňuje důležité informace a předává je jednotlivcům. Propaganda je sama o sobě formou komunikace, která se může týkat jak propagace nového produktu, tak myšlenky. Navíc funguje kontinuálně. Snaží se zachytit pozornost a ovlivnit názor. Zároveň usiluje o to, aby publikum nezpochybňovalo její záměr.¹⁰² Jedná se o formu komunikace, která je vždy manipulativní.¹⁰³ Přičemž primárně působí na city a ne na logiku.¹⁰⁴ To souvisí i s potřebou tisku předat publiku ucelený příběh obsahující jasně dané kladné a záporné postavy.¹⁰⁵

Propaganda potřebuje nepřítele.¹⁰⁶ Může se jednat o vnitřního i vnějšího. Sama si nepřítele vytváří a není podmínkou, aby se jednalo o osoby, mohou to být skupiny i opačné ideologie. Propagandu živí možnost ohrožení a je

---

¹⁰² JOWETT, O'DONNELL, 2015, s. 15

¹⁰³ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 18

¹⁰⁴ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 39

¹⁰⁵ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 52

¹⁰⁶ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 122

zároveň nutné mít někoho, koho lze obvinit z toho špatného, co se nám děje.¹⁰⁷ Je záhodno stvořit monstrum, jak Chomsky označuje nepřítele. Nepřítel je démonizován a dehumanizován.¹⁰⁸ Právě vytvoření odpudivého protivníka slouží propagandě pro konkretizování záporných vlastností strany, proti níž bojuje. Tak pracovala propaganda nacistického Německa proti Židům,¹⁰⁹ tak zafungovala i propaganda proti Pinochetovi nebo Východnímu bloku.

6.1. Ideologie jako základ propagandy

Zejména v politické propagandě hraje základní roli ideologie. Propaganda se živí ideologií.¹¹⁰ V chilském případě, jak naznačuje Informe Rettig i antikomunistické zaměření represivní DINA, byl antikomunismus jako ideologie hluboce zakořeněný v chilských politických dějinách, a proto esenciální pro propagandu pinochetovskou.

Právě myšlenky dané ideologie se autor propagandy snaží tlumočit masovému publiku.¹¹¹ Propaganda není pouhým přesvědčováním, to souvisí spíše s psychologií a snahou jednotlivců přesvědčit okolí o své pravdě. Propaganda je otázkou celé společnosti a je často odosobněná.¹¹²

Pracuje s masovým publikem a potřebuje jeho souhlas. Ten je základním pro jakýkoli počin.¹¹³ Proč byl z pohledu socialistických států nástup Pinocheta

a odstranění Allendeho problém? Bylo potřeba to lidem vysvětlit a zmotnit hrůzu Pinochetova režimu i tolik tisíc kilometrů daleko jako v redakci Rudého práva. Chile bylo ve středu pozornosti světa už za dob

---

¹⁰⁷ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 125

¹⁰⁸ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 129

¹⁰⁹ CHOMSKY, 2002, s. 34

¹¹⁰ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 111

¹¹¹ JOWETT, O'DONNELL, 2015, s. 4

¹¹² JOWETT, O'DONNELL, 2015, s. 33-34

¹¹³ BERNAYS, 1928, s. 26

Allendeho a zůstalo tam i po převratu. Právě podoba chilské politiky s některými evropskými zeměmi vzbudila sympatie k tomuto jinak ne zrovna významnému státu Latinské Ameriky. Propaganda proti Pinochetovi proto nabrala na obrátkách a dnes je jeho vláda mnohdy vnímána jako jeden z nejhorších režimů španělsky mluvící Ameriky, ačkoli čísla obětí tomu neodpovídají.

To nám dokazuje, jak důležitá je propaganda v politické komunikaci a že její hranice rozhodně nejsou geografické. Propaganda je konající rukou jinak neviditelné vlády. Propaganda existuje ve všech aspektech našeho života a dokáže měnit to, jak vnímáme svět.¹¹⁴ Jak tedy mohli lidé v Chile vnímat socialistický blok a jak lidé z východní Evropy mohli vnímat Chile v sedmdesátých letech?

6.2. Média a mýty

Média představují velice významnou složku komunikace. Ačkoli se permanentně vyvíjejí a vznikají nová, můžeme vysledovat jednu společnou věc, kterou zmiňuje již Bernays ve své knize Propaganda z dvacátých let minulého století. Médium má volnou ruku ve výběru toho, co publikuje.¹¹⁵ Proto se dá v El Mercurio vysledovat zpravodajství o podružných záležitostech, které ale ve světle aktuálních událostí získávaly důležitost: například komentář ke špatnému technickému stavu leteckého parku Aeroflotu. Zprávu tento komentář vysílá do světa (mezi Chilany) jasnou – Sovětské aerolinie jsou nekvalitní a špatné. Podobně na tom bylo pokrývání událostí ohledně konzerv s jídlem poskytnutými Bulharskem Allendeho vládě. Zjistilo se, že bezmála 400 tisíc konzerv obsahuje nekvalitní potraviny. Čínské konzervy byly údajně lepší. Zde se nám setkávají tři roviny propagandy. Bulharské (rozumějte socialistické) potraviny jsou špatné,

---

¹¹⁴ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 44

¹¹⁵ BERNAYS, 1928, s. 152

Allende objednal nepoživatelné jídlo a konečně Čína (rozumějte jakožto rival SSSR) poskytuje lepší potraviny.¹¹⁶

V rámci propagandy je potřeba falsifikovat historii.¹¹⁷ Tento proces úpravy reality, respektive prezentování faktů, může fungovat jak v demokratických, tak totalitárních systémech. V těch autoritářských existuje jasná výhoda síly (což jak Chile, tak Československo měly).

Propaganda pracuje s příběhy, s mýty, které jsou nedílnou součástí společnosti. Mýtus může být pravdivý, nebo kompletně smyšlený. Skládá se ze symbolů, které se v konkrétní propagandě objevují.¹¹⁸ Symboly přitahují pozornost a jsou názorné a vytvářejí zkratku pro širší význam. Pokud se podíváme konkrétně na Chile, můžeme dát jasný příklad s již zmíněným marxistickým nádorem. Marxistický nádor můžeme chápat jako symbol, který je jedním ze stavebních kamenů mýtu o škodlivosti marxistické ideologie.

6.3. Propaganda jako politický nástroj

Propaganda se začala vyvíjet společně s průmyslovou revolucí a ztrátou moci monarchů. Během devatenáctého století se vykrytalizovala situace, kdy menšina (již ani nemusíme znát) ovlivňuje většinu.¹¹⁹ Pro tuto komunikaci a šíření myšlenky je propaganda velice důležitá. Jak bude evidentní během následující práce, menšina ideologů ovlivňovala názory většiny, která zprávy četla.

Ačkoli má propaganda zápornou konotaci, záleží až na její formě, zda je špatná, nebo dobrá. Američtí autoři Jowett a O'Donnell dělí propagandu do tří specifických rovin na bílou, černou a šedou. Zatímco bílá pracuje

---

¹¹⁶ EL MERCURIO. *Aeroflot*, El Mercurio, 8. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Devuelven alimentos a Bulgaria*, El Mercurio, 27. listopadu 1973, s. 1

¹¹⁷ CHOMSKY, 2002, s. 28

¹¹⁸ O'SHAUGHNESSY, 2004, s. 88

¹¹⁹ BERNAYS, 1928, s. 19

s pravdivými informacemi, černá protivníka očerňuje a šíří lži. Šedá propaganda stojí někde mezi bílou a černou a lze těžko definovat správnost předávaných informací.¹²⁰

Můžeme se shodnout na tom, že propaganda jak pinochetovská, tak socialistická vytvářela jednostranný názor hanobící druhou stranu se snahou udělat z ní monstrum a odstrašující příklad, který není záhodno následovat. Ať už bychom se klonili k jedné, nebo druhé straně, a autor této práce se nekloní ani k jedné, je zajímavé podívat se na to, co Chile a Československo dělaly v době po chilském státním převratu, aby bojovaly na ideologické rovině proti svému nepříteli. Československo bylo aktivnější, protože chilský státní převrat zasadil bolavou ránu světovému socialismu.

7. Československo v chilských médiích v době převratu

Poznámka k používání termínů Rusko, ruský, SSSR, sovětský, československý a český: Zatímco v českém prostředí se rozlišují termíny spojené s názvy Rusko a Sovětský svaz, v Chile mohou být používány jako synonyma. Rusko tak označuje i období Sovětského svazu. Přídavná jména ruský a sovětský jsou v chilských médiích používána rovnocenně. V citacích a parafrázích použitých v analýze textů bude autor práce zachovávat terminologii používanou v chilských médiích, ve svém vlastním textu bude respektovat český úzus významové rozdílnosti slov ruský a sovětský.

Novináři také nerozlišovali mezi termíny český a československý, které jsou vnímány jako synonyma. Proto i před rozdělením ČSSR v roce 1993 najdeme texty obsahující „český“, „Čech“ a jeho verze vztahující se dle kontextu na celé Československo. Například text z 13. prosince 1989 má titulěk: „Komunisté ztratili moc: Češi se připravují na zvolení prezidenta“.¹²¹ Češi

---

¹²⁰ JOWETT, O'DONNELL, 2015, s. 20-31

¹²¹ EL MERCURIO. *Comunistas Abandonan El Poder: Checos Se Preparan Para Elegir Presidente*, El Mercurio, 13. prosince 1989, s. A9

jsou zde synonymem pro Čechoslováky. Autor opět bude respektovat formu užívanou novináři v citacích a v samotném textu zachová český úzus.

S pádem Allendeho ztratil v dobovém kontextu světový socialismus důležitou pozici na západní hemisféře, která byla trnem v oku Spojeným státům. Média všude po světě začala informovat o chilských událostech a nový režim se dočkal výrazného odmítnutí podpořeného ve Východním bloku antichilskou propagandou. Chile se stalo prostředkem ideologického boje velmocí. Zahraniční publicistika v nejdůležitějším chilském deníku El Mercurio se soustředila touto dobou spíše než na události jako takové na způsob, jakým se o Chile psalo v Evropě a USA právě kvůli odmítnutí a odporu od větší části světa.

Byť El Mercurio citoval pouze sovětský deník Pravda, podrobnější pohled na propagandistický boj odehrávající se na stránkách chilských novin odhaluje jeden z hlavních problémů, se kterým se nový režim musel vypořádat. Mezinárodní odmítnutí. Objevuje se tu pochopitelná kritika Východu a antikomunistická propaganda.

Československo v tuto chvíli patří mezi ostatní východní země, můžeme ho tak vnímat jako součást komunistického celku, který v Chile získal jasné stereotypizované zobrazení. V době, která následovala po převratu, bylo jedno,

o jakou východní zemi se jedná, Východ byl vnímán jako zlo obecně. Noam Chomsky hovoří o nutnosti vytvořit monstrum, proti kterému lze vést propagandistický boj.¹²² Východní blok v čele s Ruskem se tak stal jedním monstrem, proti kterému Chile spustilo svou štvavou a zároveň defenzivní kampaň. Právě kombinace obrany sebe sama spojená s útokem na socialistické státy a socialismus jako takový dala vzniknout propagandě s jasnými rysy a jasnými cíli.

---

¹²² CHOMSKY, 2002, s. 28

V tomto rámci se dá vysledovat několik příznačných jevů.

1. Chile má pocit vítězství nad marxismem a tím pádem přispělo k oslabení světového komunismu, zároveň bojuje s mezinárodní kampaní.
2. Způsob, jakým se o Chile informuje v zahraničí, neodpovídá realitě. Chile je obětí.
3. Propaganda proti Východnímu bloku jako celku se zaměřením na Moskvu¹²³.
4. Zájem o jednotlivce v opozici a porušování lidských práv.

7.1. Vítězství nad marxismem

Socialismus a východní státy jsou jasným nepřítelem. El Mercurio aktuálně využívá překvapení ze svržení Allendeho a staví Chile do role vítěze nad socialismem. Vzhledem k nízké podpoře režimu na mezinárodní úrovni, bylo potřeba vítězství na vlastní půdě co nejlépe zužitkovat. Poražení marxismu se stalo významným tématem a zesílilo kolem prvního výročí svržení Allendeho.

„Armáda i četnictvo jsou spojeni, aby zahájili historickou a zodpovědnou bojovou misi za osvobození Vlasti a aby zabránili, aby naše země upadla pod marxistického jho,“¹²⁴ vyšlo v prvním oficiálním komuniké nového režimu dva dny po převratu v El Mercurio. Odkaz na vliv zvenčí je patrný v každém z textů, pojem vlasti je tu pak využíván jako protiváha ke globálnímu odosobněnému socialistickému hnutí.

---

¹²³ Tento bod je nutné vnímat v rámci konceptu marxismu a komunismu v oficiálních médiích. Zlo je to vnímáno komplexně, neřeší se detaily, komunismus představuje monstrum.

¹²⁴ EL MERCURIO, *Primera comunicación de la Junta Militar de Gobierno*, El Mercurio, 13. září 1973, s. 3

Koncept vítězství najdeme v obou významných chilských prorežimních denících, jak v *El Mercurio*, tak v *La Segunda*. „(...) rozhodnutí SSSR ukončit diplomatické vztahy s naší zemí je důkazem a nejjasnějším uznáním fiaska celosvětového komunismu.“ Tento text se objevil na první straně vydání z 22. září 1973.¹²⁵ *El Mercurio* spojil konec propojení Moskvy, Havany a Santiaga se zastavením sovětské imperiální expanze v Latinské Americe, protože Moskva v Chile ztratila důležitou podpůrnou základnu svých plánů.¹²⁶ Chile se dostávalo do mezinárodní izolace, k čemuž se lakonicky vyjádřil i tehdejší ministr zahraničí Ismael Huerta, když pro *El Mercurio* řekl, že výroky velvyslanců proti juntě poukazují na nedostatek respektu.¹²⁷

Představa vítězství přetrvávala i v následujících měsících, jak je patrné z komentáře uveřejněného v *El Mercurio* v květnu následujícího roku: „Měsíc před pádem marxistické vlády Sověti vyhodnotili odpovídajícím způsobem reakci všech částí společnosti proti experimentu, do nějž vložili nadějná očekávání, a spustili přípravnou kampaň na ovlivnění světového názoru, která měla skrýt jejich v Chile již viditelné fiasko.“¹²⁸ Autor tohoto komentáře označuje vládu Salvadora Allendeho za experiment a vyslovuje názor, že krach socialismu v Chile započal ještě před nástupem junty. Je zde patrná forma propagandy, jakou *El Mercurio* využíval. Allende nebyl ničím víc než experimentem odsouzeným k zániku, s čímž se Sověti nemohou smířit, a bojují proti „chilské pravdě“, která bude vysvětlena v následujícím bodě.

---

¹²⁵ LA SEGUNDA, *Bez titulku*, La Segunda, 22. září 1973, s. 1

¹²⁶ EL MERCURIO, *Odio Comunista a la Verdad Sobre Chile*, El Mercurio, 2. listopadu. 1973, s. 3

¹²⁷ EL MERCURIO, *Canciller Fija Política Exterior de Nuestro País*, El Mercurio, 14. září 1973, s. 2

¹²⁸ EL MERCURIO, *Campaña Contra Chile*, El Mercurio, 11. května 1974, s. 3

7.2. Chile je obětí mezinárodní kampaně

Chilská propaganda ráda používala termínů „Pravda o Chile“ (Verdad de Chile) a „Mezinárodní kampaň proti Chile“ (Campaña Internacional Contra Chile). Oba odkazují na nevyhnutelný souboj nové vlády s odporem zvenčí. Jeden z komentářů, který vyšel ani ne měsíc po převratu v El Mercurio, se přímo jmenuje Mezinárodní kampaň proti Chile a upozorňuje, že do propagandy se nezapojují jen státy Východního bloku, ale levice jako taková.¹²⁹ Sovětský svaz ale nadále zůstává jako organizátor a iniciátor kampaně šířené do socialistických států a i dál skrze komunistické strany a levici obecně.

„Vězte, že zatímco nás víc a víc napadají, v Chile se formuje unie, kterou jen stěží budou moci poškodit,“¹³⁰ řekl Pinochet v březnu 1974 během jednoho ze svých proslovů v Aisénu. Jeho slova odpovídají mediálnímu diskurzu, kde je Chile nejen v roli vítěze, ale také v roli oběti atakované ze všech stran za skvělý krok, který zachránil stát od marxistického jha (také velice často používaný termín „Yugo Marxista“).

Pravda v pojetí El Mercurio a La Segunda získává novou informační hodnotu. Označuje příkoří způsobilé zahraniční kampaní proti novému režimu a zároveň obhájí převrat. „(...) pravda o Chile vyjde na světlo a kompletně se obnoví ubohý obrázek, který si o nás svět stvořil.“¹³¹

Zajímavá je absence analýzy toho, co se v zahraničí píše. El Mercurio, který se zahraničnímu zpravodajství věnoval nejvýrazněji, se v tomto ohledu omezuje zejména na vykreslování „mezinárodní kampaně proti Chile“. S kritickými texty prakticky nepracuje a na východní média neútočí, pouze občasně přebírá informace ze sovětské Pravdy, ale zpracovává je překvapivě neutrálním tónem. „Sovětský tisk dnes obvinil ,mezinárodní

---

¹²⁹ EL MERCURIO, *La Campaña Internacional Contra Chile*, El Mercurio, 2. října 1973, s. 3

¹³⁰ EL MERCURIO, *Violación Soviética de Derechos Humanos*, El Mercurio, 2. března 1974, s. 3

¹³¹ ARACENA, Carlos. *Chile en el exterior*, La Segunda, 5. října 1973, s. 11

imperialismus' z podpory vojenského povstání v Chile, ale nadále se vyhýbal obvinění Spojených států z účasti na převratu."¹³²

Problematika kampaně a nutnosti zaobírání se jí na stránkách deníku vysvětluje sám El Mercurio následovně: „Hodně Chilanů si pomyslí: Dobrá a konečně k čertu se zahraničním názorem, to, co je podstatné, je názor chilský vyjádřený podporou politických stran, Nejvyššího soudu a církví vůči nové vládě. Nicméně mezinárodní názor je důležitý ze dvou důvodů. Prvním je, aby naše protikomunistická vakcína rozšířila své blahodárné účinky na zbytek světa. Druhým je, že veškerá pomoc pocházející z amerického Kongresu vyžaduje ve Spojených státech pozitivní obrázek o Chile."¹³³

7.3. Propaganda proti Východnímu bloku se zaměřením na Moskvu

Jak již bylo uvedeno, Československo je nutné vnímat v kontextu Východního bloku. Jako solitérní téma chilské novináře zajímalo v prvním roce po převratu jen jednou, a to ve chvíli, kdy přerušilo s novým chilským režimem diplomatické styky. Zatímco El Mercurio si vystačil s krátkou zprávou v zadní části novin, bulvárnější La Segunda se tématu věnovala hlouběji. Informaci o ukončení vztahů editoři umístili na první stranu, a byť se jednalo o text převzatý z francouzské agentury AFP, dostalo se mu výrazného titulku.¹³⁴ Pokud se podíváme na ostatní státy, získalo se jim obdobné pozornosti vyjma Rumunska, které se rozhodlo svou ambasádu v Chile ponechat. La Segunda sledovala i odchod sovětského diplomatického sboru ze země.¹³⁵

---

¹³² EL MERCURIO, *Chile en el Exterior*, El Mercurio, 15. září 1973, s. 10

¹³³ EL MERCURIO. *Chile en el Exterior*, El Mercurio, 11. října 1973, s. 29

¹³⁴ LA SEGUNDA. *Checoslovaquia rompe relaciones con Chile*, La Segunda, 25. září 1973, s. 1

¹³⁵ LA SEGUNDA. *Hoy se van los rusos de Chile*, La Segunda, 26. září 1973, s. 8

SSSR jako lídr Východního bloku a zároveň jedna ze supervelmocí měl velký dopad na světové dění. Právě ukončení vztahů bylo velkým tématem díky svému propagandistickému potenciálu a možnosti kritiky Východu jako takového.

El Mercurio to zhodnotil následovně: „Tento krok dokazuje silné propojení, které existovalo mezi nejsilnějším státem Východního bloku a Allendeho vládou, dá se tak usuzovat, že diplomatické vztahy nebyly s Chile, nýbrž že zůstávaly podmíněně existencí spojenecké a poslušné vlády.“¹³⁶

Východní blok byl z Chile bedlivě sledován, ačkoli je na množství zpráv převzatých z agentur a komentářů od autorů ze Spojených Států patrné, že vzdálenost limitovala možnosti chilských novinářů. Rozkol mezi Čínou a SSSR byl využit pro podporu Číny za její uznání nového chilského režimu a odsouzení Ruska.¹³⁷ Dobrým příkladem boje a hry se slovy je práce s citováním tehdejšího čínského premiéra Čou En-laje, který označil Rusko za fašistickou zemi. Toho El Mercurio využil a zveřejnil komentář k vyjednávání mezi Čínou a Spojenými státy s titulkem: „Sovětský svaz je fašistickou zemi.“¹³⁸ Zjednodušení a stereotypizace jsou důležitými novinářskými postupy, ale zde se zjednodušení proměňuje v čistou skandálu chtivou propagandu.

Nicméně Chilané dokázali pracovat i s nepolitickými informacemi tak, aby národu předali jasná antivýchodní sdělení. Využili k tomu zpráv o problémech s bezpečností při cestování s Aeroflotem nebo zpráv o špatné kvalitě potravin dodávaných z Bulharska do Chile před převratem. V obou případech byla terčem kritiky kvalita, což odkazovalo na to, že

---

¹³⁶ EL MERCURIO. *Ruptura de relaciones con la URSS*, El Mercurio, 26. září 2017, s. 3

¹³⁷ Zde je zajímavé zmínit komentář o Číně, který El Mercurio publikoval: „Pravda citovala projev funkcionáře československé vlády Vasil Bilaka takto: „Všechny činy názorně ukazují, že maoistické vedení konečně marxisticko-leninistické učení.“ (EL MERCURIO. *Se Reanuda Polémica URSS-China*, 9. 12. 1973, s. 53) Chile tak získalo potvrzení přímo z Východního bloku, že se Čína již nehlasí k tolik nenáviděnému marxismu.

¹³⁸ EL MERCURIO. *La Unión Soviética Es Una Nación Fascista*, El Mercurio, 30. října 1973, s.

východní produkty jsou nejen špatné ale dokonce nebezpečné. Produkty tak jako myšlenky.¹³⁹

7.4. Disidenti a lidská práva

„Prodávají hloupým idealistům hlásícím se ke všem ideologiím a náboženstvím humanitární řešení, která sami doma nepraktikují,“¹⁴⁰ rozohnil se El Mercurio ani ne dva měsíce po převratu. Zajímavým momentem, který si zaslouží pozornost, je otázka lidských práv. K jejich porušování docházelo na území jak Chile, tak Východního bloku. Chile společně s dalšími jihoamerickými diktaturami dalo světu termín „desaparecidos“,¹⁴¹ přesto se porušování lidských práv ve Východním bloku a zejména v Rusku stalo terčem elmercuriovské propagandy.

Nejvíce pozornosti se dostalo laureátu Nobelovy ceny Alexandru Solženicynovi. Stal se de facto mučedníkem nejen Východního bloku, ale komunismu jako takového. Zapadal do konceptu protimarxistické kampaně a získal si tak mediální prostor.¹⁴² Zde je opět nutné připomenout stereotypizaci, jakou El Mercurio nebo La Segunda využívaly pro informování o socialistických státech. El Mercurio zašel až tak daleko, že přirovnal zacházení s ruskými vědci a intelektuály k útlaku inkvizice.¹⁴³

Solženicyn se stal tématem, hrdinou a zároveň obětí komunismu. „Alexander Solženicyn je živým svědomím sovětského Ruska, revoluce, která chtěla být humanistickou, ale stala se represivní a byrokratickou,“ zveřejnil El Mercurio v komentáři pojmenovaném Sovětský útlak proti

---

¹³⁹ EL MERCURIO. *Aeroflot*, El Mercurio, 8. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Devuelven alimentos a Bulgaria*, El Mercurio, 27. listopadu 1973, s. 1

¹⁴⁰ EL MERCURIO. *El Ejemplo Soviético*, El Mercurio, 5. listopadu 1973, s. 21

¹⁴¹ „Zmizelí“, termín označující oběti vojenských režimů, které zmizely beze stop (jejich mrtvoly byly odstraněny, později v některých případech došlo k nálezů ostatků nebo osobních věcí)

¹⁴² Příloha 5: rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

¹⁴³ EL MERCURIO. *Moscú Oprime a Intelectuales*, El Mercurio, 17. září 1973, s. 3

Solženicynovi.¹⁴⁴ Zde je patrný obraz Solženicyna jako disidenta proti komunismu jako takovému. K podobné revoluci přeci mělo dojít i v Chile pod vedením Allendeho. Disident je svědkem a žalujícím zároveň. Objevovaly se další texty s titulky odkazujícími na propagovanou mantru. „Solženicyn dává vědět, že Kreml lže“¹⁴⁵, „Solženicyn volá po poražení Kremlu“¹⁴⁶ nebo „Zakazují Solženicynova díla.“¹⁴⁷

Spisovatelova osobnost stejně jako osobnosti dalších disidentů byla využita pro boj se sovětskou, potažmo východní politikou. Chile se zároveň, jak upozorňuje

El Mercurio, postavilo do role spisovatelova obránce na celosvětové úrovni. „Chile je první zemí, která před Komisí pro lidská práva Spojených národů nastolila otázku problematiky sovětského spisovatele v exilu Alexandra Solženicyna.“¹⁴⁸

S otázkou disidentů úzce souvisel pojem lidských práv a konkrétně jeho význam v době těsně po převratu. Texty věnující se lidským právům navazovaly na zprávy, které se do Chile dostávaly z Východního bloku. Sovětský svaz, jeho satelity a Kuba byly permanentně kritizovány za porušování lidských práv. Hodně se psalo o gulazích i v souvislosti se Solženicynem. Objevovala se čísla vězňených lidí v Rusku a chilský režim se zviditelnil kroky v OSN proti Kubě a Sovětskému svazu v otázce porušování lidských práv.

Je nutné si uvědomit, že termín lidských práv ztratil v rámci chilské propagandy svůj původní význam a proměnil se ve zbraň, která mohla být použita proti rivalovi. Nelze se pozastavovat nad tím, že Chile, ač samo obviňované z porušování lidských práv, využívalo této problematiky k boji

---

¹⁴⁴ EL MERCURIO. *Persecución Soviética Contra Solzhenitsyn*, El Mercurio, 15. února 1974, s. 3

¹⁴⁵ EL MERCURIO. *Solzhenitsyn Proclama Que el Kremlin Miente*, El Mercurio, 19. ledna 1974, s. 29

¹⁴⁶ EL MERCURIO. *Solzhenitsyn Llama A Combatir al Kremlin*, El Mercurio, 22. ledna. 1974, s. 22

¹⁴⁷ EL MERCURIO. *Proscriben las Obras de Solzhenitsyn*, El Mercurio, 17. března 1974, s. 55

¹⁴⁸ EL MERCURIO. *Investigación Sobre Derechos Humanos en Rusia Exige Chile*, El Mercurio, 27. února 1974, s. 1

s ideologickým soupeřem i na úrovni Spojených národů. Velice dobře je to patrné, když se kupříkladu El Mercurio ptá a následně si odpovídá: „Kolik milionů lidských bytostí žije v této zemi (*Sovětském svazu, pozn.*) bez naděje na to, že budou jejich ‚lidská práva‘ respektována? Přesto ruská vláda v souladu se svými satelity se prezentuje jako ‚velice znepokojena‘ situací lidských práv v naší zemi. Větší nesmysl se nemůže vymyslet.“¹⁴⁹

8. Československo v chilských médiích v době sametové revoluce

Rok 1989 představoval důležitý mezník v českých dějinách, který si našel odezvu i ve vzdáleném Chile. Chilská oficiální média se o sametovou revoluci¹⁵⁰ zajímala zejména z toho důvodu, že ukončovala komunistickou vládu. Z některých textů je cítit euforie nad končícím režimem, jiné jen přebírají zprávy z významných agentur jako AFP nebo AP. Nicméně Československo si získává zejména v El Mercurio nevídanou pozornost. Zprávy z Prahy se objevují na titulních stranách, případně je na ně upozorňováno ve výběru témat. V některých případech jsou také doplněné fotografiemi. Na pokrytí událostí sametové revoluce je zajímavé zejména to, že propaganda proti komunismu ustupuje i v komentářích. Už není potřeba. Nepřítel je poražen vlastními lidmi. Soustředění El Mercurio se tak upíná k tomu, co bude, až komunistické režimy ve východní Evropě definitivně skončí. Oproti pokrývání jiných událostí se El Mercurio už tolik nesoustředí na Východní blok jako celek, ale věnuje pozornost jednotlivým státům. Největší zájem si získávalo Polsko a Lech Walesa společně s pádem Berlínské zdi a událostmi ve východním Německu. Československo ale

---

¹⁴⁹ EL MERCURIO. *Violación de Los Derechos Humanos en La URSS*, El Mercurio, 30. července 1974, s. 3

¹⁵⁰ Tehdy ještě nenazývána sametovou revolucí. Média o ní informovala jako o demokratizačním hnutí v Československu, nicméně v textu bude pro lepší porozumění termínu sametová revoluce používáno jako označení tohoto historického momentu, byť Chile konce osmdesátých let pojem sametová revoluce nežívali.

zejména po 17. listopadu zaujímal čím dál tím větší prostor a zprávy z Prahy se v *El Mercurio* objevovaly na denní bázi, často jich v jednom čísle bylo i více (dvě).

8.1. Postavení El Mercurio

Deník udělal z událostí ve východní Evropě jedno ze svých hlavních témat. Komunismus prohrával, čehož chilské noviny využily. Zajímavý je způsob, jakým deník pracoval s informacemi. Propagandistická rétorika ustupuje neutrálnímu zpravodajství přebíranému z agentur. V komentářích držel umírněnější postoj očekávající pozitivní vývoj ve východní Evropě. Komunistický blok tak přestupuje z role nepřítele do role možného spojence. Přesto zůstává zachována antikomunistická a antisocialistická rétorika textů. Z východní Evropy se nicméně v očích *El Mercurio* stává prostor, kde by Chile mohlo nalézt příležitosti. Už 14. listopadu *El Mercurio* informuje o normalizaci vztahů Chile a Československa.¹⁵¹ Zároveň se *El Mercurio* staví do role propagátora demokracie. Zatímco v minulosti se deník pozitivně vyjadřoval o Ceausescově diktatuře díky její nezávislejší zahraniční politice, koncem roku 1989 se postoj média mění. Ceausescu je v komentáři z 20. listopadu hodnocen jako diktátor.¹⁵²

8.2. Dubček a Pražské jaro

Vzhledem ke vzdálenosti, která dělí tehdejší Československo a Chile, neměli novináři potřebu věnovat se tématům do detailu a docházelo tu k jasné stereotypizaci a zjednodušování (na nichž beztak novinářská práce funguje a bez nichž nelze předat srozumitelný text). Bylo potřeba stavět na tom, co již Chilani znali. V tuto chvíli se profilují dva důležité motivy připomínané

---

¹⁵¹ EL MERCURIO. *Relaciones noc Europa Oriental*, *El Mercurio*, 14. listopadu 1989, s. 3

¹⁵² EL MERCURIO. *Aislamiento Rumano*, *El Mercurio* 20. listopadu 1989, s. A3

během celého konce roku 1989. Jsou jimi osobnost Alexandera Dubčeka a Pražské jaro.

Texty věnující se sametové revoluci se zprvu více než o osobu Václava Havla zajímaly o návrat Alexandera Dubčeka do Prahy. Dubček se objevil i na fotografii, která doprovázela text z 25. listopadu. U jeho portrétu se objevil popisek „Návrat do Prahy.“¹⁵³ Dubček se pro El Mercurio stal představitelem revolučních změn, což je paradoxní vzhledem k tomu, že za nejvýraznější osobnost je zpravidla považován Václav Havel. O něm bylo zhruba do konce listopadu referováno jako o lídrovi disidentů,¹⁵⁴ případně jako o prominentním disidentovi.¹⁵⁵ Dubčekovi byl přidělen El Mercuriem statut symbolu, když deník publikoval: „Rehabilitace Dubčekovy osobnosti, která nese symbolismus podobný zničení Berlínské zdi, reprezentuje další mezník v rychlé cestě, již následují národy východní Evropy, k rozložení hanebného pořádku nastoleného cizí velmocí po roce 1945.“¹⁵⁶

Zatímco La Segunda nevěnovala Dubčekovi tolik pozornosti, spíše shrnovala události do obsáhlejších textů a nezacházela do detailů, El Mercurio se na Dubčeka zaměřil a neustále připomínal jeho úlohu v pražských revolučních změnách, a to i v textech, které se primárně věnovaly Václavu Havlovi, jako například ve zprávě „Dubček znovu přebírá vedení boje za demokracii v Československu.“ Text je podpořen podtitulkem: „Gigantické manifestace v Praze a v Bratislavě“. Zde autor píše o manifestaci, na níž nebyl Dubček přítomen, nicméně poslal dopis, ve kterém požadoval odstoupení vedení komunistické vlády. Václav Havel ale přítomen byl, přesto se mu takové pozornosti nedostalo.¹⁵⁷

---

¹⁵³ EL MERCURIO. *Multitud Aclamó a Dubcek: Renunciaron en Masa Dirigentes Checoslovacos*, El Mercurio, 25. listopadu 1989, s. A18

¹⁵⁴ EL MERCURIO. *Multitud Protesta en Praga*, El Mercurio, 21. listopadu 1989, s. A9

¹⁵⁵ EL MERCURIO. *Dubcek Ofrece Apoyo a Los Opositores Checos*, El Mercurio 23. listopadu 1989, s. A10

¹⁵⁶ EL MERCURIO. *Retorno de Dubcek*, El Mercurio, 29. listopadu 1989, s. A3

¹⁵⁷ EL MERCURIO. *Dubcek Reassume Liderazgo En Lucha Democrática Checa*, El Mercurio, 24. listopadu 1989, s. A1 a A16

Havel byl pro Chilany v roce 1989 neznámou osobností. Bylo nutné ho veřejnosti představit. V kulturní příloze El Mercuria se tak 3. prosince objevuje velký profil, který se Havlovi věnuje. Později zvláště s Havlovým zvolením novým československým prezidentem, se již ustaluje obraz jeho osobnosti jako politického lídra protestů a Dubček ustupuje do pozadí. Jinak je na tom La Segunda, která se nezaobírala analýzami situace, spíše předkládala shrnutí toho, co El Mercurio rozváděl do podrobností.

Proto je zajímavé, že právě v La Segundě se Havel jako vůdce opozice objevuje dříve a výrazněji než v El Mercurio. Už 22. listopadu ho La Segunda označila za „Nejznámějšího příslušníka opozice v Československu“.¹⁵⁸ Ve chvíli jeho zvolení prezidentem publikovala text doplněný o Havlovu fotografii a v textu ho popisuje jako „rozhodného obránce lidských práv a lídra demokratické opozice“, následně připomíná, že se jedná o prvního prezidenta, který se nehlásí ke komunistické straně, za posledních 41 let.¹⁵⁹

Podobně jako byl Dubček symbolem boje za svobodu, bylo Pražské jaro vnímáno jako významný mezník v dějinném vývoji Československa, moment, kdy se socialismus začal demokratizovat a posouvat se tedy od nenáviděného Sovětského svazu na Západ. El Mercurio tuto skutečnost neustále připomínal.

8.3. Svoboda a vítězství

Protesty proti režimům ve východní Evropě rezonovaly v chilských denících zejména v uváděných počtech účastníků. „Dav byl dvojnásobný oproti tomu, který zaplnil ulice v pátek, a stal se největší manifestací od prvního výročí invaze vedené Sověty v roce 1969, která rozdrtila reformní hnutí

---

¹⁵⁸ LA SEGUNDA. *Gobierno Checoslovaco Acepta Hablar Noc La Oposición*, La Segunda, 22. listopadu 1989, s. 17

¹⁵⁹ LA SEGUNDA. *Nuevo Presidente de Checoslovaquia Havel promete lecciones libres*, La Segunda, 20. prosince 1989, s. 20

známé jako Pražské jaro.¹⁶⁰ Je evidentní, že cílem El Mercuria bylo vytvořit dojem (ne nepravdivý), že se obyvatelstvo východní Evropy chce zbavit socialistických vlád.

Na zprávách přicházejících z Východního bloku ale El Mercurio i La Segunda dokáží stavět nejen obraz demokratizujícího se Východu s množstvím nespokojeného obyvatelstva, ale také propagovat pocit vítězství nad komunismem. To bylo patrné již v roce 1973, kdy skončila krátká socialistická éra přímo v Chile. V roce 1989 je z textů znát podobný pocit toho, že svoboda (ať už je její koncept jakýkoli) poráží autoritářský socialismus. „Až doposud vláda tvrdé ruky odmítala jednat s opozicí navzdory rostoucí lidové nespokojenosti se svým zamítavým postojem k politickým reformám, které prosazuje vůdce Sovětského svazu Michail Gorbačov.“¹⁶¹

La Segunda zašla o něco dál, když své příloze Reportáž z 1. prosince 1989 dala podtitul „Komunismus, R.I.P?“ Zveřejnila zde vyjádření tehdejšího chilského ministra zahraničí Errázurize, který řekl: „Komunismus se hroutí, není ještě mrtvý a jeho poslední chroptění se odehraje zde (*pozn. ve východní Evropě*).“ Chile tak předpokládá, že éra komunismu je u konce, Errázuriz to ještě podpoří tím, když řekne, že Moskva už nemá kapacity k mobilizaci jednotek, aby rozdrtily osvobozující hnutí tak, jako to udělala dříve v Maďarsku a Československu.¹⁶²

S postupujícím časem přibývá i zpráv informujících o demokratizujícím procesu v Československu, už se to netýká jen informování o manifestacích, ale také o jednotlivých politických krocích a rozhodnutích. El Mercurio se věnuje problematice detailně, La Segunda opět shrnuje to nejdůležitější.

Když komunistická strana ztratila své vůdčí postavení v československé vládě, El Mercurio poznamenal, že vývoj v ČSSR nabral „závratné tempo“,

---

¹⁶⁰ EL MERCURIO. *Multitudinaria Protesta en Praga*, El Mercurio, 21. listopadu 1989, s. 9

¹⁶¹ EL MERCURIO. *Dubcek Ofrece Apoyo a Los Opositores Checos*, El Mercurio, 23. listopadu 1989, s. A10

¹⁶² LA SEGUNDA. *Reportaje: Comunismo ¿R.I.P.?*, La Segunda, 1. prosince 1989, s. 37-46

a připomněl, že středoevropský stát obnovuje po 41 letech své demokratické tradice po tom, co mu tvrdě vládl komunismus.¹⁶³ Tato skutečnost byla na stránkách deníků připomínána během celého období: „Čalfa, člen KS, je premiérem vlády, v níž je tato strana v menšině, k čemuž v jeho zemi došlo poprvé od roku 1948.“¹⁶⁴

Fakt, že se komunisté ve vládě dostali do menšinového postavení, zmiňuje El Mercurio hlavně v titulcích, například: „Rezignoval prezident Husák: Moc převzala česká vláda vedená nekomunisty“¹⁶⁵ nebo „Komunistická strana ztrácí v Československu převahu“.¹⁶⁶

8.4. Obnovení styků

Deníky nezajímal pouze revoluční vývoj, ale brzy po počátku protestů se noviny začaly věnovat i otázce, co přijde po úplném konci socialistických režimů na východě Evropy. „Pochopitelně, v tuto chvíli nelze mluvit o vztazích s těmito vládami (*pozn. v socialistických státech*) na politické úrovni, ale v současné době obchodní vztahy vstoupí na pole vztahů politických, (...)“¹⁶⁷ V tomto komentáři, který vyšel ani ne dva týdny po 17. listopadu v El Mercurio, se autor zabývá možnostmi vývoje vztahů a zároveň je zde vidět mantra pinochetovského stylu vlády zaměřeného na ekonomiku. Chile nečekalo a La Segunda to vystihla následovně: „(...) v tomto procesu normalizace podpořeném prezidentem Augustem

---

¹⁶³ EL MERCURIO. *PC Pierde Predominio en Checoslovaquia*, El Mercurio, 10. prosince 1989, s. A10

¹⁶⁴ LA SEGUNDA. *Presidente checoslovaco visita la URSS*, La Segunda, 20. prosince 1989, s. 17

¹⁶⁵ EL MERCURIO. *Renunció Presidente Husák: Asumió Gobierno Checo Liderado Por No Comunistas*, El Mercurio, 11. prosince 1989, s. A1 a C3

¹⁶⁶ EL MERCURIO. *PC Pierde Predominio En Checoslovaquia*, El Mercurio, 10. prosince 1989, s. A10

¹⁶⁷ EL MERCURIO. *Relaciones con Checoslovaquia*, El Mercurio, 28. listopadu 1989, s. 3

Pinochetem je zahrnuto otevření konzulátů v Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice.“¹⁶⁸

Zájem o styky úzce souvisel s podporou demokratizačních hnutí, novináři Chile prezentovali jako stát, který má chuť obnovit vztahy s východoevropskými státy. Zároveň bylo zdůrazňováno, že se postsocialistické státy navrátí k tržní ekonomice, což neoliberalní Chile pochopitelně vítalo například v textu z El Mercurio: „Československo přijme tržní ekonomiku“.¹⁶⁹ La Segunda zase ocitovala ministra zahraničí Errázurize, který řekl, že k obnovení vztahů byly i ekonomické motivy, šlo o hledání nových trhů pro chilské produkty a diverzifikace destinací chilského exportu.¹⁷⁰

9. Chile v československých médiích po převratu 11. září 1973

„Vojenská junta zaplavila zemi vlnou krvavého teroru namířeného proti pokrokovým silám a proti všemu chilskému lidu. Teror proti chilským vlastencům je provázen antikomunistickou hysterií, kterou rozpoutaly všechny propagandistické prostředky pravicových sil.“¹⁷¹

Tato citace se objevuje v příloze k záznamu z projednávání návrhu na přerušení diplomatických styků mezi ČSSR a Chile z 24. září 1973. Stejně tak by se ale mohla objevit v Rudém právu nebo Mladé frontě. Jak v politické, tak mediální sféře vůči Chile vznikl jasný postoj. Zákonnou vládu socialistického prezidenta svrhla reakční, fašistická, monopoly podporovaná vojenská junta, která navíc rozpoutala v zemi s dlouhou demokratickou tradicí a stabilitou krvavé represálie.

---

¹⁶⁸ LA SEGUNDA. *Canciller anunció reestablecimiento de relaciones entre Chile y Checoslovaquia*, La Segunda, 22. listopadu 1989, s. 9

¹⁶⁹ EL MERCURIO. *Checoslovaquia Adoptará la Economía de Mercado*, El Mercurio, 3. prosince 1989, s. A14

¹⁷⁰ LA SEGUNDA. *Reportaje: Comunismo ¿R.I.P?*, La Segunda, 1. prosince 1989, s. 37 - 46

¹⁷¹ AMZV, DTO, Chile, Důvodová zpráva, 24. září 1973, svazek 14

Zatímco archiv Ministerstva zahraničí Chile neobsahuje prakticky žádné dokumenty týkající se převratu a vztahu Chile-ČSSR, v jeho českém protějšku je možné najít množství dokumentů, které s vypovězením styků souvisí, včetně komunikace s indickou ambasádou, která nově začala zastupovat československé (a sovětské) zájmy v Chile.

Chile vzbuzovalo v českých médiích pozornost. Byť jeho specifická forma socialismu nenacházela v Moskvě pochopení, Allende představoval, jak upozorňuje Milan Syruček, tehdejší vedoucí zahraniční rubriky Mladé fronty, naději, že by revoluce mohla přeskočit do více států Latinské Ameriky (zejména ve Střední Americe).¹⁷² Allendeho pád a pád socialistické vlády v Chile se tak stal mediální otázkou, která představovala hlavní téma československých novin až do vypuknutí jomkipurské války 6. října 1973, kdy se chilské události posunuly na titulních stranách níže a následně skončily uvnitř listů v zahraničních rubrikách.

Je nutné rozlišovat mezi zpravodajstvím a publicistikou. Zpravodajské texty se drží tendenčního pojetí Chile a často opakují fráze s prakticky totožnou informační hodnotou. Z pohledu propagandy jsou tak cennější texty publicistické, použití titulků, skladba a množství textů, poezie, kresby a využití určitých událostí ke zdůraznění krutosti chilského režimu (zatčení Luise Corvalána, smrt Salvadora Allendeho a Pabla Nerudy).

V době kolem puče krystalizuje rétorika vůči Chile, která ho, jak je naznačeno výše, označila za fašistický stát pod vlivem reakce, USA a monopolů. Následující kapitola analyzuje zpravodajství a publicistiku v Rudém právu a Mladé frontě. Zatímco Rudé právo rozšiřovalo názory vlády a propagandistický účel textů je v něm zřejmý, Mladá fronta byla nezávislejší a ve vyjadřování vůči Chile mírnější. To ovšem neznamená, že by nenásledovala oficiální stanoviska politické reprezentace Československa.

---

¹⁷² Příloha 6: rozhovor s Milanem Syručkem

9.1. Těžké dny před pučem

Napjatá situace v Chile vyvolávala pozornost i obavy. Rudé právo v textu ze 4. září, který se věnuje třetímu výročí vlády UP, napsalo již do perexu: „Chilská reakce volá: I kdybychom měli zabít dvacet tisíc protivníků, v zájmu likvidace této vlády musíme být připraveni udělat to!“¹⁷³ V textu autor použil termínů jako „fašistická aktivizace“ anebo „reakční většinou ovládaný parlament“. Objevuje se tak náznak budoucích událostí. I ostatní texty uveřejněné před pučem naznačují, že by krize chilského státu mohla vyvrcholit extrémní situací. Byť Rudé právo připomíná podporu dělnictva vládě Salvadora Allendeho, již před pučem aktivně píše o boji UP a jejich příznivců s pravicovou částí společnosti a pravicově extremistickou Patria y Libertad.

O vážnosti situace v Chile vypovídá i potřeba československé vlády reagovat na vyhrocující se vnitřní boj v Chile. Mladá fronta (6. září 1973) i Rudé právo (7. září 1973) zveřejnily poselství Ústředního výboru Národní fronty ČSSR adresované UP, v němž stojí: „Plně proto sympatizujeme se zápasem, který dnes Lidová jednota a její vláda v čele s presidentem Salvadorem Allendem svádí s brutálními silami vnitřní a vnější reakce.“ Československo si tak uvědomovalo komplikovanost chilské situace. A právě v období před pučem se utváří tendence, s jakými se bude přistupovat ke zprávám z Chile po 11. září 1973. Už zde se o opozici proti Allendovi píše jako o fašistech a reakci, už zde se připomíná demokratičnost a ústavnost Allendovy garnitury podporovaná širokými masami obyvatel.

V den puče zveřejnilo Rudé právo zprávu věnující se politické situaci v Chile a akci studentů, kteří pomáhají zásobovat rozvracející se zemi. List ale také cituje Orlanda Millase, člena politické komise KS Chile: „‘Chilští reakcionáři

---

¹⁷³ RUDÉ PRÁVO. *Tři roky Lidové jednoty*, Rudé právo, 4. září 1973, s. 7

zjevně pokračují v přípravě státního převratu (...) Tento proces je řízen ze zahraničí nejagresivnějšími silami imperialismu.“¹⁷⁴

Milan Syruček vidí paralelu vojenského puče v Chile s invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa: „Byla tu zkušenost roku 1968. Tak jako Američani nechali Sověty si řídit na svém písečku, tak totéž na druhé straně respektovala sovětská strana, že Amerika je americké teritorium, že pokus komunistické politiky Američané nepřipustí. Spíš byla otázka, jak brzy a kdy se to stane.“¹⁷⁵

9.2. Puč

Den, který na šestnáct let proměnil Chile ve vojenskou diktaturu, nakonec přišel. „11. září tanky, děla, bombardéry a rakety rozdrtily nejdemokratičtější vládu, jakou kdy Chilská republika poznala,“¹⁷⁶ napsalo Rudé právo. Chilský státní převrat vyvolal šok a zmatenou smršť zpráv s často nepodloženými informacemi. V Chile se ani nepohyboval žádný československý novinář, takže zprávy uveřejňované v československých médiích pocházely ze světových tiskových agentur případně zohledňovaly vyjádření KS Chile a jiných komunistických stran. ČTK později měla dopisovatele, kteří se situaci v Chile věnovali, první z nich nicméně působil v Buenos Aires a chilské zprávy předával přes československou ambasádu v Argentině.

Československý tisk tak okamžitě začal pracovat s domácím materiálem, kterým bylo odsouzení chilského převratu ze strany československých pracujících a v případě Mladé fronty československé mládeže. Deníky uveřejňovaly dopisy, které jim chodily do redakcí, obsahující rozhořčené reakce na nástup vojenské junty. Mladá fronta se věnovala mládežnickým

---

¹⁷⁴ RUDÉ PRÁVO. *Studentské brigády proti reakci*, Rudé právo, 11. září. 1973, s. 7

¹⁷⁵ Příloha 6: rozhovor s Milanem Syručkem

¹⁷⁶ VESELÝ, Miloš. *Zamyšlení nad bojem, který neskončil*, Rudé právo, 19. října 1973, s. 3

spolkům, Rudé právo zase podnikům, sdružením a úřadům. Tyto texty vycházely v prvních týdnech po puči takřka denně a vždy se jednalo o souhrn výňatků ze zaslaných dokumentů. Texty doplňovaly emotivní titulky. Československý tisk tu tak přebírá štafetu v boji proti chilské pravici a buržoazii (vesměs označovaným jako reakce nebo spojovaným s fašismem) a opírá se o podporu lidu, jakkoli jsou jednotlivé citace prakticky shodné a evidentně připravené v kancelářích, patrně ne vzešlé z reálného rozhořčení československých pracujících.

Zároveň se objevuje předpoklad odboje proti vojenské juntě. Zvláště Rudé právo s touto hypotézou aktivně pracuje a počítá s možným odporem dělnické třídy a ilegální komunistické strany. Média taktéž vytvářejí pocit solidarity a sounáležitosti s chilským lidem. Je to varovný signál, který Rudé právo i Mladá fronta vysílají směrem k československému publiku. Snaha o odstranění socialismu může dopadnout fatálně. Názorně to ukazuje text na titulce z 19. září: Chile – poučení pro dělnickou třídu.¹⁷⁷ „Společně s celosvětovou vlnou odporu proti generálské klice chilské reakce a jejímu bestiálnímu řádní neutuchají protesty a slova zloby československého pracujícího lidu. Zaznívají z každého města, vesnice, továren i polí, z úřadů, institucí a organizací.“¹⁷⁸

Puč se okamžitě stal mezinárodním tématem, na což Rudé právo lakonicky reagovalo: „Boj Chilanů se v tomto smyslu stal internacionální. Stal se měřítkem a ukazatelem čistoty záměrů a třídních pozic.“¹⁷⁹ Deník tu využil vojenského převratu k poukázání na bipolarnost tehdejšího světa. Pomyslná dělicí čára neprochází jen mezi lidem a juntou přímo v Chile, ale také mezi zeměmi, které teror v jihoamerickém státě odsoudily, a těmi, které i svým mlčením vojenskou juntou podporují. Tento komentář nenechává pochyb o tom, že se autor obrací zejména na Spojené státy.

---

¹⁷⁷ RUDÉ PRÁVO. *Chile – poučení pro dělnickou třídu*, Rudé právo, 19. září 1973, s. 1 a 2

¹⁷⁸ RUDÉ PRÁVO. *Chile – poučení pro dělnickou třídu*, Rudé právo, 19. září 1973, s. 1 a 2

¹⁷⁹ POSPÍŠIL, Oldřich. *Dělicí čára*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 7

Chilský státní převrat je tedy potřeba vnímat z několika úhlů pohledu. Stal se událostí, kterou bylo možné využít jak pro protiimperialistickou propagandu (monopoly, Spojené státy atd.), tak pro propagandu směrem dovnitř, pro propagandu, která se obrací k Čechům a Slovákům a ukazuje jim, jak dobře se žije v socialismu oproti chaosu a násilí, které vyvolává vojenská junta, pravice a kapitalismus.

9.3. Fašismus a paralela s nacistickým Německem

Muselo dojít k absolutnímu odsouzení nastupující vojenské junty.¹⁸⁰ V Rudém právu i Mladé frontě se objevuje paralela vojenské junty s nacistickým Německem. Takové přirovnání přiblížilo poměrně vzdálenou zemi i situaci československému čtenáři.

Jak upozorňuje Jarka Stuchlíková, jihoamerický vojenský puč druhé poloviny dvacátého století je fenoménem, který minimálně v Evropě nemá obdoby.¹⁸¹ Jinak tomu už je s represemi a fyzickou likvidací odpůrců, v nichž bylo možné spatřovat podobnosti s nacistickou zvlášť v Evropě. Vzhledem k tomu, že se pohybujeme v roce 1973, od druhé světové války čtenáře československého tisku dělilo pouhých dvacet osm let a v československé společnosti žil dostatek pamětníků. Upozorňuje na to i Gusta Fučíková ve svém komentáři publikovaném v Rudém právu týden po vojenském puči. Teror v Chile dává do souvislosti s nacistickým terorem na území českého státu a zmiňuje dokonce Lidice: „Chilský pracující lid prochází dnes těžkými zkouškami. Myslím na náš národ, jakými strašnými zkouškami prošel on (...) Srovnali se zemí Lidice.“¹⁸²

Kromě paralely s nacistickým Německem se ale v československém tisku objevuje označení junty za fašistickou vládu posluhující zájmům

---

¹⁸⁰ Můžeme navázat na Chomského a jeho nutnost stvoření monstra. Chile se muselo proměnit v monstrum hodné odsouzení.

¹⁸¹ Příloha 2: rozhovor s Jarkou Stuchlíkovou

¹⁸² FUČÍKOVÁ, Gusta. *Venceremos!*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 1

„imperialistů“ a „monopolů“. Ostatně k těmto tvrzením našli čeští novináři oporu v nejvyšším vedení Sovětského svazu i v samotném Chile. Leonid Brežněv 17. září 1973 ve svém projevu v bulharské Sofii označil chilské události za fašistický puč¹⁸³ a komuniké KS Chile vydané 23. října 1973 v Rudém právu také vidí souvislost mezi fašismem a jednáním vojenské junty.¹⁸⁴

Podle Milana Syručka je potřeba vnímat označování junty za fašistickou, případně nacistickou dvojím způsobem. Jednak se v tisku využívalo pojmů nacismus a fašismus jakožto synonym nesoucích pro účely Chile de facto stejnou informační hodnotu. Potom využití přívlastku fašistický posloužilo k očernění režimu a jeho démonizaci: „(...) fašismus byl rozšířenější, v komunistické propagandě se tento výraz používal častěji než nacismus, byť to bylo nepřesné. Zvláště v SSSR se vždy hovořilo o fašismu, fašistech, ačkoli se tím myslel v podstatě nacismus a nacisté,“ vysvětluje Syruček. Fašismus tak mohl označovat ideologické protivníky Východního bloku, pokud se nejednalo o Západ, který zastřešoval termín „imperialismus“. Novinář také upozorňuje, že Pinochet byl označován za fašistu, i když u jiných diktátorů se tento přídomek neustálil.¹⁸⁵

Pozornost vzbuzují taktéž metafory používané k vykreslení chilské situace a jejímu přiblížení českému čtenáři. Když se maďarský novinář István Árkus vrátil z Chile, kde zažil státní převrat, napsal o svých zkušenostech reportáž. Rudé právo o tom přineslo zprávu: „Reportáž nazvaná První hodiny puče působí silou bezprostředního zážitku člověka, který viděl na vlastní oči vzkříšení fašismu jako vládní moci 11. září 1973, osmadvacet let po porážce Hitlera.“¹⁸⁶ Rudé právo srovnalo chilské události s „nejtemnějšími dny

---

¹⁸³ ZOUREK, 2014, s. 166

¹⁸⁴ Mohli bychom použít i termínu „ideologie vojenské junty“, ale ve svých počátcích chilský vojenský režim jinou ideologii než antikomunismus nemá, vizte kapitola 3. Chilský antikomunismus.

¹⁸⁵ Příloha 6: rozhovor s Milanem Syručkem

¹⁸⁶ RUDÉ PRÁVO. *Je to skutečně fašismus*, Rudé právo, 10. října 1973, s. 7

heydrichiády“¹⁸⁷ a v jednom z komentářů se objevilo přirovnání chilského puče k nacistické blitzkrieg.¹⁸⁸

Rétorika připodobňující vojenskou juntou k fašistům a nacistům zesílila na přelomu září a října v souvislosti se zatčením Luise Corvalána. „Chile zažívá v těchto týdnech nejstrašnější fašistický teror. Jako by se po čtyřiceti letech opakovaly všechny ty hrůzy, které doprovázely Hitlerův nástup k moci,“¹⁸⁹ stojí v komentáři ze 4. října 1973, který nese podtitulek „Život L. Corvalána bezprostředně ohrožen.“¹⁹⁰ Hned následující den stejný autor publikoval v Rudém právu další komentář, v němž přirovnal metody vojenské junty k nacistické likvidaci odpůrců.¹⁹¹ Propojení osobnosti generálního tajemníka KS Chile se stereotypizací vojenské junty na fašisty a nacisty umožňovalo vytvořit paralelu mezi nacistickým zatýkáním a likvidací komunistů a obdobným chováním nastupující chilské vlády.

9.4. Marxismus a obraz Allendeho

Tragický osud Salvadora Allendeho dokreslil neméně tragický příběh chilské demokracie. Z Allendeho se stal symbol. Na rozdíl od Luise Corvalána, který přežil a skrze svůj pobyt v internačním táboře se proměnil v symbol komunistického odporu proti vojenské juntě, Salvador Allende dostal nálepku oběti vojenského režimu. Jeho smrt byla často označována za vraždu. Vyjádřil se tak i Volodia Teitelboim, když tohoto termínu použil v rozhovoru pro Komsomolskou pravdu (zprávu o něm uveřejnilo Rudé právo).¹⁹²

Aureolu oběti umocňoval fakt, že Allende spustil v zemi sérii zásadních změn, které měly dovést Chile k socialismu. Nebyl to jeden z politiků,

---

¹⁸⁷ VESELÝ, Miloš. *Zamyšlení nad bojem, který neskončil*, Rudé právo, 19. října 1973, s. 3

¹⁸⁸ POSPÍŠIL, Oldřich. *Chile v srdci*, Rudé právo, 20. října 1973, s. 7

¹⁸⁹ GLÜCKAUF, Tomáš. *Teror se stupňuje*, Mladá fronta, 4. října 1973, s. 1 a 5

¹⁹⁰ GLÜCKAUF, Tomáš. *Teror se stupňuje*, Mladá fronta, 4. října 1973, s. 1 a 5

¹⁹¹ GLÜCKAUF, Tomáš. *Ruka vrahů vládne Chile*, Mladá fronta, 5. října 1973, s. 1 a 5

¹⁹² RUDÉ PŘÁVO. *Lid odplatí za presidentovu smrt*, Rudé právo, 21. září 1973, s. 7

kterého vojáci zabili, byl to socialistický politik, navíc prezident, který padl při útoku vojáků na prezidentský palác. Právě životní příběh Allendeho je pro československou propagandu zásadní. Mohl se tak stát bojovníkem, který Chile přinášel důležité společenské změny a který byl při výkonu své práce zabit. Texty v československém tisku proto mnohdy působí až patetickým dojmem.¹⁹³ Jakkoli jsou jejich vyjádření květnatá a útrpná, společně vytvářejí nastíněný obraz Salvadora Allendeho a dokonce se odmítá i možnost jeho sebevraždy.¹⁹⁴

„Pod vedením svého presidenta chilský lid čelil po tři roky náporu vnitřních i zahraničních reakčních sil a usiloval o uskutečnění společenských přeměn, jemuž Salvador Allende zasvětil svůj život a za něž svůj život také položil. Allende je mrtev. Do dějin protiimperialistického boje se však zapsal nesmrtelně,“¹⁹⁵ napsalo Rudé právo 13. září, když se do světa dostala informace o pohřbu prezidenta. Ještě ten samý den se v deníku objevil další text věnující se Allendově smrti. Ten je z pohledu propagandy velice zajímavý. Autor tu totiž využil šoku, který Allendeho smrt ve světě vyvolala, ke kritice a odsouzení západních médií (z textu vyplývá, že odkazuje zejména na severoamerické noviny): „Dá se očekávat, že v některých západních tiskových orgánech budou prolévat nad mrtvolou Salvadora Allenda krokodýlí slzy. Je možné, že dokonce ty noviny, které den co den zuřivě hájí zájmy monopolů a přitom si rády popovídají o »demokracii«, postaví se do pózy obránců »zákonosti« a »lidských práv«, pokárají chilské »gorily« - členy vojenské junty. Je však třeba říci: nevěřte těmto demagogům.“¹⁹⁶ Tento přístup k chilským událostem se objevuje i na jiných místech. Rudé právo dokázalo využít chilské mizérie k obecné protizápadní

---

¹⁹³ Kupříkladu v textu *Poslední hodiny Salvadora Allendeho* ze 17. září, kde stojí: „„Allende, který bojoval se samopalem v ruce, byl nalezen ve svém úřadě v tratolišti krve. Zemřel asi mezi 13.50 a 14.15 hodin.“ (RUDÉ PRÁVO. *Poslední hodiny Salvadora Allendeho*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 5)

¹⁹⁴ RUDÉ PRÁVO. *Rozhořčení pokrokového světa*, Rudé právo, 13. září 1973 s. 1 a 7

¹⁹⁵ RUDÉ PRÁVO. *President Allende pohřben*, Rudé právo, 13. září 1973, s. 1

¹⁹⁶ RUDÉ PRÁVO. *Rozhořčení pokrokového světa*, Rudé právo, 13. září 1973 s. 1 a 7

propagandě a varovat československého čtenáře před riziky kapitalismu, imperialismu a konečně demokracie západního stříhu jako takové.

Allendeho cesta k socialismu se prakticky neřeší. Je vyzdvihován jako socialista, který měl přinést Chile lepší budoucnost. „Generálové se naparují, že vykoření v Chile jednou pro vždy marxismus. Chtějí dějinám podřezat šlachy, aby se nemohly hnout kupředu. Neměli by zapomínat, jak pořídili jejich předchůdci, kteří také podobným způsobem chtěli zastavit chod dějin – od Mussoliniho přes Hitlera třeba k Batistovi na předrevoluční Kubě. Reakční vojenská junta nebude triumfovat nad pokrokem,“¹⁹⁷ objevilo se v komentáři v Rudém právu 2. října 1973. Docházelo ke zjednodušení chilské situace a upozorňování na to, že vojenský puč primárně porazil (nutno dodat, že z pohledu Rudého práva i Mladé fronty jen dočasně porazil¹⁹⁸) marxismus, jehož představitelem se stal zabitý Allende.

9.5. Chilský teror a protesty v Československu

„Nyní se tedy cítí svobodně (*junta, pozn.*) v třeskotu popravčích salv, jež nešetří ani ženy a nezletilé děti, kouřovém pachu hranic, na nichž planou knihy poezie, učebnice společenských věd i dětské knížky. Márnice jsou naplněny desítkami a stovkami často zohavených těl, která už likvidační jednotky nestačily shodit do moře.“¹⁹⁹

Tato citace pochází ze článku uveřejněném v Rudém právu více než měsíc po převratu. Chilské události vyvolávaly emoce, což se promítlo do velice explicitních komentářů popisujících zvláště vojenské junty. To vše bylo

¹⁹⁷ MÁDR, Milan. *Hráz brutalitě!*, Rudé právo, 2. října 1973, s. 7

¹⁹⁸ Například ve zprávě o rozhovoru, který poskytl Luis Corvalán italské televizi a rozhlasu, Mladá fronta uvádí, že „Luis Corvalán vyjádřil pevné přesvědčení, že národy Latinské Ameriky, a tedy i chilský lid, budou dále rozvíjet osvobozené hnutí. Ani marxismus, ani jiné ideologie, které odpovídají základním zájmům většiny společnosti, nemohou být vyhubeny.“ (MLADÁ FRONTA. *Junta v »rouše beránčím«*, Mladá fronta, 13. říjen 1973, s. 1 a 5)

¹⁹⁹ POSPÍŠIL, Oldřich. *Chile v srdci*, Rudé právo, 20. října 1973, s. 7

propojeno se samostatnými texty otiskujícími vyjádření československých občanů.

„Znalci poukazují na to, že v latinskoamerické minulosti se žádný z hojných vojenských převratů nevyznačoval tak vysokou mírou brutality, jaká dnes těžce a deptavě doléhá na Chile,“²⁰⁰ objevilo se v komentáři k chilské situaci v Rudém právu z 2. října 1973. Autor tu neuvádí, kteří znalci k těmto závěrům dospěli, ale naznačuje důležitý fakt spojovaný s chilským režimem: brutalitu.

Je jasné, že v roce 1973 nemohli českoslovenští novináři tušit, že v počtech mrtvých předčí chilskou diktaturu sousední Argentina, kde se vojáci chopili moci o tři roky později, nicméně novináři položili základy k budoucímu vnímání chilské diktatury, která jako by vystupovala ze všech ostatních v regionu svou brutalitou a útlakem obyvatelstva. Zpráva o státním terorismu v Argentině ukazuje, že k roku 1984 dosáhl počet mrtvých a zmizelých téměř 9 tisíc osob.²⁰¹ Známa Informe Rettig dokumentující násilí na Chilanech během diktatury eviduje celkově ani ne tři tisíce obětí (přeživších i zabitých/zmizelých).²⁰² Bez zlehčování chilské situace je evidentní, že chilský režim, byť působil delší dobu než argentinský, nezlikvidoval takové množství odpůrců.

Již několik týdnů po převratu se objevují svědectví lidí, kteří přežili mučení. Jedná se zejména o cizince. Například v textu „Svědectví o bestialitě pučistů“ jsou citováni lidé, kteří mučení přežili: „Švédský občan Henrik Janbel, který byl jedenáct dní ve vězení chilské junty: Při výsleších jsme byli já i moji spoluvězni mučeni údery pažby, kopanci do ledvin, do žaludku a pohlavních orgánů. Obzvláště nesnesitelné bylo, když jsme museli ležet až 40 hodin na studené podlaze a vojáci přes naše těla jezdili s kárami

---

²⁰⁰ MÁDR, Milan. *Hráz brutalitě!*, Rudé právo, 2. října 1973, s. 7

²⁰¹ SÁBATO, 1984, Capítulo II, Víctimas, dostupné online:
<http://www.desaparecidos.org/arg/conadep/nuncamas/nuncamas.html>

²⁰² RETTIG, 1990, Tomo II, Anexo VI, s. 944

naloženými těžkými kameny – tam a zase zpátky...“²⁰³ Existují tu tak důkazy podporující obraz bestiality chilského režimu, které československá média ve spojení se zprávami zahraničních agentur hojně využívala.

„Krvavé běsnění generálské junty v Chile nenechává žádného poctivého člověka na pochybách, že kontrarevoluce se nezastaví před ničím, aby zardousila všechno pokrokové a nastolila režim teroru a bezpráví,“²⁰⁴ uvedla Mladá fronta v textu ze 3. října, pod titulkem „Rozhořčený hlas lidu.“ Mladá fronta i Rudé právo se neustále obracely na čtenáře. Jak bylo uvedeno v kapitole věnující se propagandě, propaganda potřebuje souhlas masového publika. Na brutalitu chilského režimu reagovala československá média zveřejňováním dopisů různých organizací či společností. Bylo evidentní, že celý československý lid nesouhlasí s pinochetistickou diktaturou a odmítá svržení Allendeho. Šok způsobený krvavým pučem dal pro toto odsouzení prostor a média ho využila. Protesty se navíc neodrazily jen v médiích ale také v dokumentaci československého ministerstva zahraničí.²⁰⁵

9.6. Spojené státy a ideologický boj s imperialismem

Ještě než přistoupíme k samotným Spojeným státům, je nutné zmínit chilskou buržoazii, které se československá média také věnovala a která hraje svou roli v celkovém obrazu propojených nádob Spojené státy-monopoly-zahraniční kapitál-kapitalismus-imperialismus. Chilská buržoazie je vnímána jako součást reakčních sil. Předsednictvo KSČ označilo za strůjce teroru v jihoamerickém státě chilskou reakci ²⁰⁶ a Rudé právo přineslo v komentáři Dušana Rovenského z 21. září 1973 následující tvrzení: „V tom okamžiku, kdy junta oznámila prostřednictvím jí ovládané televizní stanice,

²⁰³ RUDÉ PRÁVO. *Svědectví o bestialitě pučistů*, Rudé právo, 5. října 1973, s. 7

²⁰⁴ MLADÁ FRONTA. *Rozhořčený hlas lidu*, Mladá fronta, 3. října, s. 1 a 2

²⁰⁵ AMZV, DTO, Chile, 15, 1974, Podkladový materiál pro jednání stranické a vládní delegace ČSSR v PLR, 3/84, 8. února 1974

²⁰⁶ RUDÉ PRÁVO. *Předsednictvo UV KSČ k situaci v Chile*, Rudé právo, 15. září 1973, s. 1

že je prezident Allende mrtev, v krytu přepychového hotelu Crillon, kde se bavila santiagská smetánka, nastalo nadšení – šampaňské teklo proudem, zatímco santiagská dlažba rudla krví těch, které junta zabila jenom proto, že chtěli žít jako lidé. Je to poučnější než co jiného.“²⁰⁷ Chilská buržoazie tak přebírá odpovědnost za smrt lidí a je stavěna na roveň vojákům. „Po tři léta se chilská velkoburžoazie za pomoci značné části maloburžoazie, ale především při vydatné spolupráci s vyvlastněnými severoamerickými měďařskými monopoly a velkokoncernem ITT, pokoušela rozhodnout třídní boj ve svůj prospěch, (...)“²⁰⁸ Tato citace z Rudého práva ukazuje propojení chilské buržoazie se zahraničními monopoly. Ty jsou zase navázány na USA.

Otázka Spojených států a jejich zapojení do puče se objevuje prakticky ihned s prvními zprávami o chilských událostech. Souvisí s nimi dvě hlavní zpravodajská témata. Prvním je propojení USA a monopolů, tedy těžebních společností,

a druhým je problematika zapojení USA (často skrze CIA) do převratu. Obě témata bylo možné využít pro antiamerickou propagandu a obě se často objevovala v jednom textu naráz. Můžeme to vidět již brzy po puči. Konkrétně 14. září 1973 se Rudé právo zmíněným tématům věnovalo a dokázalo je propojit a odsoudit tak imperialismus.

„V nejvlivnějších imperialistických kruzích se teď zřejmě těší z kontrarevolučního zvratu v Chile. A – jak píše list New York Times - »některé velké americké společnosti, jejichž majetek Allendova vláda zabavila, naznačily, že znovu obnoví svou aktivitu v Chile.«“²⁰⁹

„Pokrokový svět je šokován cynismem a krutostí imperialismu, který se neštítí žádných prostředků k uchopení moci a k posílení nadějí na nové zisky.“²¹⁰

---

²⁰⁷ RUDÉ PRÁVO. *Revoluce a kontrarevoluce*, Dušan Rovenský, Rudé právo, 21. září 1973, s. 7

²⁰⁸ POSPÍŠIL, Oldřich. *Kontrarevoluce bez masek*, Rudé právo, 13. září 1973, s. 7

²⁰⁹ POSPÍŠIL, Oldřich. *Odhalená karta*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 7

²¹⁰ RUDÉ PRÁVO. *Pravá tvář imperialismu*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1 a 7

První citace pochází z komentáře nazvaného „Odhalená karta“ a druhá ze zpravodajského textu nesoucího titulky „Pravá tvář imperialismu.“ Rudé právo tu odhaluje praktiky imperialismu. V textu Pravá tvář imperialismu je puč přímo spojován se Spojenými státy, respektive s CIA, citovaný zpravodaj Rudého práva ve Washingtonu analyzuje americká média, zároveň je použito mezititulků spojujících USA s pučem (USA a puč, USA podporovaly Allendovy nepřátele).²¹¹

Role Spojených států tak byla československému čtenáři představena okamžitě ve dnech následujících převratu. Antiamerická rétorika je nejvíce patrná právě v prvním týdnu po puči, kdy jsou zbraně junty označovány jako „made in USA“²¹², kdy Rudé právo píše, že chilští reakcionáři udržovali „velmi těsné styky“ s Pentagonem²¹³ a Mladá fronta označuje puč za akci namířenou „(...) proti celé Latinské Americe, proti všem režimům, které se chtějí osvobodit od hospodářského područí USA (...)“.²¹⁴

Neznamená to ale, že se po prvotním šoku o USA přestává mluvit. Otázka jejich vlivu se objevuje nadále, i když spíše v pozadí. Výrazněji vystupuje jen příležitostně, patrně také kvůli nedostatku informací. Zajímavě reagovalo Rudé právo na problematiku zapojení USA 22. října 1973, kdy uveřejnilo: „Pohotovému prohlášení Washingtonu, že Spojené státy nejsou nijak zapleteny do svržení demokraticky zvolené vlády v Chile, znělo podezřele jako zlodějův výkřik »chyťte zloděje«. Washington popřel jakoukoli účast na puči dříve, než byl vůbec veřejně obviněn, píše západoněmecký měsíčník *Blätter*.“²¹⁵

Poukazuje se také na západní demokracii, která se dostává do role strůjce chilského převratu. Rudé právo kupříkladu přineslo 6. října 1973 zprávu o projevu československého ministra zahraničí Bohuslava Chňouпка k Valnému shromáždění OSN, kde politik zdůraznil potřebu prohloubení

---

²¹¹ RUDÉ PRÁVO. *Pravá tvář imperialismu*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1 a 7

²¹² POSPÍŠIL, Oldřich. *Farizejství*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 5

²¹³ SIMONOV, Vladimír, APN. *Včetně pušky...*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 7

²¹⁴ MLADÁ FRONTA. *Chilský lid bojuje*, Mladá fronta, 14. září 1973, s. 5

²¹⁵ RUDÉ PRÁVO. *Pučisté slídí a drancují*, Rudé právo, 22. října 1973, s. 1 a 5

mírových vztahů a soužití. Washingtonský zpravodaj Rudého práva Miloš Krejčí to komentoval následovně: „Nezavíráme oči před snahami imperialismu klást odpor tomuto vývoji (*upevňování mírových vztahů, pozn.*), o kterém svědčí ohniska napětí (...) i čerstvé kruté tragické události v Chile.“²¹⁶ Oldřich Pospíšil si ve svém komentáři z 12. října zase pokládá otázku, co se stane v západním světě, pokud by se demokratickou cestou dostal k moci socialismus tak jako v Chile, zda bude vývoj také zastaven fašismem. Oba texty využívají reality krutosti chilského režimu kontrastujícího s demokratickou minulostí státu k varování před vlivem USA. „Chilského pracujícího člověka, který za Allendovy vlády poznával, že demokracie začíná skutečně odpovídat jeho zájmům, že sám se postupně stává pánem ve vlastní zemi, nemůže totiž nikdo přesvědčit, že právě nyní mu tuto demokracii a svobodu vrací Pinochet a ostatní členové kontrarevoluční junty.“²¹⁷

9.7. Osobnosti využité pro propagandistické účely

9.7.1. Pablo Neruda

Jen dvanáct dní po puči zemřel Pablo Neruda, básník a představitel chilské levice. Jeho smrt se proto musela odrazit v médiích, ať už se jednalo o nekrology v kulturních rubrikách nebo zpravodajské příspěvky. Podobně jako Salvador Allende byl i Neruda považován za oběť chilské vojenské junty. Čeští novináři pro to měli podklady přímo od chilských komunistů. Rudé právo uveřejnilo text věnující se smrti Nerudy, jehož autorem byl Volodia Teitelboim. Objevuje se v něm spojení Allendeho a Nerudy a dokonce i chilského lidu: „Fašisté bezpochyby uspíšili smrt Pabla Nerudy, přiblížili ji zrádnou ranou, zabitím Allenda, vynesemím rozsudku nad tisíci

---

²¹⁶ KREJČÍ, Miloš. *Hlas Československa*, Rudé právo, 6. října 1973, s. 7

²¹⁷ POSPÍŠIL, Oldřich. *Tříbení postojů*, Rudé právo, 12. října 1973, s. 7

nejlepších dcer a synů Chile, zničením demokratických svobod vytvořených lidem.“²¹⁸

Vzhledem k tomu, že byl Neruda výraznou osobností kultury, nositelem Nobelovy ceny, zajímavý je způsob, jak jeho smrt reflektovalo Rudé právo, které využilo poezie, kresby i grafiky pro uctění básnickovy památky. Zároveň ale osoba básníka a jeho skon posloužily propagandě.

Například Nerudova báseň *At' procitne dřevorubec* ve vydání Rudého práva z 29. září 1973 doplňuje grafika zobrazující dřevorubce se sekyrou, který poráží muže v plynové masce. Měsíc po básnickově smrti Rudé právo informovalo o literárním odpoledni na uctění Nerudovy památky, kde byla představena publikace *Jsme s tebou, Chile*.²¹⁹ K absolutnímu propojení Nerudy a Východu došlo 31. října 1973, kdy se v Rudém právu objevil text doplněný karikaturou vypodobňující muže v klobouku s páskou na paži, na níž je napsáno ‚junta‘. Muž pálí knihy Pabla Nerudy a V. I. Lenina.²²⁰

9.7.2. Luis Corvalán

Jestliže lze Salvadora Allendeho vnímat jako první oběť vojenského režimu, Luis Corvalán se stal symbolem odporu proti pučistům. Corvalán je vnímán jako demokrat a vlastenec.²²¹ „Všichni, kteří jej znali, jej líčí jako člověka přímého charakteru, upřímného, rozvážného, s rozsáhlým intelektem, jako záníceného vlastence a komunistu,“²²² oslavovalo Rudé právo Luise Corvalána v textu, který ho měl československému čtenářstvu představit.

Rudé právo se taktéž pokoušelo vzbudit sympatie Čechů a Slováků s osudem uvězněného politika a zároveň se i v případě Corvalána objevila

---

²¹⁸ TEITELBOIM, Volodia. *Rozloučení se soudruhem*, Rudé právo, 29. září 1973, s. 5

²¹⁹ RUDÉ PRÁVO. *Čs. umělci Pablu Nerudovi*, Rudé právo, 24. října 1973, s. 2

²²⁰ PUCHÝŘ, R. *Koniáš těchto dnů*, Rudé právo, 31. října 1973, s. 6

²²¹ Zde je zajímavé připomenout, že jako vlastenci se vnímali také pravicové složky společnosti i vojáci, na což upozorňuje i Jarka Stuchlíková. Tento případ dokazuje, jak rozdílné a nejasné je vnímání vlastenectví různými skupinami společnosti.

²²² MLADÁ FRONTA. *Jméno ve zprávách: Luis Corvalán*, Mladá fronta, 3. října, s. 5

otázka protestů proti chilským událostem: „Poslední události, zvláště zatčení generálního tajemníka KS Chile soudruha Luise Corvalána, s veškerou naléhavostí burcují svědomí všech poctivých lidí k rozhodnému protestu.“²²³

Nezpochybnitelnou vlnu násilí, která přišla po vojenském puči, československý tisk využil pro postavení junty do přímého rozporu s demokracií symbolizovanou socialismem. Ve chvíli, kdy došlo k zatčení Luise Corvalána a jeho postavení před soud, se rétorika teroru prohloubila. „Nikdo si nečiní iluze o tomto soudním přelíčení: chilskému vlastenci hrozí trest smrti,“²²⁴ uvedla Mladá fronta v perexu článku, který se Corvalánově situaci věnuje. V textu se pak objevuje tato věta: „Z celého světa přicházejí zprávy o protestních akcích, mítincích, prohlášeních různých organizací, institucí, osob, požadujících okamžité propuštění Luise Corvalána a zastavení krvavého teroru a pronásledování chilských demokratů.“

9.8. Využití chilských událostí k propagandě v Československu

9.8.1. Legitimizace intervence vojsk Varšavské smlouvy

Převrat v Chile a převzetí moci vojenskou juntou poskytly příležitost k propagandě obracející se na československé čtenáře ve formě varování před možnou realitou, kdyby byla socialistická revoluce poražena i na našem území. Vzhledem k tomu, že KS Chile byla jednou z prvních, která uznala intervenci vojsk Varšavské smlouvy v Československu roku 1968, její pád o pět let později poskytl příležitost pro názornou ukázkou toho, co s „pokrokovým světem“ hodlají udělat „imperialisté“.

---

²²³ MLADÁ FRONTA. *Žalujeme bezprávní*, Mladá fronta, 2. října 1973, s. 1 a 2

²²⁴ SYRUČEK, Milan. *Solidarita s L. Corvalánem*, Mladá fronta, 3. října, s. 1 a 5

„Jsme v těchto hodinách a dnech spolu s chilskými vlastenci, se všemi našimi přáteli a především soudruhy – chilskými komunisty, kteří vždy a zvláště v roce 1968 projevovali tak výrazně svoji bratrskou solidaritu s KSČ a československým lidem,“²²⁵ objevilo se v Rudém právu již 13. září 1973, téměř okamžitě po tom, co se zprávy o puči dostaly do Československa. Loajálnost KS Chile k SSSR se stala důvodem, proč měli být Češi a Slováci solidární s osudem chilské levice. Ačkoli Hanuš Stein upozorňuje, že v KS Chile na srpen 1968 nepanoval jednotný názor, oficiální stanovisko strany „bratrskou pomoc“ uznalo. Tím se zvýšila legitimita KS Chile v očích československého normalizačního tisku. Fakt, že se KS Chile postavila pozitivně k vojenské intervenci v Československu, se objevuje na vícero místech. Navíc tato událost propojuje vzdálené Chile s Československem.

Velice zajímavou ukázkou snahy Rudého práva o spojení chilských událostí s českou realitou je reportáž Jana Svobody uveřejněná na titulce Rudého práva z 22. září 1973. Reportér se vydal do brněnské zbrojovky, kde se zúčastnil setkání zaměstnanců podniku. Výpovědi připisované různým dělníkům kopírují tendence propagandy Rudého práva proti Chile, až vyvstává otázka, zda se opravdu jedná o reálné citace.

Zároveň tu autor využívá chilské situace k propagandě na domácí půdě. „»Mám dceru, která studuje na zdravotní škole, vždycky mě volá k televizoru, když ukazují záběry z Chile. Říkám jí: Vidíš, co dokáží zájmy monopolů – tady si můžeš vzít poučení, jaké hrůzy umějí rozpoutat,« vmísila se do debaty mechanika Anna Kubínová.“ V tom stejném textu se zároveň objevují paralely k letům 1948 a 1968: „»Člověk si vzpomene na osmačtyřicátý rok,« promlouvá Jindra Sedláčková. »Tenkrát by byli naši kapitalisté také nejraději pobili ‚komunisty vedené davý‘, aby zastavili vývoj. Nejsem politicky organizovaná, ale dobře si uvědomuji, že jim to nevyšlo hlavně díky komunistické straně. Byli jsme uchráněni krveprolití, jaké teď panuje v Chile.«“ A „Vrátila se také do minulosti (*dělnice Vlasta*

---

²²⁵ POSPÍŠIL, Oldřich. *Kontrarevoluce bez masek*, Rudé právo, 13. září 1973, s. 7

Kovářová, jedna z citovaných, pozn.): »Můžeme se přesvědčit, čeho se neštítí zastánci kapitalistické demokracie, kteří začali zvedat hlavy v osmašedesátém roce. Naši spojenci však pomohli zmařit jejich naděje. (...)«²²⁶ Konkrétně poslední citace nastiňuje možný vývoj československých událostí, kdyby nedošlo k invazi. Naznačuje se zde, že by Československo mohl čekat stejný osud jako Chile, z něhož přicházely zprávy o vraždách, mučení a odsunutí levicových politických stran do ilegality. Fakt, že se v roce 1968 postavila KS Chile za vojska Varšavské smlouvy, tak na podzim roku 1973 posloužil pro propagandu týkající se domácího tématu. Došlo ke zobecnění konfliktu mezi Východem a Západem a Chile zafungovalo jako odstrašující příklad.

9.8.2. Konflikt s Čínou

Nelze opomenout ani využití Chile pro ideologický boj mezi SSSR a Čínou. Čínská lidová republika na rozdíl od SSSR diplomatické styky jihoamerickému státu nevyprováděla. Stejně jako El Mercurio v Chile využilo tohoto faktu k boji proti SSSR, československé Rudé právo nemohlo nechat čínskou přítomnost v Chile bez odezvy.

Mladá fronta v jednom ze svých textů věnujících se trestům za šíření marxismu v popřevratovém Chile použila podtitulku „Peking se vybarvil“, pod níž se píše: „Čínská vláda uznala de facto chilskou vojenskou juntou, a tak ukázala znovu před světem svou pravou tvář. Její pakt s reakčními silami světa se naplnil, když velvyslanci vlády Lidové jednoty v Pekingu Armandu Uribem dala najevo, že ho „nadále nepokládá za představitele Chile.“²²⁷ Rudé právo bylo ve své rétorice tvrdší, když ten samý den (16. října 1973) napsalo: „Vztahy mezi Pekingem a Santiagem jsou nejlepším důkazem úmyslů maoistů v Latinské Americe. Velkohubé řeči

---

²²⁶ SVOBODA, Jan. *Reakce lid nezlomí*, Rudé právo, 22. září 1973, s. 1

²²⁷ MLADÁ FRONTA. *Junta se děsí marxismu*, Mladá fronta, 16. října 1973, s. 1 a 5

čínských zástupců v OSN i jinde o »veliké podpoře« národně osvobozenického hnutí jsou ve světle podobných činů, jako je uznání junty, urážkou vmetenou do tváře nejen chilskému lidu, ale veškeré pokrokové veřejnosti světa.“²²⁸

Vůbec nejzajímavější na otázce Číny je zneužití slova fašismus oběma stranami. Zatímco El Mercurio využilo vyjádření čínského premiéra Čou En-laje, který označil SSSR za fašistický stát, Rudé právo propojilo maoismus a fašismus v jedné větě: „A proto nyní s takovým uspokojením vítají chilští fašisté gesto maoistů (*udržení vztahů Čína-Chile ve světle vypovězení diplomatických styků různými evropskými státy, pozn.*). Gesto, které maoisty usvědčilo z farizejství, neboť ještě nedávno oplývali proklamacemi o solidaritě s Allendovou vládou. Gesto, které je vlastně nožem vraženým do zad chilské revoluci.“²²⁹ Rudé právo tu tak postavilo Čínu do velice podobné situace, do jaké stavělo Spojené státy. Bez ohledu na ideologické rozdíly byly USA i Čína zeměmi, které zradily chilský lid a probíhající revoluci.

Chilské události jsou tak vnímány v globálním kontextu. Svou roli tu hrál imperialismus zpodobněný Spojenými státy, těžařským průmyslem i chilskou buržoazií. Do konfliktu se po ideologické stránce zapojily Čína i Sovětský svaz a konečně díky roku 1968 zasáhla chilská politika i do dějin Československa.

10. Chile v československých médiích v době referenda roku 1988

Zatímco roku 1973 se Pinochetovo jméno objevovalo v českých denících sporadicky, roku 1988 byl už chilský diktátor známou osobností, která se stala symbolem vojenské vlády v jihoamerickém státě. Na 5. října 1988 bylo

---

²²⁸ RUDÉ PŘÁVO. *Junta děkuje Pekingu*, Rudé právo, 16. října 1973, s. 1 a 7

²²⁹ HOŘENÍ, Zdeněk. *Maoisté a junta*, Rudé právo, 18. října 1973, s. 7

naplánováno referendum o budoucím směřování Chile. Obyvatelé měli říct ANO, nebo NE pokračování Pinochetovy vlády. Nakonec zvítězilo NE a Pinochet z La Monedy odešel. Na podzim (respektive na jaře) roku 1988 ale situace tak jasná nebyla, jak se může zdát z dnešního pohledu.

Zpravodajství

i publicistika v Mladé frontě a Rudém právu nesou znaky nejistoty. Nikdo nemohl zaručit, že Pinochet opravdu uzná porážku a v textech se objevují spekulace o možném falšování výsledků.

Zatímco chilský tisk vítá pád komunismu v Evropě v roce 1989, rozhodující chilské referendum v roce 1988 se v Československu dočkalo skepse a ne nadšení. Paradoxní situace je vysvětlitelná dvěma důvody. Jednak panovala obava, že výsledky referenda Pinochet neuzná, a potom z diskuze byli stále vyřazení komunisté. Bylo tedy evidentní, že rozhodující úlohu v demokratizaci země mít nebudou. Tato hořkost je z textů v Rudém právu cítit. „Demokratické strany«, jak je označil takový expert na demokracii jako Pinochet, si pospíšily, aby se dostaly do pasti, když odsoudily návrhy a stanoviska komunistické strany,²³⁰ napsalo Rudé právo týden před rozhodujícím hlasováním a demokratické strany umístilo do uvozovek.

I tak ale chilská otázka přitáhla pozornost. Rudé právo uveřejnilo mezi 4. a 8. říjnem 1988 texty od Bohuslava Borovičky, tehdejšího zpravodaje deníku v Havaně, který se na několik dnů kolem 5. října vydal do Santiaga, aby sledoval situaci před referendem, během něho i po něm. Vydat se do Chile byla novinářova iniciativa, ale deník ji podpořil.

Čtenáři v Československu se tak mohli o chilském referendu dozvědět z první ruky. Je to veliká změna oproti roku 1973, kdy se informace o Chile dostávaly do Československa skrze zpravodajské agentury a přebrané zprávy z jiných médií včetně těch západoevropských nebo severoamerických.

---

²³⁰ RUDÉ PRÁVO. *Chile před plebiscitem*, Rudé právo, 27. září 1988, s. 6

10.1. Skeptický pohled

„Pozorovatelé vyjádřili přesvědčení, že Augusto Pinochet se bude snažit získat vítězství za každou cenu, včetně zfalšování volebních výsledků, aby si zajistil moc do roku 1997,“²³¹ napsala Mladá fronta jen dva dny před referendem. Rezervovaný postoj zaujalo i Rudé právo. Augusto Pinochet nemohl být vnímán jako důvěryhodný politik. Zatímco se Mladá fronta soustředila také na to, aby čtenářům vysvětlila, jak bude referendum vypadat²³², Rudé právo až do 5. října publikovalo hlavně texty o neúspěších diktátora, jako byl odpor Chileanů při mši, již nechal sloužit, nebo útok kameny na diktátorův vůz.

Rudé právo nadále připomínalo, že je Pinochet diktátorem, byť vytvářel snahu o jistou demokratizaci Chile. Nedůvěru v to, že by se diktátor mohl proměnit v demokrata, shrnuje následující věta z noticky o mezinárodní konferenci novinářů v Chile, jejíž téma byl boj za svobodu slova: „Vojenský režim, který 15 let organizoval vraždy, zatýkání, mučení a vypovídání pokrokových novinářů ze země, byl pod nátlakem veřejného mínění nucen provést v posledních dnech některá »demokratizační« opatření.“²³³ Jasnou nedůvěru k demokratizaci Chile naznačila i novinářka Květa Benešová v komentáři reagujícím na Pinochetovu snahu stát se prezidentem až do roku 1997: „Oznámení o Pinochetově kandidatuře vyvolalo po celé zemi bouřlivé demonstrace. V Santiagu a dalších městech si brutální zásah policie vyžádal oběti na životech a desítky zraněných. Takový je to tedy »pozitivní posun«!“²³⁴

---

²³¹ MLADÁ FRONTA. *Milión pro NE!*, Mladá fronta, 3. října 1988, s. 3

²³² MLADÁ FRONTA. *Rubrika Odpovídáme, V Chile se má konat pátého října plebiscit. Jaké jsou jeho podmínky?*, Mladá fronta, 16. září 1988, s. 5

²³³ RUDÉ PRÁVO, *Mezinárodní setkání novinářů*, Rudé právo, 7. září 1988, s. 7

²³⁴ BENEŠOVÁ, Květa. *Týden ve světě, Chile před výročím puče*. Rudé právo, 3. září, 1988, s.

10.2. Rozčarování z chilských událostí

Jak už bylo zmíněno, nelibost vyvolával i fakt, že komunistická strana nemohla sehrát rozhodující roli v demokratizačním procesu Chile. Nedůvěrou ale v některých momentech problesklo nadšení z toho, že Pinochetova moc opadá. Například Mladá fronta napsala: „Neznámí lidé se na ulicích objímali. Celým Santiagem zněl jednoduchý rytmus krátkého, ale výmluvného popěvku: ‚Už padl!‘“²³⁵ Nicméně Rudé právo nadšení z NE pro Pinocheta prostor takřka nedalo. Po sérii textů od Bohuslava Borovičky se o Chile zajímalo pouze ve zpravodajství, a to poněkud kusém. Chile pro Rudé právo přestalo být tématem.

O to víc je patrné odmítnutí uznání chilské demokratizace bez účasti komunistické strany. Rudé právo před referendem přišlo s otázkou možného masového povstání, když citovalo člena ÚV KS Chile Rodriga Rojase.²³⁶ Realitou ale spíše byla nenásilná demokratizace s vedením křesťanských demokratů. Po plebiscitu se objevilo několik zpráv o požadavku na odstoupení Pinocheta, větší prostor je věnován požadavku KS Chile na okamžitou rezignaci Pinocheta s pohrůžkou celonárodní stávkou.²³⁷

10.3. Cesta Bohuslava Borovičky do Chile

Mezi přejetými zprávami z agentur a vyjádřeními chilských komunistů vyčnívá série pěti textů Bohuslava Borovičky, zpravodaje Rudého práva v Havaně. Byť jeho primárním zájmem byla Střední Amerika, novinář se snažil dostat se během svého pobytu na Kubě i do ostatních států Latinské Ameriky. Když se blížilo referendum o Pinochetově budoucnosti v čele

---

²³⁵ MLADÁ FRONTA. *Den, kdy padl Pinochet*, Mladá fronta, 18. října 1988, s. 5

²³⁶ RUDÉ PRÁVO, *Odpor proti frašce*, Rudé právo, 8. září 1988, s. 7

²³⁷ RUDÉ PRÁVO. *Výzva KS Chile k aktivizaci boje*. Rudé právo, 24. října 1988, s. 1

Chile, využil Borovička situace a do Chile se dostal. Byl to nicméně třetí pokus, protože předtím mu dvakrát chilský konzulát žádost o vízum zamítl.

„Referendum jsem považoval za důležité, ale zároveň to byla záminka, jak se do Chile dostat. Chtěl jsem Chile vidět, protože po roce 1973 mělo určitý obraz, nejen mediální,“ vysvětluje Borovička.²³⁸ „Pinochet byl diktátor, ztělesňoval diktaturu, která se na Chile velmi tragicky podepsala. Myslím si, že v té době se na Chile z mediálního hlediska nenašlo nic pozitivního, čemuž se ani nedivím, protože v Chile byl mizerný režim.“

Borovička zachytil ve svých textech jak náladu v Santiagu, tak skepsi, kterou referendum vyvolávalo. Byť se po pobytu v Chile do Československa nevrátil (jeho pobyt v Americe skončil až v srpnu 1989) a nemohl tak porovnat svůj názor s názorem ostatních redaktorů v Rudém právu, nedůvěra k budoucím událostem v Chile je i u něj patrná. Nezakládala se jen na tom, že komunisté zůstali mimo hru, ale také na svědectvích Chileanů. Ani ti se podle Borovičky na referendum nedívali s důvěrou. „Chile připomíná kotelnu, pod níž se patnáct let topí, ale teprve nyní se začíná vypouštět pára,“²³⁹ napsal hned ve svém prvním textu ze 4. října.

10.3.1. Stanovisko KS Chile

Borovička se během svého pobytu setkal i s Volodiou Teitelboimem, který získal při příležitosti referenda povolení k návratu do vlasti. Setkání trvalo jen pár minut, nicméně během něho chilský politik odhalil jeden z důvodů, proč se komunisté neangažují v demokratizačním hnutí výrazněji. Ten československá média neakcentují. „(...) on mi říkal, že komunisté ani nemají přílišný zájem dávat Pinochetovi záminku k tomu, aby provedl například autopuť a obnovil to, s čím začal v sedmdesátém třetím. Takže si

---

²³⁸ Příloha 7: rozhovor s Bohuslavem Borovičkou

²³⁹ BOROVIČKA, Bohuslav. *Největší protest za dobu trvání Pinochetova režimu*, Rudé právo, 4. října 1988, s. 1 a 7

myslím, že komunisté neměli zájem tlačit se dopředu, mohli by pak více ublížit než pomoct. Nevím, zda to tak vnímali novináři v Praze nebo Moskvě, ale to bylo tehdejší stanovisko chilských komunistů, ale stáli si za tím,“ vysvětluje Borovička pozici chilských komunistů.

„Již ve střeďechních televizních rozhovorech a debatách zazněl z úst představitelů provládní koalice tón, který pravděpodobně bude slyšet v následujícím období častěji: vlastně se nic nestalo. My jsme demokraté, vy jste demokraté (míněno buržoazní strany opozičního bloku), takže se dozajista snadno dohodneme. Důležité je, abychom z účasti na rozhodování o osudech země vyloučili extremistické síly. Podle používaného slovníku režimu jsou extremistickými silami míněny politické strany sdružené v levicové jednotě,“²⁴⁰ napsal Borovička do Rudého práva na základě rozhovoru s Teitelboimem, což ale v textu samotném autor neakcentoval a o setkání s Teitelboimem mluvil až s autorem této práce. „(Teitelboim) říkal, že stále ještě není vyhráno, že může nastat varianta autopuče, nebo prodlužování přechodného období, protože část sil kolem junty mohla říkat, že se vlastně nic nestalo, že Pinochet sice prohrál, ale jen o pár procent, že my jsme demokrati, vy jste demokrati, dohodneme se. Mluvil o tom, že je potřeba držet lidi v ulicích a tlačit na Pinocheta. Taky jsem se ho zeptal, jestli si představuje, že bude KS Chile participovat v nových poměrech, a on odpověděl, že to tak nevidí, že nechtějí dráždit býka červeným hadrem, že udří low profile, ale že se neustále budou snažit být motorem mobilizace,“ vysvětluje Borovička.

10.3.2. Strach z budoucnosti a osobnost Pinocheta

Nejistota představuje jeden z hlavních motivů nejen v Borovičkových textech. Vysvětlení je prozaické. Podle novináře Chilani oceňovali pořádek, který tou dobou v Chile fungoval, a obávali se, že by výsledky referenda

---

²⁴⁰ BOROVIČKA, Bohuslav. *Chile odmítlo diktaturu, Rudé právo*, 7. října 1988, s. 1 a 7

mohly Chile uvrhnout do chaosu nebo rovnou anarchie. Pinochet byl nicméně nenáviděnou osobností. „Bavil jsem se s tamními novináři, hudebníky, spisovateli, byla tam cítit určitá schizofrenie. Spočívala v tom, že všichni jednoznačně odmítali Pinocheta jako symbol všeho špatného, na druhou stranu oceňovali to, že v Chile existuje pořádek, že excesy pominuly, že se teď Chile snaží získat dobrou pověst,“ vysvětluje novinář.

Chilané tak stáli na křižovatce a museli si vybrat, kudy se vydají. Strach z neznámého hrál roli. Borovička se domnívá, že kdyby se jednalo pouze o referendum týkající se Pinocheta, výsledek by dopadl výrazněji v jeho neprospěch. Ovšem s postavou generála se pojila politická i společenská situace celého státu. Borovička v textu vydaném v den referenda uvádí, že podle Gallupova ústavu je odhad výsledků 47 % ku 42 % pro Pinocheta. „(...) začne střeďečným hlasováním v Chile nový společenskopolitický proces, jehož výsledky jsou dosud nejasné a vzdálené.“²⁴¹

10.3.3. Referendum o nejisté budoucnosti

Nedalo se zaručit, že Pinochet porážku uzná a Chile se vydá demokratickou cestou. Tento fakt si uvědomovali nejen politici, ale také obyvatelstvo a novináři. „Chile nebylo tím, čím bylo deset let předtím. Junta se vyřádila v prvních několika letech, dosáhla svého, každý, kdo si potřeboval vybudovat mocenskou a majetkovou základnu, zjednodušeně řečeno, kdo si potřeboval nakrást, ten si nakradl, a teď už spíš šlo o to, aby byl v Chile pořádek, aby se poměry moc neměnily, aby se nepřeháněly represe, aby se vytvořilo zdání normálně fungujícího demokratického státu. Právě proto existovala obava z toho, co přijde po Pinochetovi. (...) Lidé, s nimiž jsem se setkal, říkali, že se Chile může dostat do většího průšvihů, než ve kterém tehdy bylo,“ říká Borovička.

---

²⁴¹ BOROVIČKA, Bohuslav. *Uklidnění před bouří?* Rudé právo, 5. října 1988, s. 1 a 7

Tím se dá vysvětlit i odtažitost, s jakou Rudé právo přistupovalo k referendu. De facto důležitější otázka byla, co se stane po referendu, nikoli jaký výsledek bude plebiscit mít. Ten buď mohl zaručit pokračování Pinochetovy diktatury, nebo nejistotu z toho, jak se diktátor ke své případné prohře postaví. Ani jednu z možností nešlo v Praze oslavovat, navíc pokud by Chile opravdu nastoupilo na demokratickou cestu, stalo by se tak bez výrazného přispění chilských komunistů, kteří se i z vlastní vůle drželi v pozadí, jak vysvětlil Teitelboim. V roce 1988 tak bylo jasné, že se země k původnímu allendovskému socialismu nevrátí, a to se projevilo i na zájmu o chilské události v Československu. Zatímco rok 1973 představoval šok, rok 1988 nenabízel perspektivy, které by mohly získat v československém mediálním prostředí hlubší odezvu.

11. Pohled na Československo ve vzpomínkách Čechů žijících v Chile

Jak je patrné z předcházející kapitoly analyzující chilská média, Československo a Východní blok obecně představovaly pro Chilany poměrně vzdálený pojem. Dokazuje to i neschopnost rozlišovat termíny ruský/sovětský nebo český/československý. Co se tedy o Československu v Chile vědělo a jak Chileané tuto vzdálenou zemi vnímali? Odpovědi lze nalézt i ve vzpomínkách Čechů, kteří v Chile pobývali. Následující kapitola tak analyzuje čtyři rozhovory s Čechy, kteří v Chile zažili Allendovu vládu, státní převrat a částečně i Pinochetovu diktaturu.

Rozhovory byly realizovány během roku 2017. Dva z nich (Karla Kozubová a Hanuš Jiří Stein) v Santiagu de Chile, jeden (Jiří Küller) emailovou komunikací také v Chile. Poslední (Jarka Stuchlíková) se pak odehrál v Praze koncem roku.

11.1. Osudy čtyř Čechů

11.1.1. Karla Kozubová

Rozhovor proběhl v domě Karly Kozubové v Santiagu v červnu 2017. Češka se poprvé dostala do Chile roku 1970, kdy se sem přestěhovala se svým chilským manželem ještě za vlády křesťanskodemokratického prezidenta Eduarda Freie Montalvy. Svého manžela Kozubová poznala, když studoval na Vysoké škole báňské v Ostravě. Dle jejích slov se jednalo o prvního Chilana, který v Československu získal inženýrský titul. „To období bylo docela romantické. Na naši svatbu přijel i chilský velvyslanec. V Česku sice bylo hodně cizinců, tedy Kubánců z Latinské Ameriky, ale Chile tu bylo hrozně málo. Nebylo jich víc než prstů na jedné ruce,“²⁴² vzpomíná Kozubová. Odjet do Chile pak nebyl problém vzhledem ke svazku s chilským státním příslušníkem.

Ačkoli Kozubová přiznává, že ji představa revolučního světa za oceánem děsila, za ideální nepovažovala ani to, co se v Československu dělo po invazi vojsk Varšavské smlouvy. Rozhodnutí odejít do Chile tedy pro ni nebylo jednoduché, nicméně říká, že „(...) člověk si moc nevybral. Věřila jsem, že se ty věci jinde mohou dělat jinak.“

V Chile zůstala se svým manželem až do roku 1973, kdy začátkem listopadu rodina s dvěma dcerami (starší již byla mimo Chile před převratem) latinskoamerický stát opustila a vrátila se do Československa. Tím ale chilský život Karly Kozubové neskončil definitivně, protože se také na přání manžela rodina vrátila v roce 1981 zpět do Chile. V rozhodování hrály svou roli jak profesní důvody (manžel tvrdil, že v ČSSR dosáhl profesního stropu), tak osobní (nostalgie po Chile) i přesvědčování blízkých, že se Pinochet u moci už dlouho neudrží.

---

²⁴² Příloha 1: rozhovor s Karlou Kozubovou

Po návratu se Kozubová začala život jako poradkyně v soukromých mateřských školách, které patřily známým rodinám. Po dluhové krizi roku 1982, kdy Kozubová práci ztratila, se začala žít jako psycholožka. Později vyučovala i na chilských vysokých školách.

11.1.2. Jarka Stuchlíková

Česká autorka a překladatelka o svém pobytu v Chile mezi lety 1969 a 1973 napsala knihu *Indiáni, politici, plukovníci: Život české rodiny v Chile 1969-1973*, která v roce 2017 vyšla i ve španělském překladu v nakladatelství spadající pod organizaci chilských muzeí a knihoven Dibam. Stuchlíková se přestěhovala do Chile společně se svým manželem Milanem Stuchlíkem, který byl antropologem a v Araukánii studoval původní obyvatelé Chile Mapuche.

Stuchlíková je jedinou z dotazovaných, která během převratu nepobývala v hlavním městě. Z Chile se Stuchlíkovi dostali brzy po převratu, nicméně jejich cesta ven byla strastiplnější a komplikovanější než v případě ostatních dotazovaných. Nakonec se rodině, která neměla československé pasy, protože se odmítla vrátit do ČSSR, když to místní úřady nařídily, podařilo z Chile uniknout. Stuchlíkovi se pak zabydleli ve Velké Británii a Stuchlíková se do Chile vrátila až po skončení Pinochetovy vlády.

Příběhy rodiny jsou popsány ve zmíněné knize, rozhovor se Stuchlíkovou se proto zaměřoval na doplnění informací a zodpovězení otázek ohledně Československa, které se v knize nevyskytují (protože její účel je pochopitelně jiný než této práce). Jarka Stuchlíková dnes žije v Praze, kde s ní autor práce také vedl rozhovor.

11.1.3. Hanuš Jiří Stein

Osobnost Hanuše Steina spojuje dvě archetypální postavy. První je politicky aktivní, levicově zaměřený Čilčan. Tou druhou je de facto Čech v Pinochetově Chile. Stein nemá české občanství, nicméně sám uvádí, že když se v šedesátých letech dostal na stipendium do Československa, cítil se poprvé jako doma. „Když jsem potom v šestašedesátém dostal stipendium do Prahy a přijel jsem tam, byl to šok, dobrý, ne strašný, viděl jsem poprvé, že se cítím doma,“²⁴³ vzpomíná.

Hanuš Jiří Stein se narodil v Praze, ale většinu svého českého života strávil v Nýrsku, v někdejších Sudetech. Těsně před druhou světovou válkou se Steinovi rozhodli pro exil. Důvodem byl židovský původ rodiny. Nejprve odešli do Británie a následně do Chile, kde už zůstali. Stein tedy z Československa odešel jako dítě. Vrátil se sem na základě zmíněného stipendia na dva roky mezi 1966 a 1968. Zažil tak i vpád vojsk Varšavské smlouvy, o němž po návratu do Chile často mluvil.

Byl příslušníkem KS Chile a zúčastnil se i prezidentské kampaně Salvadora Allendeho v roce 1970. Jako pěvec a známá osobnost vystupoval na jeho mítinzích. Na kytaru ho doprovázel Víctor Jara. Stýkal se s uměleckou elitou Chile včetně Pabla Nerudy.

Vzhledem k jeho politické angažovanosti, znamenal převrat roku 1973 významný zlom v jeho životě. Vojenští pučisté ho začali pronásledovat. Steinovi a jeho rodině se nicméně tři týdny po převratu podařilo ze země utéct.

Až do roku 1980 žil Hanuš Stein v hlavním městě NDR Berlíně, kdy se rodina rozhodla vrátit do Chile. Stein se setkával s odmítáním i zastrašováním, a dokonce se zapojil do odboje proti Pinochetovi, detaily poskytnete následující analýza rozhovoru.

---

²⁴³ Příloha 3: rozhovor s Hanušem Jiřím Steinem

Stein může mluvit o štěstí, protože se nestal typickou obětí chilského vojenského režimu, nebyl mučen ani zavražděn na rozdíl od svých známých, jak vzpomíná. Hudebník dnes žije v hlavním městě Chile společně se svou manželkou a je profesorem na Universidad de Chile.

Vzhledem k jeho zájmu o Československo a ztotožnění se s identitou Čecha lze jeho osudy analyzovat jak z pohledu Čecha v Chile, tak z pohledu mladého příslušníka komunistické strany ve státě, jehož historie je výrazně poznamenána konfliktem socialismu a konzervativního, neoliberalního patriotismu.

11.1.4. Jindřich Küller

Příběh Čecha, který se do Chile vydal pracovat na pozvání ženy, s níž si dopisoval a kterou si později vzal, představuje zcela odlišný pohled na chilskou realitu sedmdesátých let. Jindřich Küller vnímá státní převrat roku 1973 pozitivně.

Do Chile odjel za prací (pracoval ve firmě, která obchodovala s československým Strojexportem) a politika ho vůbec nezajímala. Ani v Československu ani v Chile. Do jihoamerického státu se dostal v roce 1969 a zůstal zde již natrvalo. Po převratu zem neopustil. Perzekuce ho od chilského režimu nečekaly. Naopak československé soudy ho v nepřítomnosti odsoudily na dva roky vězení. Z toho důvodu se Küller do vlasti podíval až po sametové revoluci.

Jeho pohled na chilské události je velice odlišný od pohledů ostatních dotazovaných, ale jeho příběh koresponduje s faktem, že chilská vojenská junta spíše než příslušnost k socialistickému státu trestala politickou aktivitu jako takovou.

11.2. Politika, socialismus a Československo ve vnímání Čilanů

Se zvolením Allendeho do nejvyšší státní funkce se Chile vydalo socialistickou cestou. Zájem jeho obyvatel o politiku byl evidentní. Z „*vía chilena al socialismo*“ se stal fenomén. Tři z dotazovaných Čechů dorazili do Chile prakticky ve stejnou dobu, v letech 1969 a 1970 před zvolením Salvadora Allendeho. Odcházeli ze socialismu, jehož uvolňování zastavila vojska Varšavské smlouvy, do demokratického Chile Freie Montalvy. Zde je nutné zaměřit se zejména na osudy a názory Jarky Stuchlíkové a Karly Kozubové, protože Jindřich Küller se o politiku nezajímal. Hanuš Stein pak může nabídnout pohled na chilský zájem o politiku z pozice politicky aktivního Čilana.

11.2.1. Chilský zájem o politiku

Historický vývoj Chile s absencí období diktatur umožňoval rozvoj politické diskuze, která eskalovala v šedesátých letech. „Zejména koncem dekády se ideje Che Guevary a knihy Régise Debraye ustavičně probíraly uvnitř různých chilských levicových stran a všichni byli vrženi do něčeho, co se podobalo permanentní ideologické debatě,“²⁴⁴ píše historička Tanya Harmer. Tato skutečnost se odráží i ve vzpomínkách Čechů žijících v Chile. Jarka Stuchlíková i Karla Kozubová byly přítomné hovorům o politice, nebo se do nich přímo zapojovaly. Všudypřítomnost politické debaty se projevila i v tom, že Jarka Stuchlíková definuje chilskou angažovanost nikoli jako politické uvědomění, ale spíše zájem: „Řekla bych že zájem, tomu uvědomí už dáváte podtón, že někdo byl indoktrinovaný nějakou stranou, někteří byli, ale většina nebyla.“ Karla Kozubová se domnívá, že Čilané prokazovali čistý zájem o politiku. „Nikdo jim to nenutil, (...)“

---

²⁴⁴ HARMER, 2013, s. 39

Karla Kozubová upozorňuje na uvolněnost politické diskuze, na možnost vyjádřit se, která v Československu neexistovala (případně za ni hrozil postih). „Tady se komunismus a socialismus studoval, četly se knihy, což se v socialistických státech nedělalo. My jsme neměli možnost si přečíst nějakou reakci, kritiku na socialistický systém. To byla záruka blaha, ráje na zemi a hotovo. Kritické myšlenky jsme my neznali,“ vzpomíná Kozubová.

Permanentní diskuze se projevila jednak v přesvědčení Čilanů o nezničitelnosti demokracie v jejich zemi a také na vzestupu různých ideologických skupin, jak naznačují vzpomínky Čechů. „Hrozně moc mě překvapila utopická a snad i dogmatická myšlenka, že chilská demokracie je naprosto neporušitelná. To byl postoj, který převládal, setkala jsem se s ním u všech skupin lidí, se kterými jsem se stýkala. Když jsem nadhodila takovou trošku obavu z toho, co by se mohlo stát, jak by se to mohlo vyvíjet, tak mě všichni hrozně vehementně ujišťovali, že mé obavy jsou naprosto neoprávněné, protože v Chile je silná demokracie, a protože národ má schopnost vypořádat se s rozdílnými politickými názory. Tomu tak v Chile opravdu bylo. Táta měl jednu myšlenku, jeden syn měl jinou politickou ideu, další zase jinačí, a všichni opravdu měli schopnost reflexe

a diskuze, pro mě to samozřejmě byla naprostá novinka, protože v Čechách jsme moc nediskutovali,“ vzpomíná Kozubová. A fakt, že se v jedné rodině nacházeli lidé rozdílného přesvědčení, dokazují i vzpomínky komunisty Hanuše Steina, jehož dcera se hlásila k miristům. Představu Kozubové o vstřícném postoji k myšlenkám ostatních ale Stein vyvrací. S dcerou se neshodl a na miristy má názor jasný: „Já myslím, že miristi udělali dost velkou škodu celému hnutí.“

„Nikdy předtím neměli zkušenost (*Chilané, pozn.*) s diktaturou, brali demokracii jako chleba, jako danou,“ vysvětluje Jarka Stuchlíková, která, jak sama říká, se nechala občas vyprovokovat k politickým diskuzím týkajícím se rozporu mezi socialismem a demokracií (podrobněji se touto skutečností bude zabírat podkapitola 11.2.4.). Čilané se tak domnívali, že

fungující demokratické zřízení nelze zlikvidovat ani přechodem k socialismu. Ostatně sám Allende volil tzv. chilskou cestu k socialismu, nikoli revoluční. Již za svého senátorského působení se distancoval od Sovětského svazu a jeho zásahů v Maďarsku a Československu.²⁴⁵ Stuchlíková přirovnává Allendeho socialismus k Pražskému jaru a k reformnímu socialismu, který v Moskvě neradi viděli: „Allende vlastně zaváděl to, co Rusové potlačili v Československu, reformní socialismus. Rusové neměli vůbec žádný zájem, aby něco takového uspělo, protože by to mohl být příklad pro východní i západní Evropu. Kdyby se to povedlo, například Francouzi by se mohli inspirovat. Rusové neměli zájem, aby se někde propagoval socialismus jiného typu než jejich.“

Podle vzpomínek Kozubové se ale uvolněnost politické diskuze omezila s vyhocením společensko-ekonomické situace za Allendeho vlády. „Bohužel s postupem doby se tady taková ta pluralita, otevřenost, demokratičnost dostávala do tenze, kdy už nebylo tak příjemné hovořit o všem u jednoho stolu. Už tu bylo daleko větší napětí mezi lidmi a zhoršovalo se to. Rozdílly byly patrné. Já jako blondýna jsem neměla problém dostat v obchodech zboží. Přišel ke mně prodavač a dostala jsem všechno, co jsem chtěla. Vznikal dvojitý standard podle toho, kde bydlíte, jak vypadáte, tak máte k dispozici úplně všechno, protože by vám přece nemělo nic chybět, i když výrobky nebyly. Takže to napětí se začalo čím dál tím více vyhrocovat. V roce 1973 už to bylo hrozně, hrozně napjaté. Ten idealizovaný stav, jaká to bude idylka a jak to bude krásné a příjemné, ten nový svět, že dokážou to, co nikdo jiný jinde na světě nedokázal. Právě proto si myslím, že sedmdesátý třetí byl takovou hroznou katastrofou. Byla to rána národní identitě.“

Zvyšující se napětí potvrzuje jak Stuchlíková, tak Stein (vizte jeho vyjádření k dceři hlásící se k organizaci MIR). „Miristi a komunisti se nemohli vidět, komunisti a socialisti se nemohli vidět, socialisti byli konzervativní a pak

---

²⁴⁵ SERANI PRADENAS, 2008, s. 35

radikální. Do toho byla strana radikální, která se přidala k Allendemu, ale těch bylo pět a půl a ti byli radikální za každou cenu, nevěděls, za co byli radikální. Plné ruce práce měli levičáci mezi sebou. Právce byla třetina lidí, ale u studentů v Concepción bys je spočítal na prstech jedné ruky, kdo byli pravičáci. Concepción byla univerzita typicky levicová, ti jezdili aktivizovat campo,“ popisuje Stuchlíková situaci za vlády Salvadora Allendeho na jihu Chile, kde Stuchlíkovi žili a pracovali. Existoval tu tak rozkol mezi levicovými stranami, proti kterým stála pravice a do všeho zasahovali radikalizovaní studenti často se hlásící k MIR, k nimž spisovatelka zaujímá odmítavý postoj, což je také patrné z její knihy.

Jako ukázka angažovanosti Chilanů v politice mohou posloužit osudy Hanuše Jiřího Steina. Až do roku 1980 se hlásil ke komunistické straně. V roce 1970 se zapojil do prezidentské kampaně Salvadora Allendeho, kde vystoupil na deseti mítincích společně s Victorem Jarou. Za vlády socialistického prezidenta se pak angažoval v komunistické straně na Universidad de Chile. „Hudební fakulta, to byla rudá fakulta, úplně. Dokonce to bylo tak, že když bylo nějaké hlasování, tak KS Chile měla přes 70 % hlasů. Opravdu, to nebyly žádné triky. Já jsem tam byl tajemníkem strany, secretario de empresa se to jmenovalo. Měli jsme tam asi pět stranických buněk. Dvakrát nebo třikrát mně zavolali ze strany a řekli: to nemůže být, že tam jsou jenom komunisti, musí tam být i UP. Já jsem říkal: Nevím, jak to máme udělat, já si nemůžu vymyslet socialisty a kdoví koho ještě. Takže i pro stranu to bylo až moc. Chtěli, aby to vypadlo víc, že je zastoupená i UP,“ vzpomíná Stein. Nakonec jeho aktivita a postavení posloužily nastupující vládě vojáků k pokusu o jeho zadržení, čemuž se podrobněji bude věnovat podkapitola Státní převrat a osudy Čechů.

Je tedy zcela evidentní, že Chilané o politiku projevovali zájem včetně akademické sféry.²⁴⁶ Po výhře Salvadora Allendeho došlo k zostření diskuze a prohloubení rozporů mezi jednotlivými tábory jak v rámci typického konfliktu mezi pravíci a levíci, tak v rámci levice, která nedokázala udržet jednotu i kvůli rozdílným představám o cestě, jakou by se měl chilský socialismus ubírat. Radikální miristé tu tak stanuli proti komunistům i socialistům. „Allende vyhrál jednou třetinou, a ne všichni šli za ním. Druhá třetina byla doprava a ta prostřední lavírovala podle toho, jak se jí to hodilo. Na konci měl Allende proti sobě obě třetiny, takže byl bezmocný,“ shrnuje Jarka Stuchlíková.

11.2.2. Československo v Chile

Co se o Československu v Chile vědělo? Poměrně málo. Československo představovalo vzdálenou zemi, která v Chile až na výjimky nevstupovala do veřejné diskuze. Přesto lze ze vzpomínek Čechů a novinových článků vysledovat dva důležité historické okamžiky, které v Chile rezonovaly. Staly se jimi Pražské jaro a sametová revoluce. Nelze vynechat ani osobní zážitky u Jarky Stuchlíkové, která se prakticky ihned po příjezdu do Chile dostala mezi Mapuche. Ti vzhledem k absenci standardního vzdělání představili Stuchlíkové velice zajímavý pohled na svět a na Československo, který poodhalí i každodenní realitu života v mapuchských komunitách.

---

²⁴⁶ Autor práce se setkal během pobytu v Chile s výzdobou interiérů Fakulty sociálních věd Universidad de Chile, kde jedné stěně dominoval portrét Che Guevary, protější pak malba Salvadora Allendeho. Politický zájem tak v Chile přetrvává, a to zejména u levicově založené mladé populace, což je spojené zejména s povinností platit školné i na státních univerzitách. Často se pořádají tzv. tomas, tedy obsazování kampusů. Dochází k násilným konfliktům s policií, která má nicméně zákaz vstupu na akademickou půdu, tudíž se spory odehrávají na hranicích akademického prostoru se studenty uvnitř kampusu a policií na ulici. Pohled na socialismus a komunismus je výrazně idealizovaný. Salvador Allende se tu totiž nachází díky svému tragickému osudu v roli oběti. Navíc neoliberální ráz chilské ekonomiky vzbuzuje odpor intelektuálních a levicových složek společnosti vůči movité podnikatelské vrstvě.

Pražské jaro s výjimkou Jindřicha Küllera představovalo důležité téma všech dotazovaných. Všichni čtyři mu navíc byli přítomni. Otázka uvolňování československého socialismu a jeho následné potlačení tak zůstávalo ve vzpomínkách všech čtyř živé. Ve chvíli, kdy se Kozubová se Stuchlíkovou dostaly do hovorů o politice, bylo nemožné, aby se otázka Pražského jara a sovětské invaze neobjevila. Podobnou důležitost Pražskému jaru přiřkládá i Stein, který o něm diskutoval mezi chilskými komunisty. „Já a manželka jsme neměli nic jiného v hlavě,“ vzpomíná Stein na dobu po návratu z okupované Prahy. „Já jsem prožil sovětskou okupaci. Když jsem se vrátil, tak jsem ve stranických sedáních nemluvil o ničem jiném než o tom, co se stalo v ČSSR, jak perfektní bylo to Pražské jaro a jaká hrůza to je, že Sověti a další státy se zachovali jako fašisti.“

Jak ukazuje podkapitola 11.2.5., Steinova slova měla minimální dopad na stanoviska Komunistické strany Chile, byť se Pražské jaro stalo diskutovaným tématem. Právě oficiální stanovisko strany, která invazi neodsoudila, mohlo mít vliv na nedůvěřivý postoj Čilanů k Československu. Určitá část chtěla zavést socialistický stát. Češi, kteří přicházeli a stavěli se k socialismu rezervovaně, tak těžko nacházeli pochopení. Kozubová situaci definuje následovně: „Já si myslím, že Československo bylo vždycky bráno jako taková kulturní perla, kde je mnoho se co učit, ale v žádném případě ne z ideologického nebo politického hlediska. Československo tu politickou roli nehrálo.“ Podobné stanovisko bez komentáře k politice nabízejí i vzpomínky Jindřicha Küllera, který tvrdí, že názor na Československo byl díky kvalitě dováženého zboží dobrý. „Majitel podniku, ve kterém jsem pracoval (SANDE), občas létal za obchody do Československa a vždy mi vyprávěl, jak se mu tam líbilo, jak je tam lacino ve srovnání se Západní Evropou. Myslím, že ze zemí východního bloku bylo Československo nejznámější,“²⁴⁷ říká. Zde je nutné vzít v potaz rozdílné úhly pohledu. Küllerův pohled obchodníka žijícího v Santiagu je odlišný od pohledu Jarky Stuchlíkové, která se setkala s naprostou

---

²⁴⁷ Příloha 4: rozhovor s Jindřichem Küllerem

neznalostí Československa, případně tvrdí, že ekonomické vztahy nebyly valné,²⁴⁸ i s pohledem Hanuše Steina, který se o ČSSR bavil v úzkém kruhu komunistické strany, mimo ni ne. To dokazuje i jeho odpověď na otázku, co o Československu slyšel v době kolem převratu: „Nikdo se o to (Československo, pozn.) moc nestaral. Po převratu, tak se mezi lidmi, kteří se někam chtěli dostat, mluvilo, že ČSSR nikoho nepřijímá.²⁴⁹ Předtím se o něm nemluvilo. Starosti byly tady.“

Kozubová nicméně přináší ještě jeden zajímavý pohled. Pražské jaro v Chile mohlo znamenat i poddajnost a laxnost Čechů. „Já jsem měla mnohdy pocit, a samozřejmě mě to bolelo, že existoval kritický pohled na Čechy, protože v roce 1968 nezvedli hlavu a neřekli: Takhle to nechcem, tak to nebude, tak spíš tu hlavu sklonili. Existoval kritický pohled na šedesátý osmý rok,“ říká Kozubová. Pražské jaro tak mělo jistý dopad na společenskou diskuzi v Chile. Je to evidentní i na stereotypizaci v chilských médiích, kde se z Pražského jara stává symbolem využívaným a připomínaným ve zpravodajství i v roce 1989. Nicméně vliv Pražského jara a následné invaze na přemýšlení Chilanů je zřejmě nepatrný. Důvodem může být jak geografická vzdálenost, tak obdiv k Sovětskému svazu jako vzoru. Češi v Chile se tak setkávali s ambivalentním pohledem na Československo, který ho vyzdvihoval po kulturní stránce, ale nechápal nebo rovnou odmítal po stránce politické a ideologické.

To se nicméně mění v roce 1989, kdy se začne hroutit socialismus ve střední a východní Evropě a Chile se už nachází v období končící vlády

---

²⁴⁸ Upozorňuje také na problematiku prodeje Zetorů do Chile, které musely být vráceny kvůli tomu, že se nehodily pro chilskou půdu.

²⁴⁹ Fakt, že se Československo stavělo vlažně k přijímání uprchlíků, se odrazil i ve zprávě pro československého ministra zahraničí z návštěvy Hortensie Bussi v ČSSR. Ve zprávě se uvádí, že Bussi požaduje, aby „ČSSR a některé další socialistické země přijaly větší počet chilské emigrace zejména z Argentiny, kde v důsledku posledního vývoje jsou Chilané vystaveni pronásledování. Předpokládá, že pobyt emigrantů v ČSSR by mohl být využit především k profesionální a politické výchově, která by byla naléhavě potřebná v další fázi protiimperialistického boje. Vcelku si stěžovala několikrát, že socialistické země dosud velmi málo přijímaly chilskou emigraci.“ (AMZV, DTO, Chile, 1975, 16, *Záznam pro soudruha ministra*, 10/8, 22. ledna 1975)

vojenské junty. „Já si pamatuju, že El Mercurio mělo velké přílohy s články o Havlovi, kdy co kde řekl, co napsal. Objevovaly se články týkající se dění v Evropě, ale velkou roli hrála Havlova postava. Vítrala se cesta ke stabilní demokracii. Tam jsem cítila velkou změnu ve vnímání Československa,“ vzpomíná Karla Kozubová na momenty, kdy si o československých událostech četla v chilských médiích.²⁵⁰ Změna postoje k Československu je evidentní i z analyzovaných novinových textů. Z Československa, které nemohlo být vzorem pro allendovské Chile, se stává příkladný stát zbavující se socialismu a vykračující k demokracii.

11.2.3. Československo v mapuchských oblastech

Jarka Stuchlíková může nabídnout až úsměvný pohled na obraz Československa v Chile. Velice brzy po svém příjezdu se dostala z české komunity v Santiagu do Araukánie a Concepciónu, kde její manžel pracoval na antropologickém výzkumu původních obyvatel Chile. Československo tu bylo naprosto neznámým pojmem. „(...) na jihu se všichni zvědavě ptali a ti chytří řekli, že Bělehrad je naše hlavní město. Prostě se mě zvědavě ptali. (...) Kde to je, jaké máme počasí, jestli máme hodně volů a hodně ovcí. Také se ptali, jací tam žijí Mapuche. To se ptali Mapuche, protože mapu je země a che jsou lidé, takže my taky máme domorodce, Mapuche. (...) Trvalo dobu, než nám to došlo, pořád jsme jim říkali, že u nás Mapuche nežijí. A oni nás přesvědčovali, že Mapuche žijí všude,“ vzpomíná Stuchlíková. Češi a Slováci jsou tím pádem Mapuchové Československa. „My jsme jim pak říkali, že u nás žijí lidé, kteří se jmenují Čechoslováci, nejmenují se Mapuche. Potom jeden kasik²⁵¹ vysvětlil, že Mapuche jsou originální původní obyvatelé. V Chile jsou Mapuche původní a všichni ostatní jsou

---

²⁵⁰ Zde je patrné, jak se v průběhu času vyvíjí pohled na dějiny. Karla Kozubová nepřipomíná texty věnující se Alexandru Dubčekovi, ale vzpomíná na články o Václavu Havlovi.

²⁵¹ Předák indiánské komunity, ze španělského cacique

přivandrovalci,“ zakončuje Stuchlíková. To jen dokazuje, jak vzdálenou zemí a vzdáleným pojmem Československo bylo. Je tedy nutné smířit se se smrtěním Československa na diskuze o Pražském jaru, invazi, neochotě přijímat imigranty a vysvětlování Chilanům toho, co vlastně Československo je.²⁵²

11.2.4. Chilská představa o socialismu

I s ohledem na vnímání Československa v Chile je nutné si položit otázku, jak si Chilané socialismus představovali a co pro ně znamenal. Romantická, naivní

a idealizovaná, tak by se dala definovat představa Chilanů o socialismu, alespoň na základě výpovědí Jarky Stuchlíkové a Karly Kozubové. Obě se v roce 1970 setkaly s výhrou Salvadora Allendeho. „Terrorífico!“²⁵³ je první slovo, které Karlu Kozubovou napadlo při otázce, jak vnímala výhru socialismu v Chile. „Byla tu romantická, naivní představa a když se to začalo hroutit, tak se divili. Proč nám to dělají? My jsme hodní! Oni nejenom, že tvrdili, že neberou jako model žádnou socialistickou evropskou zemí, ale taky že neberou ani Kubu. Spíš Kuba tu chtěla vliv. Spíš se zprvu projevovaly odstup od kubánské cesty a její kritika,“ vzpomíná Kozubová na chilské pojetí socialismu, které mělo vybočovat z již ustanovených forem tohoto hnutí.

Právě slovo naivní je pro pochopení chilského socialismu klíčové. Stuchlíková tento pohled rozvádí následovně: „Byli hodně naivní a nespočítali si, jaká byla situace ve světě. V USA byl Nixon, nevěděli (*Američané, pozn.*), jak se dostat z Vietnamu, trápil je Castro, kterého podezřívali, že rozšiřuje revoluci po Americe. Chile bylo to poslední, co si

---

²⁵² Dodnes je možné se setkat s neznalostí Česka, případně je neustále vnímáno jako Československo. Většina Chilanů, kteří Česko neznali a se kterými se autor práce setkal, nicméně byla schopná určit, že se jedná o evropský stát.

²⁵³ Ve španělštině „hrozný“ nebo „děsivý“

USA přály, ale nemohly zasáhnout přímo, podplácely opozici a používaly CIA.“

Chilský socialismus tedy přišel v poměrně komplikovanou chvíli a nevyhovoval jak Rusku, tak USA, které naopak velice dobře vycházely s bývalým chilským prezidentem Freiem Montalvou.

„Tehdy byla ideologie prosovětská, kubánská a pak maoistická a ta byla hodně silná, to bylo v době kulturní revoluce. Já si myslím, že o ničem nevěděli, všechno brali teoreticky. Ono to bylo hodně komplikované,“ vzpomíná Stuchlíková a upozorňuje tak na důležitý faktor v nástupu chilského socialismu. Jak je uvedeno výše, Chilané projevovali o politiku zájem, měli přístup ke kritickým myšlenkám a diskutovali i v rámci rodin. Věnovali se politice teoreticky a, jak říká Stuchlíková, „nespočítali“ si situaci ve světě, která pak eskalovala v podporu chilské opozice a hlavního deníku El Mercurio proti Allendeho vládě, jež kvůli bojkotu chilské mědi a riskantním ekonomickým rozhodnutím nebyla schopná zajistit rozvoj státu a stabilní společenskou situaci.

Zároveň byli zvyklí diskutovat a nikdy se nesečkali s realitou totality. Jak Stuchlíková konstatuje ve své knize, chilští studenti v Concepciónu ji a jejího manžela považovali za „chodící encyklopedie marxistickoleninského učení“.²⁵⁴ Autorka je pak postavila před nepříjemnou realitu československého socialismu. Podobně jako Kozubová se nesečkala s pochopením. Chilané se nechtěli nechat od své představy o socialismu odradit, Československo tak nevnímali jako vzor socialismu, ale jako odpadlíka.

Historička Constanza Dalla Porta Andrade si v předmluvě ke španělskému vydání knihy Jarky Stuchlíkové všímá jedné důležité okolnosti v textu české autorky. Stuchlíková věnuje pozornost jak Pražskému jaru, tak chilské levicové naivitě symbolizované miristy. Oba fenomény se tak stávají součástí světových dějin a představují dva důležité kontrasty v rámci

---

²⁵⁴ STUHLÍKOVÁ, 1997, s. 101

studené války.²⁵⁵ Probíhají prakticky ve stejnou dobu. MIR je založen roku 1965 a přelom šedesátých a sedmdesátých let pro něj znamená největší rozmach. Miristé tak měli možnost přímého pohledu na problematiku Východního bloku a Pražského jara. Otázkou tedy zůstává, do jaké míry je to vůbec zajímavé. A výpovědi Čechů spíše naznačují, že Chilany zajímala teorie, reálný příklad ze socialistických států jim teorie vyvracel, a proto ho odmítali.

11.2.5. Úloha komunistické strany

Vzpomínky Hanuše Steina naznačují, že se Komunistická strana Chile dostala do vnitřní nejednoty v názorech na roli Sovětského svazu a představ o politickém vývoji v Chile. Můžeme to vidět v momentě, kdy Stein konfrontoval Komunistickou stranu Chile se svými zkušenostmi z invaze vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. Byť, jak tvrdí, ve straně všichni nepřemýšleli stejně a Pražské jaro v chilských komunistech vyvolávalo emoce, oficiální stanovisko bylo, že je vše v pořádku.

„Já jsem ale často diskutoval s Corvalánem, to byl první tajemník. A ten mi jednou řekl: Ty si myslíš, že já nevím, co mi říkáš? Já vím všechno, ale co máme dělat? Pro nás byl SSSR jako symbol socialismu a teď najednou nemůžeme být proti SSSR, to by využil imperialismus. Tak jsem mu řekl: Tak se bude lhát dál? Ke mně se vždycky chovali moc dobře, i když jsem jim takový věci říkal,“ vzpomíná Stein na své hovory s Luisem Corvalánem, generálním tajemníkem Komunistické strany Chile a významnou osobností chilské politiky druhé poloviny dvacátého století. Sám Stein se přes příslušnost ke komunistické straně vnímá jako demokrat.

Zde je velice zajímavé zdůraznit kontrast ve vnímání komunistické strany v Česku (Československu) a v Chile. Zatímco v českém státě je spojena

---

²⁵⁵ DALLA PORTA ANDRACE, 2017, s. 17

s dlouholetou diktaturou, v Chile je naopak vnímána jako strana pokroková a demokratická, což je patrné zejména v době vlády Augusta Pinocheta, kdy se komunisté dostávají do ilegality a tím pádem do boje proti vojenské juntě. Sám Stein tuto situaci popisuje při svém rozhodnutí opustit komunistické řady v roce 1980, tehdy ještě ve východním Berlíně: „My v Chile bojujeme za demokracii, já nemůžu být ve straně, která je prakticky protidemokratická.“

Zde se tedy setkává s realitou komunismu ve Východním bloku, což kontrastuje s ideály, na nichž stavěla Komunistická strana Chile (je ale také nutné zdůraznit, že bytí participovala v Allendově vládě v rámci UP, nedosáhla na možnost samostatné vlády, tím pádem ani nemohla zavádět standardní komunistické nedemokratické kroky známé z východní a střední Evropy).

„Já jsem do strany vstoupil až po stalinismu. Já jsem byl vždy velký protistalinista, ale myslel jsem, že když skončil kult osobnosti, že se to zase dá do dobrých kolejí, pak ve straně jsem viděl, že to není tak, bylo nás hodně, kdo si myslel, že když zůstaneme ve straně, že tomu můžeme prospět, aby se to změnilo. Na druhé straně to bylo tak, že KS byla ta neprogresivnější a říkala, jak pomáhá chudým a africkým lidem, aby se osvobodili od imperialismu. V Chile také všechny ty měděné doly byly americké, takže jsme fakt věřili, že KS byla ta nejlepší, kde se může bojovat o tyto věci. A když potom v ČSSR byla sovětská okupace, tak já myslím, že největší část progresivních lidí, část komunistů, socialistů a tak, to odsoudila,“ vzpomíná Stein a doplňuje tak slova Stuchlíkové a Kozubové o idealizovaném pohledu na socialismus v jihoamerickém státě. Opět se naskytuje příležitost konfrontovat Steinovy vzpomínky se vzpomínkami Stuchlíkové: „Chilští komunisté, Corvalán a Teitelboim, byli první na světě, kteří uznali bratrskou pomoc Československu.“ Oba politiky následně označuje za sluhy (*Sovětského svazu, pozn.*) a superkomunisty. Sama se pak v hovorech o ČSSR snažila Chilanům vysvětlit, „že nic nestojí za to, aby přišli o demokracii“. Stuchlíková se svou snahou svést Chilany z chilské cesty

k socialismu ale narazila: „Ale to oni nechápali, že o ni (*demokracii, pozn.*) mohou přijít. Když pak přišli militares a začali je hledat na základě udání, byli jak vyděšený králíci, oni nevěděli, jak se mají schovávat, skrývat, jak se mají ztratit v davu, kecali, takže militares přesně věděli, jak si pro koho mají jít. Hledali je po příbuzných.“ Tuto neschopnost uvažovat v širším kontextu nebo přímo odpor přijmout fakta a zkušenosti předkládané Čechy ukazuje i výpověď Kozubové, podle níž Chilané na vyprávění o invazi do Československa reagovali následovně: „Dobře, ale to je problém Československa a problém blízkosti vztahů se Sovětským svazem a specifičností Čechů.“ Stuchlíková se do diskuzí ani zaplétat nechtěla: „Ne, já se jim do toho nepletla, občas mi povolily nervy a řekla jsem jim, že jsou blbí, že si takhle hrají.“

11.3. Očekávaný převrat

S výjimkou Jarky Stuchlíkové prožili všichni dotazovaní 11. září roku 1973 v Santiagu de Chile. Karla Kozubová,²⁵⁶ Jarka Stuchlíková i Hanuš Stein přemýšleli o možnosti státního převratu již začátkem roku, protože se společenská a ekonomická situace státu zhoršovala. „My (*komunisti, pozn.*) jsme s tím trošku počítali, s tím, že bude puč, ale nikdy jsme nemysleli, že to bude něco tak velkého...“ vzpomíná Hanuš Stein a připomíná 22. srpen 1973, kdy křesťanští demokraté hlasovali pro nelegitimnost Allendeho vlády v usnesení parlamentu. Zároveň Stein vyslovuje důležitou hypotézu, kterou je možno vysledovat i ve výpovědích Karly Kozubové a Jarky Stuchlíkové: Byl zde předpoklad, že k puči dojde, ale neočekávalo se, že by následné represálie dosáhly takové krutosti s ohledem na demokratickou historii Chile. Následující výpovědi proto autor ponechává bez dalšího

---

²⁵⁶ Kozubová se na možnost převratu připravila na rozdíl od Steina nebo Stuchlíkové. Napsala své matce, která nedávno navštívila Chile a vzala z něj dceru Kozubové na cestu do Německa a Československa, aby se nevracela. Její předpoklad se ukázal jako správný, k puči došlo a rodina se rozhodla pro emigraci, v níž se opět se svou starší dcerou setkala.

výkladu. Samy o sobě ukazují, kudy se ubíraly myšlenky lidí žijících v Chile před pučem 1973:

Hanuš Stein: „Myslím, že část obyvatelstva chtěla Allendeho vládu skončit, ale nemyslím, že chtěli vojenskou diktaturu. S tím nikdo nepočítal.“ A „Před převratem oficiálně nikdo nic neříkal. I komunistická strana, která byla nejlépe organizovaná, nevěděla, co bude. Vždycky jsme dostávali zprávu, třikrát týdně, jak to vypadá. Říkali, že několik generálů je pro převrat, několik, že neví, a že nějací jsou velmi loajální a mezi nimi Pinochet.“

Karla Kozubová: „Bolestné bylo, že do poslední chvíle lidé tvrdili, že nemůže k puči dojít, protože Chilani nejsou takoví.“

Jarka Stuchlíková: „Nebyla jsem překvapená, že je puč, ale netušila jsem, že bude tak krvavý. Myslela jsem si, že to vezmou militares pevně do rukou naženu lidi do práce, aby napravili to, co zkazili, ale že se budou takovým způsobem mstít...“

11.4. Den puče

Obavy se 11. září proměnily v realitu. Vojenský puč svrhl Salvadora Allendeho, který zemřel v prezidentském paláci. Češi žijící v Chile museli na situaci reagovat.

„Když totalitarismus, tak ten známý, ale ne novou více méně válečnou situaci. Byla jsem rozhodnutá, že jestli se ta demokratická stabilita zhroutlí, že tu nebudu moct žít,“ vzpomíná Kozubová na momenty, kdy si uvědomila, že musí z Chile odejít. To vysvětluje i její brzký odjezd ze země v listopadu 1973.

„Den, kdy došlo k puči, jsem se o situaci dozvěděla ráno. Nebyla jsem doma, tak jsem se okamžitě vrátila domů, kde byla naše mladší dcera. Manžel byl v práci, snažili jsme se spojit. Byly to chvíle nejistoty. Pak jsem dostala velký strach, bylo stanné právo. V televizi jsem viděla záběry, jak se

začaly pálit knihy.²⁵⁷ Tak jsem pochopitelně měla strach, že všechny mé učebnice, dokumenty, české, že to všechno může být důvod k represáliím. Kromě toho byl vyhlášen hned ten samý den výjimečný stav. A já jsem neměla český pas, protože jsem požádala o trvalý pobyt, takže jsem svůj pas odevzdala na ministerstvu zahraničí. Ve chvíli převratu jsem se tak nacházela bez dokladů. Tak jsem začala pátrat a řekli mi, že část La Monedy, kde se nacházela dokumentace cizinců, vyhořela. Pak jsem se ale dozvěděla, že doklady byly přemístěny do současného Centra Gabriely Mistral, kam se Pinochet s juntou přestěhoval. Trvalo to nějakou dobu, ale nakonec jsem pas získala. Byly to velmi stresové situace. Také dům, kde jsme bydleli, v ulici jsme měli hodně přátel, kteří samozřejmě věděli, že jsem z Československa. Ve stejné ulici také bydlel ministr zdravotnictví. Někdo nás udal, že jsme ze socialistické země. Naštěstí jsme dostali telefonát, to už manžel přišel domů, ve kterém nám řekli, ať okamžitě odejdeme z domu. Naší dceři byl rok a půl. Tak jsme vzali holčičku do náručí, a tak jak jsme byli, jsme vyšli na ulici. Vzali jsme si panenky a šli jsme na procházku. Pak do domu přijela auta, prohrabali naprosto celý dům, prohrabali zahradu, vykopali kytky, asi hledali zbraně nebo něco. Zbraně nenašli. Zahrada byla rozkopaná, všechno bylo přeházené.“

V její výpovědi můžeme vysledovat zajímavá svědectví, která podhalí více o životě Čechů v Chile roku 1973. Jak Kozubová, tak Stuchlíková i Küller se ve chvíli, kdy k prezidentskému paláci dorazily tanky, nacházeli bez dokumentace. Kozubová a Küller, protože odevzdali své pasy chilským úřadům za účelem získání povolení k trvalému pobytu, Stuchlíková, protože společně s manželem odmítli návrat do vlasti, a ztratili tak možnost držet československý pas. Jediný, kdo tedy ve chvíli převratu pas měl, byl Hanuš Stein, nicméně ten měl pas chilský, nikoli československý. U každého z dotazovaných byl také jiný vývoj. Zatímco pas Kozubové se našel a rodina mohla vycestovat, Küller získal Nansenův pas pro jednu pracovní cestu do

---

²⁵⁷ O pálení knih informuje i Rudé právo: RUDÉ PRÁVO. *Reakce stupňuje teror*, 18. září 1973, s. 1

Spojených států a Stuchlíkovi se dostali do Velké Británie, kde se zabydleli. Paradoxně Jindřich Küller, byť tvrdí, že ho politika nezajímala ani v Chile ani v Československu, byl prohlášen zrádcem a byl v nepřítomnosti odsouzen na dva roky. Do rodné země se tak podíval až po roce 1990.

Zajímavý je koncept strachu. Kozubová mluví o strachu, který zažívala, když viděla vojáky, jak pálí knihy. Naopak Stein měl největší strach před 11. zářím, ale nikoli po něm. „V okamžiku, kdy přišel puč, jsem přestal mít strach, ačkoli to potom začalo být horší. Nám se nic nestalo, ale vím, kolik známých a kamarádů bylo mučených a zabitých a zavražděných. Většina z nich za nic,“ popisuje svoje pocity. „Strach... těžko říct. Člověk měl pocit, že běží minovým polem. To nesmíte mít strach, to musíte mít adrenalin. Milan chtěl odjet, protože říkal, že to nesnese, tenhle režim a vládu oficírů,“ vzpomíná Stuchlíková.

V rozhovorech s Čechy se taktéž objevuje motiv obchodu se zbraněmi. Na základě nepodložených informací z výpovědí Čechů je evidentní, že zbraně představovaly pro vojáky důležité téma. Ve výsleších se po zbraních ptali, což potvrzují Stein na základě zkušeností svých známých i historické prameny. Otázkou ale je, jakou roli hrálo Československo v obchodu se zbraněmi. Jedná se o problematiku, na kterou by bylo vhodné zpracovat samostatnou práci. Z tohoto důvodu zde autor zmíní jen výpovědi Čechů a co z nich může vyplývat. Kozubová se domnívá, že její dům vojáci prohledali za účelem hledání zbraní. Stuchlíková potom přináší komplexnější svědectví: „(...) nás navštívila jedna moje známá, kterou jsem znala už z Prahy. Uměla několik jazyků a pohybovala se, moc se o tom nevědělo, ve vládních a STB kruzích. Když přijela k nám, zůstala v Cholcholu pár dní se svým partnerem a pak řekla, že jede na Kubu, že tam musí něco dojednat, a já jsem přesvědčená, že šlo o zbraně. Zbraně jsou kategorie sama za sebe, za ně se platí, vyjednávají se obchody, dohadují se přes různé prostředníky.“ O obchodu se zbraněmi z Kuby už nepochybuje: „Ano, Kuba zbraně dodávala. Všichni se smáli, že prý když otevřeš pytel cukru z Kuby, že vypadne samopal.“ Že obchod se zbraněmi

s prostřednictvím Kuby existoval, tvrdí i Milan Syruček: „Bylo to. My jsme měli spolupracovníka, který nám psal Latinskou Ameriku a byl jedním z těch, kdo ty obchody zařizoval. Obchod se zbraněmi je vždy tajný, ty zbraně vidíte, až když se bojuje. Myslím si, že obchod přes Kubu byl.“²⁵⁸ O obchodu patrně věděli i vojáci; zbraně v raziích vojáků posloužily jako záminka k zatýkání.

11.5. Politika jako rozdělující faktor v chilské společnosti

Byť příslušnost k československému státu znamenala riziko, je evidentní, že nepředstavovala riziko fatální. Tím bylo členství v politické straně případně aktivita v levicových organizacích, jako byl MIR. Vojáci stáli primárně v opozici proti čemukoli politickému. Osudy Hanuše Steina a Jindřicha Küllera nabízejí příležitost pro vyložení kontrastu mezi životem politicky aktivního Chilana a apolitického občana ČSSR žijícího v Chile. Ukazuje se, že československé občanství nepředstavovalo překážku, pokud nedošlo k udání (jako v případě Kozubové), nebo pokud nebyl život jedince spojen s intelektuálními kruhy, které byly v Chile sedmdesátých let z větší části levicově orientované (jako v případě Steina a Stuchlíkové). Důležitějším faktorem byla aktivita v levicových politických stranách a organizacích, což ukazuje i Stuchlíková, když říká: „(...) my (*rodina Stuchlíkových, pozn.*) jsme nebyli dvacetiletý hošáci z Ameriky, kteří přišli dělat revoluci, ty sbírali běžně stejně jako lidi z Latinské Ameriky, kteří se přišli učit, jak se dělá revoluce.“

Pět dní po puči dorazili vojáci na Universidad de Chile se seznamem osmi osob, mezi nimiž byl i Hanuš Stein. Měl štěstí, protože tam zrovna nebyl. Došlo mu, že musí zmizet, komunistická strana ho požádala, aby opustil její řady. Přes den pobýval doma, v noci se skrýval po známých, nebo u svého bratra, protože vojáci zatýkali v noci.

---

²⁵⁸ Příloha 6: rozhovor s Milanem Syručkem

Steinovi a jeho rodině se ovšem podařilo z Chile uniknout velice brzy. Tři týdny po převratu. Navíc s pomocí Césara Mendozy, velitele chilských Carabineros.

Hanuš Stein se znal s bratrem velitele karabiníků Galvarinem Mendozou, který byl klavírista a Steina doprovázel na jeho koncertech. Pěvec ho proto požádal, aby se obrátil na Césara Mendozu se žádostí o pomoc. Velitel prý reagoval otázkou, proč se musí Stein skrývat, že Chile chce své umělce a že byt' je komunista, junta nepronásleduje lidi za jejich myšlenky. Zde je nutné vzít v potaz subjektivní pohled na skutečnost, již od současnosti dělí více než čtyřicet let, protože literatura jasně ukazuje, že junta levicově smýšlející lidi pronásledovala.

Mendoza pomoc přislíbil a na pozvání NDR se Stein s celou rodinou dostal z Chile pryč. Na letišti mu dokonce pomohl velitel tamních Carabineros s tím, že dostal zprávu, že přátelé generále Mendozy budou odlétat. Stein se tak stal jedním z tisíců politických uprchlíků, kteří po puči z Chile odešli. Ve svých vzpomínkách dvakrát hořce připomněl, že Československo politické uprchlíky nepřijímalo.

Oproti tomu příběh Jindřicha Küllera jako by převratem nebyl poznamenaný vůbec. Respektive ne v Chile. V kontrastu s politicky aktivním Steinem je patrné, jak politika jako taková ovlivňovala životy lidí v roce 1973. Küller se o politiku nezajímal, a to ho zachránilo.

„Byl jsem rád, protože mi bylo jasné, že země nemohla fungovat za dané situace. Všichni jsme čekali, co se bude dít. Všechno se začalo pomalu normalizovat. Obchody se zaplňovaly zbožím. Stanné právo trvalo několik měsíců, ale stále se zkracovalo. Noční život neexistoval, v 10 hodin v noci muselo být všechno zavřené,“ vzpomíná Küller a je tak jediným z dotazovaných, který vojenský převrat neodsuzuje. „V noci byla slyšet střelba v celém městě. Všechna rádia a televizní studia byla obsazena vojáky,“ říká, když popisuje dny po puči. I to ale nemění nic na jeho pozitivním pohledu na převrat. Po dobu vlády junty v Chile zůstal. „Během

vojenské vlády zde jsem nikdy neměl žádné problémy kvůli tomu, že jsem Čech. Dostával jsem dopisy z Československa, někdy byly otevřené a zase zalepené v igelitovém sáčku, se sdělením, že v takovém stavu dopis přišel ze země odeslání,“ vzpomíná. Díky nezájmu o politiku tak mohl prožít spokojený život, aniž by se musel bát zatčení či s ním spojených výsledků a mučení.

Tento kontrast příběhů ukazuje, jaká panovala nálada v chilské společnosti. Společnost, která se zajímala o politiku a často o ní diskutovala, se dostala do situace, kdy naopak absolutní nezájem o politiku znamenal výhodu a možnost, jak se vyhnout konfrontaci s vojenským režimem. Na poli mezinárodní politiky se dokonce Chile pokusilo udržet dobré vztahy s Československem, když na ambasádu už 17. září zaslalo dopis, v němž poukazuje na změny v řízení státu, zároveň ale vyjadřuje chuť pokračovat v dobrých vztazích se socialistickým státem: „Chile si přeje udržet nejlepší přátelské vztahy a využívá této příležitosti, aby znovu vyjádřilo záruky své nejvyšší a nejváženější úcty.“²⁵⁹

---

²⁵⁹ AMREC. Países. Checoslovaquia. Svazek 18. *Dopis Ministerstva zahraničních věcí ambasádě Československa*, 17. září 1973

11.6. Návrat do Chile

Jaká byla osmdesátá léta v Chile? Hanuš Stein a Karla Kozubová se do jihoamerického státu vrátili v roce 1980 respektive 1981, kdy povolil Pinochetův režim a obě rodiny si ověřily, že na někoho z nich neexistuje zatykač. Stein se dokonce vrátil v roce 1979, aby zjistil, zda se bude moct rodina přestěhovat do Chile natrvalo.

Když před cestou do Chile mluvil s jedním komunistou z univerzity, jeho kolega se pozastavil nad tím, že Stein může do Chile i z něj. Stein tehdy reagoval: „Tam máme jenom fašismus, víš.“

Stein přicházel z NDR a jeho komunistická minulost byla chilským úřadům známá, Kozubová zase přijížděla z Prahy ze socialistického Československa. Opět se ve vzpomínkách projevuje, že větším problémem byla politická aktivita než příslušnost k socialistickému státu. Steinova osmdesátá léta byla riskantnější než osmdesátá léta Kozubové, která je vesměs prožila bez problému. Osudy Jindřicha Küllera se nijak neměnily, spokojeně žil se svou rodinou. Jarka Stuchlíková se do Chile vrátila až v devadesátých letech.

Jak u Steina, tak Kozubové hrála důležitou roli nostalgii po Chile. Steinův syn se rozhodl, že se do Chile vrátí ihned po ukončení studií, a protože Steinovi nechtěli, aby se jejich rodina dělila, vydali se do Chile společně. Kozubová sama po návratu do Jižní Ameriky netoužila, podvolila se ale manželově přání a nakonec s ním do Chile vycestovala, ačkoli říká: „Přišlo mi to vyloženě jako bláznovství opakovat znovu nějakou dobrodružnou historii.“

„Když se potom vrátila demokracie, tak našli v televizi černou listinu umělců. A o mně tam byl strašně dlouhý text, že jsem komunista, že jsem pracoval v zahraničí proti Chile, že jsem vystupoval na koncertech Solidarity a takové věci. Jeho manželka taky komunistka a on jsou nebezpeční kvůli jejímu vysokému kulturnímu postavení. Že já jsem byl důvěrník komunistické strany SSSR a že jsem se vrátil do Chile s velkou sumou peněz,

abych tady podporoval povstání. Takové blbosti tam psali. To jsem věděl až potom, tehdy nám došlo, že jsme byli ve velkém nebezpečí. Odkud to všechno měli, to nevím. Komunistická strana pro mě od roku '68 už vůbec nic neznamenal, naopak. Ale zřejmě pro ně jsme byli nebezpečné osoby i s manželkou. Asi někdo z chilského velvyslanectví v Evropě informoval do Chile," vzpomíná Stein na chvíle, kdy se dozvěděl, že se v osmdesátých letech nacházel ve větším nebezpečí, než předpokládal. Oproti tomu Kozubová vzpomíná spíše na pocit nejistoty, pocit, že ji občas někdo sleduje. Když se svěřovala svým přátelům, dostala odpověď: „Gringa loca,²⁶⁰ oni se ti dívají na nohy!“

První registrace chilskými úřady po návratu ale prý stačila, aby nemusela čelit diskriminaci ze strany autorit. Zároveň předpokládá, že se Chileané domnívali, že sympatizuje s Pinochetovým režimem a že z „toho strašného“ socialismu utekla.

Zatímco Kozubová brzy po návratu začala pracovat jako psychoterapeutka a následně přednášela na chilských univerzitách, Hanuš Stein se setkával s odmítnutím často založeným na strachu, že by pro své staré známé mohl znamenat nebezpečí. „Většina lidí, se kterými jsem spolupracoval, hudebníci

a tak, přešli na druhou stranu, když mě potkali, protože měli strach se mnou mluvit. Já jsem byl strašně nebezpečná osoba. Jinak s kým jsem se scházel? Se straníky už taky ne. Rodina. Moc málo lidí, pár hudebníků, a pro ně jsem spíš byl víc než hrdina nebo uprchlík zajímavá osoba, protože jsem povídal, jak se pracuje v hudbě v NDR a v té škole, kde já jsem byl, která je jedna z nejlepších a největších na světě. Než se pak vrátila demokracie, takzvaná, tak mě několikrát zbila policie. Byly takové věci v opozici proti diktatuře. Řekli, že jeden den přesně ve 12 hod každý musí zůstat, kde je, a zpívat Gracias a la vida od Violety Parry. Já jsem byl zrovna ve městě, bylo

---

²⁶⁰ Dalo by se přeložit jako „bláznivá běloško“, termín gringo/a označuje Severoameričany, ale dá se použít i pro osoby s europoidními rysy pocházející z Evropy nebo například Austrálie.

dvanáct, začal jsem zpívat a vedle mě byl nějaký chlap, ten vytáhl kytaru a začal hrát a zpívali jsme a přišla policie a strašně nás seřezali. Ale seřezali nás a utekli jsme a víc nebylo. Potom už začala aktivita připravit to hlasování. Já jsem udělal takový plakát s třemi kamarády, kteří taky zpívali. Byli jsme tenoři. Los tenores democráticas van a dar un gran no de pecho. To de pecho je vysoké cé a tam se muselo hlasovat no proti Pinochetovi, s tím jsme šli ven,“ popisuje Stein období po návratu do Chile. Kdy ho zbili za zpěv Gracias a la Vida, si nepamatuje, mohlo to být mezi roky 1986 a 1989. Podařila se mu ale ještě jedna naprosto výjimečná věc. Zapojil se do odboje proti Pinochetovi a opět začal spolupracovat s komunistickou stranou. V jeho vzpomínkách se jedná spíše o úsměvnou historku (kterou i tímto způsobem vypráví), nicméně zároveň o velmi riskantní dobrodružství.

„Když jsem se vrátil, tak jeden kamarád v NDR řekl: Podívej se, já mám kamaráda, ten má tady blízko u Plaza Egaña kšeft, prodává tam ryby a mušle. Jdi ho pozdravit, to byl taky bývalý soudruh. Já jsem k němu šel a potom jsme se dost skamarádili a on mi řekl: Ty máš spojení se stranou a já jsem řek, že ne, občas vidím známého, co je ve straně, ale jinak ne. Ten mi řekl: Podívej, já jsem v klubu a schází tam hodně vysokých důstojníků, a když se opijí, mluví o tom, co se děje a kam posílají vojska, a to by bylo dobrý, kdyby se ty informace daly straně. Protože strana byla vždy ta nejorganizovanější část proti pinochetismu. Tak jsme se vždycky posadili venku, já jsem si to zapsal česky zkráceně a potom jsem to dal dál tomu chlápku ze štábu, kterého jsem znal. A on pak za chvíli přišel: Víš, ze strany říkají, že ty zprávy jsou moc dobré a že se jejich předávání musí zorganizovat lépe. Já jsem začal mít strach. Jednou mi přinesl kazetu ze zasedání junty. A byli tak ožralí, že mu to dali. Já jsem to dal straně. Důstojníci si na nahrávce nadávali mezi sebou, ale nejsprostějším způsobem. (...) Pinochet a Leigh se hádali, v ničem spolu nesouhlasili,“ vzpomíná Stein. Je potřeba se pozastavit nad časovou nepřesností. Stein se

do Chile vrátil v roce 1980, nicméně Leigh opustil juntou v roce 1978, muselo se tedy jednat o širší společnost armádních špiček.

Stein tak paradoxně politickou aktivitu neopustil ani po návratu a byť neochotně začal opět spolupracovat s komunisty. Steina zde už musíme vnímat jako Chilana, Československo ho v té době nezajímá, koneckonců exil strávil v Berlíně s občasnou cestou do ČSSR, kde se ale setkával s problémy kvůli svému chilskému pasu, který patřil z pohledu československých úřadů fašistickému státu. Něco více o vnímání Československa v chilské společnosti v osmdesátých letech nám tak může říct Karla Kozubová, které se podařilo rychle začlenit do chilské společnosti a mohla se tak občas pouštět do hovorů o své rodné zemi.

Byť říká, že se na ni Češi dívali s nedůvěrou, když zjistili, že odlétá do Chile, a Chilané zase, když se dozvěděli, že přichází z Československa, Kozubová vzpomíná i na pozitivní ohlas na Československo v Chile osmdesátých let. Opět se tu objevuje fáma Československa jako kulturně vyspělé země (nikoli politicky). „Po příjezdu v osmdesátých letech intelektuální vrstvy, buď pravicové nebo levicové, hovořily o Československu velmi hezky. Pravicoví, protože někdy navštívili Československo. Měli samozřejmě kritický pohled na systém,“ vysvětluje. Kritika Československa se týkala zejména nemožnosti volně žít a cestovat, nemožnosti rozhodovat o své budoucnosti a rozvoji osobní prosperity. „Jednou na jedné večeři byl poslanec z křesťanské demokracie, byl moc nazlobený, tak jsem mu říkala, že zas až tak hrozné to není, protože to bych se nikdy nedostala nikam. Ten názor byl mnohdy trošku dramatický. Trpící český národ, to bylo taky trošku dramatizující. Zatímco El Mercurio vnímal Československo v rámci Východního bloku pod vedením SSSR jako nepřítele, přinejmenším ideologického, Kozubová nabízí umírněnější pohled na Československo, v němž je evropský stát vnímaný spíše zem utlačovaná komunistickou ideologií a Moskvou (jak definuje Kozubová).

12. Závěr

Zpravodajství i publicistika v největších chilských a československých denících odrážely bipolarnost světa a fakt, že se 11. září 1973 ocitly oba státy na opačných stranách barikády. Reakce Československa na převratové události byla intenzivní a Rudé právo sáhlo po propagandistickém slovníku, který zčásti uplatňovalo již v době vlády Salvadora Allendeho, kdy se začaly objevovat konflikty s opozicí a zejména protesty části chilské společnosti.

El Mercurio představoval nejsilnější chilský deník vlastněný vydavatelským domem rodiny Edwardsových, který disponoval mnoha dalšími médii včetně těch regionálních. Vliv El Mercurio na chilské události je nepopiratelný již před převratem (zmiňuje se i v korespondenci československé ambasády s československým ministerstvem zahraničních věcí). Po 11. září 1973 se stal hlavním šířitelem myšlenek nově ustanovené vlády. Opoziční média byla zrušena nebo se přesunula do ilegality. Až později se objevily nové časopisy, které junta tolerovala, neměly ale návaznost na stranická média z dob Allendeho vlády.

Vzhledem k tomu, že junta potřebovala porazit nepřítele zejména na domácí půdě, přístup El Mercurio ke komunistickým státům je značně omezený. Z této situace vychází výrazný rozdíl v množství pozornosti, kterou si státy navzájem věnovaly. Zatímco Chile zařadilo Československo do Východního bloku a bralo ho jako jeho součást a samostatné texty mu věnovalo jen v momentě, kdy socialistický stát uzavřel svou ambasádu v Santiagu, Československo spustilo propagandistickou kampaň, která se výrazně odrazila nejen v zahraničním zpravodajství, ale také v domácím nebo kulturním (v návaznosti na smrt Pabla Nerudy) a pochopitelně na komentářích a dokonce v jednom případě i na reportáži z dělnického prostředí.

Zároveň Rudé právo využilo chilských událostí k propagandě namířené proti nepřátelům socialistických států a také k propagandě proti Pražskému jaru

roku 1968. Převrat v Chile a nástup vojenské junty se tak stal tématem s výrazným informačním přesahem. V některých případech posloužil jen jako podklad pro propagandu cílící proti jinému nepříteli než chilské vojenské juntě a jejímu režimu. Zprávy o krutostech posloužily v ideologickém boji, který sahá dál než k problému chilskému. Brutalita chilského režimu tu zaujímá místo expresivní metafory poukazující na hlavního nepřítele: Západ.

Zejména Rudé právo využívá strachu (i strachu z fašismu, který na základě oficiálních doktrín spojuje s chilským režimem) a pracuje tu s otázkou třídního boje a bipolarity tehdejšího světa. Vzniká stereotypizovaný obraz Chile s trpícím lidem (myšleno proletariát), Salvadorem Allendem a Pablem Nerudou jako oběťmi (mnohdy téměř glorifikovanými), Luisem Corvalánem jako bojovníkem proti režimu (byť uvězněným) a chilskou buržoazií jako fašisty.

Obecně problematika fašismu a marxismu jako protipólů stojí jak v československém, tak chilském zpravodajství a publicistice za zmínku. Východní blok již před převratem označoval protiallendovskou opozici za fašisty, s nástupem junty se tak Chile proměnilo ve fašistický stát.

Oba termíny se využívaly pro propagandistické účely a oba symbolizovaly zlo. Nikoli ovšem univerzálně. Je potřeba se na jejich využití vždy podívat z pohledu jedné nebo druhé země. Zatímco marxismus byl v Československu pojmem s kladnou konotací, v Chile získal význam jasně negativní. Marxismus tak byl v Chile tím, čím byl v Československu fašismus: Nepřátelskou ideologií. Což ovšem neznamená, že by se sama chilská junta označovala za fašistickou. Fašismus oproti marxismu neměl pozitivní konotaci ani v jednom státě. Je to jasně vidět v momentě, kdy El Mercurio využije vyjádření Číny, která označí Sovětský svaz za fašistickou zemi. El Mercurio tuto citaci použije pro svou antisovětskou propagandu.

Zajímavá je propaganda obracející se na československé čtenáře s cílem vyvolat strach z toho, co by se mohlo stát, pokud by se Češi a Slováci chtěli

přiblížit Západu. Rudé právo varuje před tím, že by se Československo proměnilo v zemi s vládou diktatury napojenou na USA a velké zahraniční koncerny, která by se chovala podobně krutě jako chilská vojenská junta. Toto varování propojuje s připomenutím roku 1968. Chilská junta tak poslouží jako odstrašující příklad toho, co by se mohlo stát, kdyby se opravdu roku 1968 Československo demokratizovalo. Chilské události jsou tak využity i jako propaganda, která má v pozitivním světle zobrazit normalizaci a přítomnost sovětských vojsk na československém území.

Jiná situace přichází na konci Pinochetovy vlády a se sametovou revolucí. Zde se role obracejí. Zatímco Rudé právo a Mladá fronta sice chilskému referendu z roku 1988 věnují pozornost, El Mercurio i La Segunda se o listopad 1989 v Československu zajímají mnohem intenzivněji.

Důvod je zřejmý; v Československu dochází k výrazným strukturálním i společenským změnám (jako v roce 1973 v Chile) a objevuje se předpoklad, že se Československo vydá demokratickou cestou a přiblíží se Západu. Chilské deníky tak Československu věnují pozornost, zajímají se o konkrétní události i konkrétní osobnosti a vyjadřují svou podporu.

Oproti tomu se v roce 1988 Rudé právo i Mladá fronta dívají na chilské referendum s nedůvěrou. I kdyby vyhrálo NE, nelze s jistotou předpokládat, že se Pinochet vzdá moci. Druhým důležitým faktorem, který v Československu vzbuzuje skepsi, je neúčast levicových stran a zejména komunistů na demokratizačním procesu. „Marxistické strany“ nemohou na přechodu participovat, je tedy jasné, že budoucnost Chile nebude spočívat v návratu k socialismu, ale že vojenskou diktaturu nahradí kapitalistický režim.

Vlažnost, s jakou Rudé právo přistupuje k říjnovému referendu v Chile roku 1988, je dominantní i přesto, že má Rudé právo v Chile vlastního reportéra, což El Mercurio v roce 1989 v Československu nemá.

Bohuslav Borovička pracoval jako zpravodaj Rudého práva v Havaně a s chilským referendem se mu naskytla příležitost podívat se do Chile. Byla to nicméně jeho vlastní iniciativa, s níž Rudé právo souhlasilo. Borovička přinesl několik reportáží věnujících se Chile před referendem, během něj i po něm. Podobně jako z textů novinářů píšících v Praze je ale i z jeho článků cítit skepse vůči chilskému vývoji a pochopitelně nedůvěra ke slibům demokratizace Chile ze strany vojenské junty.

Co je na rocích 1988 a 1989 také zajímavé, je zmírnění propagandistické rétoriky na obou stranách. Borovička sice tvrdí, že neměl zájem na tom, aby zobrazil vojenskou diktaturu v pozitivním světle (stýkal se zejména se sympatizanty levice), ale zároveň říká, že se snažil o jistou neutrálnost svých textů. Zmírnění propagandy je patrné i v pražské redakci Rudého práva, která označuje Pinocheta za diktátora a jeho režim za fašistický, ale spíše v rovině ustálených slovních spojení. Chile už pro Československo není natolik zajímavým tématem, jako tomu bylo v roce 1973. Chilské referendum se Československa nijak výrazně netýká, protože zde prakticky neexistuje šance, že by KS Chile sehrála důležitou roli na politické scéně jihoamerického státu, jako se jí to dařilo začátkem sedmdesátých let.

El Mercurio pak nemá důvod uplatňovat propagandu prakticky vůbec, protože podporuje změny v Československu a ve Východním bloku obecně. Není potřeba bojovat proti nepříteli, protože ho poráží jeho vlastní obyvatelstvo.

Chilské události se promítly i do životů Čechů, kteří v Chile žili nebo žijí. Jejich vzpomínky nabízejí osobnější pohled na jihoamerický stát a také na to, co si Chile o Československu mysleli a co o něm věděli. Zatímco Jarka Stuchlíková se v jižní části země setkala s pochopitelnou neznalostí Československa (zejména v mapuchských komunitách), Češi, kteří žili v hlavním městě vzpomínají na zájem Chile o Československo po kulturní stránce, nikoli však po politické. Chileané znali Pražské jaro a znali osobnost Dubčeka (což je evidentní z chilských médií, kde se uvolňování

československých poměrů a jeho protagonista objevují opakovaně zejména v roce 1989), politiku ale vnímali zejména v rovině teorie. Vzhledem k tomu, že žili v jednom z nejstabilnějších států Latinské Ameriky, mnohdy jejich představy o socialismu spadaly až k naivitě.

Státy Východního bloku Chilem zřejmě splývaly a jisté pojmy byly za hranicí jejich rozlišovacích schopností. Je to vidět i v mediální rovině, kde se termínů „ruský/sovětský“ a „český/československý“ používalo jako synonym.

Po převratu se z Československa stala nepřátelská země, což vyplývá zejména ze vzpomínek Jarky Stuchlíkové a Karly Kozubové. Nelze ale ani opomenout fakt, že junta bojovala zejména proti politicky aktivním lidem a ne proti příslušníkům socialistických států. Situace po 11. září 1973 byla značně nepřehledná a chaotická. Zatímco Kozubové vojáci prohledali dům (patrně pouze na základě jejího občanství), Jindřich Küller, absolutně politicky neaktivní člověk, se vyhnul jakýmkoli represáliím a období diktatury prožil spokojeně společně se svou chilskou manželkou. Naopak Jiří Hanuš Stein, Chilem českého původu, příslušník KS Chile se ocitl mezi hledanými osobami a musel ze země uprchnout. Nehrál tu roli jeho původ, ale jeho politická aktivita.

Obraz Československa v Chile založený na vzpomínkách Čechů lze definovat jako velice nekonstantní a neustále se vyvíjející. Je ovšem nutné upozornit, že Československo jako takové Chilem výrazně nezajímalo. Za Allendeho i za Pinocheta bylo jedním ze socialistických států. Chilem ho tedy primárně vnímali v kontextu Východního bloku, jako jeho člena, nejprve jako spřátelený stát a po převratu jak jednoho z nepřátel. Stein tvrdí, že po převratu se o Československo nikdo nezajímal s výjimkou zprávy o tom, že ČSSR nepřijímá chilské uprchlíky.

V osmdesátých letech, kdy se do Chile Stein a Kozubová vrátili, se pohled na Československo nijak výrazně nevyvinul. Stále patřilo do skupiny socialistických států. Jen Kozubová vzpomíná na jednoho člena

křesťanských demokratů, který ji de facto litoval, že pochází ze socialistického státu. Představu o tom, co Československo je, tedy měli Chileané mimo média poměrně omezenou a jako zajímavější se ukázaly samotné osudy Čechů. Tam jistě hrál roli jejich československý původ, ale také mnoho dalších faktorů, které ovlivnily jejich životy, jak v den puče, tak i v letech následujících. Jejich příběhy tak tvoří samostatnou kapitolu a ukazují život Čechů v napjaté druhé polovině dvacátého století v Chile, ale jedná se o osoby z různých společenských skupin. Spojují je události roku 1973, které ovlivnily každého z nich.

13. Bibliografie

Publikace:

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8

BERNAYS, EDWARD L. *Propaganda*. New York: Liveright, 1928

COLLIER, Simon. SATER, William F. *A History of Chile, 1808 – 2002*.

Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 978-051-1991-18-9

GILL, Lesley. *Escuela de las Américas: Entrenamiento militar, violencia política e impunidad en las Américas*. Santiago de Chile: LOM Ediciones, 2005. ISBN 978-956-2827-05-8

HARMER, Tanya. *El gobierno de Allende y La Guerra Fría Interamericana*.

Santiago de Chile: UDP Ediciones, 2013. ISBN 978-956-314-235-8

HUNEEUS, Carlos. *La Guerra Fría Chilena: Gabriel González Videla y La Ley Maldita*. Santiago de Chile: Debate, 2009. ISBN 978-956-8410-26-1

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*. Praha: NLN, 2012. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-193-4

CHOMSKY, Noam. *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda*. New York: Seven Stories Press, 2002. An Open Media Book. ISBN 1-58322-536-6

JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & Persuasion*. Los Angeles: Sage, 2015. ISBN 978-1-4522-5753-2

KLÍMA, Jan. *Dějiny Latinské Ameriky: Vývoj oblasti, regionů a států*. Praha: NLN, 2015. ISBN 978-80-7422-368-6

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

MARTÍNEZ LILO, P., RUBIO APIOLAZA P. *América Latina y tiempo presente. Historia y documentos*. Santiago de Chile: LOM Ediciones, 2015. ISBN: 978-956-00-0608-0

MÖNCKEBERG, María Olivia. *Los magnates de la prensa: Concentración de los medios de comunicación en Chile*. Santiago de Chile: Penguin Random House Grupo Editorial, 2009. ISBN 978-956-3251-25-8

O'SHAUGHNESSY, Nicholas J. *Politics and Propaganda: Weapons of Mass Seduction*. Manchester: Manchester University Press, 2004. In the News. ISBN 978-0-7190-6853-9

RAMÍREZ VICKER, René. *La prensa (a)callada: Historia de los medios clandestinos en los primeros años de la dictadura (1973-1980)*. Santiago de Chile: Facultad de Comunicaciones y Artes UDLA-U. de Las Américas, 2013.

RETTIG GUISSÉN, Raúl. *Informe de la Comisión nacional de verdad y reconciliación*. Santiago de Chile: Corporación Nacional de Reparación y Reconciliación. Tomos I, II, III, 1996. ISBN 978-956-7419-17-15

RIQUELME SEGOVIA, Alfredo. *Rojo Atardecer. El comunismo chileno entre dictadura y democracia*. Santiago de Chile: Dibam, 2009. ISBN 978-956-244-215-2

SABATO, Ernesto. *Nunca más, informe final de la Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas*. Buenos Aires: CONADEP, 1984, ISBN 978-950-2315-57-7. Dostupné online:

<http://www.desaparecidos.org/arg/conadep/nuncamas/nuncamas.html>

SANTA CRUZ, Eduardo. *Prensa y sociedad en Chile, siglo XX*. Santiago de Chile: Universitaria, 2014. ISBN 978-956-1124-33-5

SCULLY, Timothy R. *Rethinking the Center: Party Politics in Nineteenth & Twentieth Century Chile*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1992. ISBN 0-8047-1913-6

STUHLÍKOVÁ, Jarka. *Indiáni, politici, plukovníci: život české rodiny v Chile 1969-1973*. Praha: Panglos, 1997. ISBN 80-902205-3-3

TAYLOR, Marcus. *From Pinochet to the 'Third Way': Neoliberalism and Social Transformation in Chile*. London: Pluto Press, 2006. ISBN 0-7453-2450-9

VIAL CORREA, Gonzalo. *Pinochet: Portrét diktátora*. Praha: Prostor, 2006. ISBN 80-7260-167-9

ZOUREK, Michal. *Checoslovaquia y el cono sur 1945-1989: relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*. Praha: Karolinum, 2014. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 34. ISBN 978-80-246-2730-4

Příspěvky ve sbornících:

CASALS ARAYA, Marcelo. *"Chile en la encrucijada". Anticomunismo y propaganda en la "campaña del terror" de las elecciones presidenciales de 1964* In HARMER, T., RIQUELME SEGOVIA, A. *Chile y la guerra fría global*. Santiago de Chile: RIL Editores, 2014. ISBN 978-956-0101-06-8

CASALS ARAYA, Marcelo. *Lógicas-ideológicas de Exclusión. Fragmentos para una Historia del Anticomunismo en Chile* In GAUNE, Rafael. *Historias de Racismo y Discriminación en Chile*. Santiago de Chile: UQBAR, 2009. s. 153-189. ISBN 978-956-8601-61-4

DALLA PORTA ANDRACE, Constanza. *Estudio Introductorio* In STUHLÍK, Jarka. *Flores de Cobre. Chile entre 1969 y 1973*. Santiago de Chile: Dibam, 2017

RIQUELME SEGOVIA, Alfredo. *La Guerra Fría en Chile: los intrincados nexos entre lo nacional y lo global* In HARMER, T., RIQUELME SEGOVIA, A. *Chile y la guerra fría global*. Santiago de Chile: RIL Editores, 2014. ISBN 978-956-0101-06-8

RIVERA POLO, Felipe. *¡Ni capitalistas, ni comunistas! Una Revolución en Libertad en Guerra Fría* In PÉREZ GUÍÑEZ, Alfonso. *Eduardo Frei Montalva: Fe, política y cambio social*. Santiago de Chile: Ed. Biblioteca del Congreso Nacional de Chile, 2013. s. 125-156. ISBN 978-956-7629-16-9

SERANI PRADENAS, Edmundo. *Salvador Allende Gossens: una biografía política* In VÁSQUEZ, David. *Salvador Allende: Vida política y parlamentaria 1908 – 1973*. Ediciones Biblioteca del Congreso Nacional de Chile, Santiago de Chile, 2008, s. 15-54. ISBN 978-956-7629-06-0

Příspěvky v periodikách:

HAWTHORN, Geoffrey. Pinochet: the politics. *International Affairs*. vol. 75, no. 2. Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 253–258. ISSN 1468-2346.

JSTOR

Dokumenty z Archivů Ministerstev zahraničních věcí ČR a Chile:

Poznámka ke zkratkám:

AMREC – Archiv Ministerstva zahraničních věcí Chile (Archivo de Ministerio de Relaciones Exteriores de Chile)

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR

DTO – Dokumentace teritoriálních odborů

TOT – Teritoriální odbory tajné

AMREC. Países. Checoslovaquia. Svazek 18. *Dopis Ministerstva zahraničních věcí ambasádě Československa*, 17. září 1973

AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, *Podkladový materiál pro jednání stranické a vládní delegace ČSSR v PLR*, 3/84, 8. února 1974

AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, *K vývoji v Chile za vlády Lidové jednoty*. 31. 5. 1974

AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, *KS Chile, její organizace a základní názory*, 2/330, bez datace

- AMZV, DTO, Chile, 1974, 15, *KS Chile, její organizace a základní názory*, 2/330, bez datace
- AMZV, DTO, Chile, 1975, 16, *Záznam pro soudruha ministra*, 10/8, 22. ledna 1975
- AMZV, DTO, Chile, *Důvodová zpráva*, 24. září 1973, svazek 14
- AMZV, DTO. *Návrh koncepce rozvoje politických, hospodářských, obchodních a kulturních styků s Republikou Chile*, č. 011483, 13. května 1971, svazek 2
- AMZV, TOT, Chile 1970–1974. VESELÝ, Miloš. *Charakteristika zjevných prvků antikomunismu ve vnitřní a zahraniční politice Chile*, č. 020.554, 31. prosince 1969, svazek 1
- AMZV, TOT, Chile, 1970–1974. PROPÍLEK, Zdeněk. *Chilské hromadné sdělovací prostředky – zpráva*, č. 077/72, 18. července 1972, svazek 4
- AMZV, TOT. Chile, 1970–1974, č. 020.563, 15. ledna 1970, svazek 1
- AMZV, TOT. Chile, 1970–1974. *Hnutí revoluční levice (MIR) v Chile*, č. 01040/73, 15. května 1973, svazek 1
- AMZV, TOT. VESELÝ, Miloš. *Dopis Stanislavu Svobodovi, vedoucímu 6. odboru MZV*, č. 027/71, 15. ledna 1971, svazek 9
- AMZV, Zprávy ZÚ Santiago de Chile. 1947. ČEJKA. *Přerušení diplomatických styků s Chile*. č. 2959/B/47, 25. října 1947, Zprávy ZÚ Santiago de Chile

Příspěvky v médiích:

El Mercurio

- EL MERCURIO. *Primera comunicación de la Junta Militar de Gobierno*, El Mercurio, 13. září 1973, s. 3
- EL MERCURIO. *Falsa Imagen de Chile en el Extranjero*, El Mercurio, 14. září 1973, s. 1
- EL MERCURIO. *Canciller Fija Política Exterior de Nuestro País*, El Mercurio, 14. září 1973, s. 2
- EL MERCURIO. *El periodismo, su Papel de Ayer y de Hoy*, El Mercurio, 15. září 1973, s. 3
- EL MERCURIO. *Chile en el Exterior*, El Mercurio, 15. září 1973, s. 10
- EL MERCURIO. *Moscú Oprime a Intelectuales*, El Mercurio, 17. září 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Gremialistas Explicarán al Mundo Realidad de lo Sucedido en Chile*, El Mercurio, 17. září 1973, s. 13 a 5

EL MERCURIO. *Renace Barbarie en Rusia*, El Mercurio, 21. září 1973, s. 23

EL MERCURIO. *Rusia Interviene en Asuntos Chilenos*, El Mercurio, 22. září 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Chile Contesta los Ataques Soviéticos*, El Mercurio, 25. září 1973, s. 20

EL MERCURIO. *Ruptura de Relaciones con la URSS*, El Mercurio, 26. září 2017, s. 3

EL MERCURIO. *Checoslovaquia Rompe con Chile*, El Mercurio, 26. září 1973, s. 25

EL MERCURIO. *Empate Triumfal de Chile*, El Mercurio, 27. září 1973, s. 1
EL MERCURIO, *La Campaña Internacional Contra Chile*, El Mercurio, 2. října 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Chile en el Exterior*, El Mercurio, 11. října 1973, s. 29

EL MERCURIO. *Cubanos Protagonizan Incidente en la ONU*, El Mercurio, 12. října 1973, s. 20

EL MERCURIO. *Gangsterismo en las Naciones Unidas*, El Mercurio, 14. října 1973, s. 35

NAVASAL, José, M. *Periodismo e Imaginación*, El Mercurio, 17. října 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Tácticas Cubana y Rusa Sobre América Latina*, El Mercurio, 21. října 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Cuba se Llevó el Vino Más Selecto y Fino*, El Mercurio, 28. října 1973, s. 37

EL MERCURIO. *La Unión Soviética Es Una Nación Fascista*, El Mercurio, 30. října 1973, s. 23

EL MERCURIO. *El Comunismo no Tiene Nunca la Culpa*, El Mercurio, 31. října 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Odio Comunista a la Verdad Sobre Chile*, El Mercurio, 2. listopadu. 1973, s. 3

EL MERCURIO. *La Revolución de Septiembre en el Exterior*, El Mercurio, 4. listopadu 1973, s. 1 a 16

EL MERCURIO. *El Ejemplo Soviético*, El Mercurio, 5. listopadu 1973, s. 21

EL MERCURIO. *Campaña Comunista Contra Chile*, El Mercurio, 7. listopadu 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Hortensia Bussi en La Habana*, El Mercurio, 10. listopadu 1973, s. 1

EL MERCURIO. *Familiares de Allende en Cuba*, El Mercurio, 13. listopadu 1973, s. 23

EL MERCURIO. *Intermisiones Extranjeros en Asuntos de Chile*, El Mercurio, 22. listopadu 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Cuba No Quiere Devolver 10 Millones de Dólares*, El Mercurio, 26. listopadu 1973, s. 29

EL MERCURIO. *Devuelven alimentos a Bulgaria*, El Mercurio, 27. listopadu 1973, s. 1

EL MERCURIO. *Métodos Soviéticos al Descubierto*, El Mercurio, 3. prosince 1973, s. 27

EL MERCURIO. *Se Reanuda Polémica URSS-China*, El Mercurio, 9. prosince 1973, s. 53

EL MERCURIO. *Comunismo Yugoslavo Ataca a la Religión*, El Mercurio, 11. prosince 1973, s. 25

EL MERCURIO. *Disfraz Soviético*, El Mercurio, 18. prosince 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Odio Comunista a la Verdad sobre Chile*, El Mercurio, 20. prosince 1973, s. 3

EL MERCURIO. *Abusos en Rusia*, El Mercurio, 31. prosince 1973, s. 23

EL MERCURIO. *Otra Mascarada de Fidel Castro*, El Mercurio, 4. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Aeroflot*, El Mercurio, 8. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Campaña en Contra de Solzhenitsyn*, El Mercurio, 11. ledna 1974, s. 1

EL MERCURIO. *La Gran Represión Soviética*, El Mercurio, 11. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Marxismo Protege a Delincuentes*, El Mercurio, 19. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Solzhenitsyn Proclama Que el Kremlin Miente*, El Mercurio, 19. ledna 1974, s. 29

EL MERCURIO. *Solzhenitsyn Llama A Combatir al Kremlin*, El Mercurio, 22. ledna. 1974, s. 22

EL MERCURIO. *Años de Retroceso Para el Marxismo*, El Mercurio, 26. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Brezhnev en La Habana*, El Mercurio, 27. ledna 1974, s. 23

EL MERCURIO. *Comunismo en Reorganización*, El Mercurio, 30. ledna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Temas Internacionales, Fidel Castro y Washington*, El Mercurio, 4. února 1974, s. 19

EL MERCURIO. *Nueva La Habana*, El Mercurio, 7. února 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Persecución Soviética Contra Solzhenitsyn*, El Mercurio, 15. února 1974, s. 3

EL MERCURIO. *La Nacionalidad de Solzhenitsyn*, El Mercurio, 17. února 1974, s. 21

EL MERCURIO. *Chile en la Línea Dura Contra Cuba*, El Mercurio, 20. února 1974, s. 1

EL MERCURIO. *Investigación Sobre Derechos Humanos en Rusia Exige Chile*, El Mercurio, 27. února 1974, s. 1

EL MERCURIO. *Investigación en Cuba Exige Chile*, El Mercurio, 28. února 1974, s. 1

EL MERCURIO. *Grass y el Comunismo*, El Mercurio, 1. března 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Violación Soviética de Derechos Humanos*, El Mercurio, 2. března 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Políticas con Trato Inhumano*, El Mercurio, 4. března 1974, s. 1

EL MERCURIO. *La Siniestra Denuncia de Andrei Sakharov*, El Mercurio, 6. března 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Proscriben las Obras de Solzhenitsyn*, El Mercurio, 17. března 1974, s. 55

EL MERCURIO. *La Libertad dentro del Orden*, El Mercurio, 19. března 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Campaña Contra Chile*, El Mercurio, 11. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Rumanía y Causescu*, El Mercurio, 30. března 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Conceptos sobre Libertad de Prensa*, El Mercurio, 7. dubna 1974, s. 39

EL MERCURIO. *Comunicación y Derechos Humanos*, El Mercurio, 4. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Campaña Contra Chile*, El Mercurio, 11. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Derechos Humanos*, El Mercurio, 18. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Justicia Soviética*, El Mercurio, 22. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Rusia, Una Amenaza*, El Mercurio, 22. května 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Economía Cubana*, El Mercurio, 29. května 1974, s. 3

NAVASAL, José, M. *Chile Visto desde Afuera*, El Mercurio, 4. července 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Violación de Los Derechos Humanos en La URSS*, El Mercurio, 30. července 1974, s. 3

EL MERCURIO. *El Experimento Marxista*, El Mercurio, 4. srpna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Dificultades Soviéticas en Europa Oriental*, El Mercurio, 9. srpna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *De Nuevo Berlín*, El Mercurio, 14. srpna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Moscú y las Libertades*, El Mercurio, 25. srpna 1974, s. 39

EL MERCURIO. *Nuevo Fracaso Espacial Soviético*, El Mercurio, 31. srpna 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Queja de Disidentes*, El Mercurio, 8. září 1974, s. 3

EL MERCURIO. *Silencio Ruso y Cubano*, El Mercurio, 13. září 1974, s. 1

EL MERCURIO. *Chile No Perdido al Romper con la URSS*, El Mercurio, 11. září 1974, s. 33

EL MERCURIO. *Relaciones noc Europa Oriental*, El Mercurio, 14. listopadu 1989, s. 3

EL MERCURIO. *Parlamento Revisará Leyes de Asociación y Asamblea*, 16. listopadu 1989, s. 7

EL MERCURIO. *Aislamiento Rumano*, El Mercurio 20. listopadu 1989, s. A3

EL MERCURIO. *Multitud Protesta en Praga*, El Mercurio, 21. listopadu 1989, s. A9

EL MERCURIO. *Multitudinaria Protesta en Praga*, El Mercurio, 21. listopadu 1989, s. 9

EL MERCURIO. *Dubcek Ofrece Apoyo a Los Opositores Checos*, El Mercurio 23. listopadu 1989, s. A10

EL MERCURIO. *Dubcek Reasume Liderazgo En Lucha Democrática Checa*, El Mercurio, 24. listopadu 1989, s. A1 a A16

EL MERCURIO. *Multitud Aclamó a Dubcek: Renunciaron en Masa Dirigentes Checoslovacos*, El Mercurio, 25. listopadu 1989, s. A18

EL MERCURIO. *Líder Checo Propuso Forma un Gobierno de Coalición*, El Mercurio, 26. listopadu 1989, s. A1 a A14

EL MERCURIO. *Ladislav Adamec Promete Terminar con los „Errores“*, El Mercurio, 27. listopadu 1989, s. A1 a A12

EL MERCURIO. *Relaciones con Checoslovaquia*, El Mercurio, 28. listopadu 1989, s. 3

EL MERCURIO. *Retorno de Dubcek*, El Mercurio, 29. listopadu 1989, s. A3

EL MERCURIO. *Anulan Monopolio Político Comunista*, El Mercurio, 30. listopadu 1989, s. A12

EL MERCURIO. *Cambios Comunistas*, El Mercurio, 2. prosince 1989, s. 3

EL MERCURIO. *PC Checo Condenó la Invasión Soviética*, 2. prosince 1989, s. A12

EL MERCURIO. *Checoslovaquia Adoptará la Economía de Mercado*, El Mercurio, 3. prosince 1989, s. A14

EL MERCURIO. *Václav Havel: Un Dramaturgo Disidente en Praga*, El Mercurio, 3. prosince 1989, s. E13

EL MERCURIO. *Forman en Checoslovaquia un Gobierno Pluripartidista*, El Mercurio, 4. prosince 1989, s. A1 a A12

EL MERCURIO. *Pacto de Varsovia Condenó Invasión de Checoslovaquia*, El Mercurio, 5. prosince 1989, s. A1 a A11

EL MERCURIO. *PC Checo Aceptó un Papel Minoritario*, El Mercurio, 6. prosince 1989, s. A8

EL MERCURIO. *Nombran Nuevo Jefe del Gobierno Checo*, El Mercurio, 8. prosince 1989, s. A9

EL MERCURIO. *PC Pierde Predominio en Checoslovaquia*, El Mercurio, 10. prosince 1989, s. A10

EL MERCURIO. *Renunció Presidente Husák: Asumió Gobierno Checo Liderado Por No Comunistas*, El Mercurio, 11. prosince 1989, s. A1 a C3

EL MERCURIO. *Comunistas Abandonan El Poder: Checos Se Preparan Para Elegir Presidente*, El Mercurio, 13. prosince 1989, s. A9

EL MERCURIO. *Proponen Elección de Nuevo Presidente Checo*, El Mercurio, 14. prosince 1989, s. A7

EL MERCURIO. *Checoslovaquia: Václav con Mayor Apoyo para Ser Presidente*, El Mercurio, 16. prosince 1989, s. A11

La Segunda

LA SEGUNDA, *Bez titulku*, La Segunda, 22. září 1973, s. 1

LA SEGUNDA. *Checoslovaquia rompe relaciones con Chile*, La Segunda, 25. září 1973, s. 1

LA SEGUNDA. *Hoy Se Van los Rusos de Chile*, La Segunda, 26. září 1973, s. 8

LA SEGUNDA. *Incidente Chile Rusia en la NU*, La Segunda, 4. října 1973, s. 9

ARACENA, Carlos. *Chile en el exterior*, La Segunda, 5. října 1973, s. 11

LA SEGUNDA. *Gangsteril Agresión Cubana al Embajador Chileno en la NU*, La Segunda, 11. října 1973, s. 3

LA SEGUNDA. *Confabulación Internacional Contra Chile*, La Segunda, 17. října 1973, s. 1

LA SEGUNDA. *Canciller anunció reestablecimiento de relaciones entre Chile y Checoslovaquia*, La Segunda, 22. listopadu 1989, s. 9

LA SEGUNDA. *Gobierno Checoslovaco Acepta Hablar Con La Oposición*, La Segunda, 22. listopadu 1989, s. 17

LA SEGUNDA. *Reportaje: Comunismo ¿R.I.P?*, La Segunda, 1. prosince 1989, s. 37-46

LA SEGUNDA. *Presidente checoslovaco visita la URSS*, La Segunda, 20.

prosinec 1989, s. 17

LA SEGUNDA. *Nuevo Presidente de Checoslovaquia Havel promete lecciones*

libres, La Segunda, 20. prosinec 1989, s. 20

Rudé právo

RUDÉ PRÁVO. *Křesťanští demokraté chystají žalobu proti Allendově vládě*,

Rudé právo, 7. září, 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Chilští lékaři ukončili stávkou*, Rudé právo, 8. září 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Studentské brigády proti reakce*, Rudé právo, 11. září. 1973,
s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Kontrarevoluční puč v Chile*, Rudé právo, 12. září 1973, s. 1 a
7

RUDÉ PRÁVO. *President Allende pohřben*, Rudé právo, 13. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Solidární s chilským lidem*, Rudé právo, 13. září 1973 s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Přestřelky v ulicích Santiaga*, Rudé právo, 13. září 1973 s. 1 a
7

RUDÉ PRÁVO. *Rozhořčení pokrokového světa*, Rudé právo, 13. září 1973 s. 1
a 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Kontrarevoluce bez masek*, Rudé právo, 13. září 1973, s.
7

RUDÉ PRÁVO. *Pravá tvář imperialismu*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Dělníci brání revoluci*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Jsme s tebou*, Chile, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1 a 2

MOCUHA, Jaroslav. *Chile, září 1973*, Rudé právo, 14. září 1973, s. 1

POSPÍŠIL, Oldřich. *Odhalená karta*, Rudé právo, 14, září 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Předsednictvo UV KSČ k situaci v Chile*, Rudé právo 15. září
1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Heroický boj pokračuje*, Rudé právo 15. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Spravedlivá věc chilského lidu zvítězí*, Rudé právo 15. září
1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Bratrská solidarita*, Rudé právo 15. září 1973, s. 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Spěch monopolů*, Rudé právo 15. září 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Solidarita se statečným lidem*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Bomby a tanky proti dělníkům*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Poslední hodiny Salvadora Allendeho*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Jsme s lidem Chile*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 5

POSPÍŠIL, Oldřich. *Farizejství*, Rudé právo, 17. září 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Reakce stupňuje teror*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Odsuzujeme fašistickou zvěli*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Zpráva o pobytu soudruha F. Castra v ČSSR*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 1

FUČÍKOVÁ, Gusta. *Venceremos!*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Imperialismus na pranýři*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 7

SIMONOV, Vladimír. *Včetně pušky*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Dělicí čára*, Rudé právo, 18. září, 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Chile – poučení pro dělnickou třídu*, Rudé právo, 19. září 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Hanebné zločiny pučistů*, Rudé právo, 19. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Podpora pokrokovým silám*, Rudé právo, 20. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Na severu Chile dosud boje*, Rudé právo, 20. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Rozvíjí se partyzánské hnutí*, Rudé právo, 21. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Jsme s chilskými vlastenci*, Rudé právo, 21. září, 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Lid odplatí za presidentovu smrt*, Rudé právo, 21. září 1973, s. 7

ROVENSKÝ, Dušan. *Revoluce a kontrarevoluce*, Rudé právo, 21. září 1973, s.

RUDÉ PRÁVO. *Sovětský svaz přerušil diplomatické styky s Chile*, Rudé právo, 22. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Rostou ohniska odporu*, Rudé právo, 22. září 1973, s. 1 a 7

SVOBODA, Jan. RUDÉ PRÁVO. *Reakce lid nezlomí*, Rudé právo, 22. září 1973, s. 1

JEVTUŠENKO, Jevgenij. *Generálské holínky*, přeložila Jana Moravcová, Rudé právo, 22. září 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Odsuzujeme metody nelidského jednání*, Rudé právo, 24. září 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Ohniska odporu nedovolují pučistům upevnit moc*, Rudé právo, 24. září 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Reakce nezlomí pokrok*, Rudé právo, 25. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Pučisté pořádají zběsilé razie*, Rudé právo, 25. září 1973, s. a 7

RUDÉ PRÁVO. *Zemřel Pablo Neruda*, Rudé právo, 25. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Teror se stupňuje*, Rudé právo, 26. září 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Vláda ČSSR přerušila diplomatické styky s Chile*, Rudé právo, 26. září 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Pravdu nelze umlčet*, Rudé právo, 26. září 1973, s. 1

ŽENTEL, J. *Obnovení autodopravy v Chile*, kresba, Rudé právo, 26. září 1973, s. 7 (karikatura, v popředí jede tank s vlajkou „junta“, za ním jedou auta s nápisy „anakonda“, „itt“ a „kennecott“.)

RUDÉ PRÁVO. *Junta zakázala odbory*, Rudé právo, 27. září 1973, s. 1 a 7

POP, Jaroslav. *Musíme si umýt ruce – jde nám přece o čistou demokracii*, kresba, Rudé právo, 26. září 1973, s. 7 (karikatura zobrazující příslušníka Patria y Libertad a generála – nespecifikováno jakého – kteří si myjí ruce od krve mýdlem, na němž je napsáno „made in USA“)

RUDÉ PRÁVO. *Fašisté na svobodu*, Rudé právo, 28. září 1973, s. 1 a 7

ŽENTEL, J. *A znovu si tu v Chile vztyčíme – klasické symboly*, kresba, Rudé právo, 28. září 1973, s. 7 (karikatura zobrazující vojáka vztyčujícího šibenici

s vyrytým hákovým křížem)

RUDÉ PRÁVO. *Generální tajemník KS Chile zatčen*, Rudé právo, 29. září 1973, s. 1 a 7

FRÝD, Norbert. *Člověk Pablo Neruda*, Rudé právo, 29. září 1973, s. 5

NERUDA, Pablo. *Ať procitne dřevorubec*, přeložil Jan Pilař, Rudé právo, 29. září 1973, s. 5
TEITELBOIM, Volodia. *Rozloučení se soudruhem*, Rudé právo, 29. září 1973, s. 5

ROVENSKÝ, Dušan. *Imperialismus a kontrarevoluce*, Rudé právo, 29. září 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Na jihu Chile se bojuje*, Rudé právo, 1. října 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Prohlášení předsednictva UV KSČ k zatčení soudruha L. Corvalána*, Rudé právo, 1. října 1973, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Junta hledá udavače*, Rudé právo, 2. října 1973, s. 1 a 2

MÁDR, Milan. *Hráz brutalitě*, Rudé právo, 2. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Pučisté se mstí všemu lidu*, Rudé právo, 3. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Za život velkého syna*, Rudé právo, 3. října 1973, s. 1

KOZELA, Antonín. *Chilský lid se nepokoří*, Rudé právo, 3. října 1973, s. 6

HAAS, Lev. Karikatura zobrazující ruku s nápisem Junta, jak bajonetem zakončeným štětcem potírá (patrně) krví nápis Chile, kresba, Rudé právo, 3. října 1973, s. 6

RUDÉ PRÁVO. *Hráz fašismu*, Rudé právo, 4. října 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Odpor proti brutalitě*, Rudé právo, 4. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Svědectví o tragických událostech v Chile*, Rudé právo, 4. října 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Corvalánův život ohrožen*, Rudé právo, 5. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Zastavte bílý teror*, Rudé právo, 5. října 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Svědectví o bestialitě pučistů*, Rudé právo, 5. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Chilský lid pokračuje v odporu*, Rudé právo, 6. října 1973, s. 1 a 7

KREJČÍ, Miloš. *Hlas Československa*, Rudé právo, 6. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Nebojím se smrti*, Rudé právo, 8. října 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Zvěřský masakr v Panguipulli*, Rudé právo, 9. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Junta dále vraždí*, Rudé právo, 10. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Svobodu vlastencům*, Rudé právo, 10. října 1973, s. 1 a 2

RUDÉ PRÁVO. *Je to skutečně fašismus*, Rudé právo, 10. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Aktivní odpor chilských pracujících*, Rudé právo, 11. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Peking uznává chilskou juntou*, Rudé právo, 12. října 1973, s. 1 a 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Tříbení postojů*, Rudé právo, 12. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Lid nelze pučem pokořit*, Rudé právo, 13. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Další protidělnická opatření junty*, Rudé právo, 15. října 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Junta děkuje Peking*, Rudé právo, 16. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Zatýkaní v Chile pokračuje*, Rudé právo, 17. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Junta chystá další zločiny*, Rudé právo, 18. října 1973, s. 1 a 7

HOŘENÍ, Zdeněk. *Maoisté a junta*, Rudé právo, 18. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Školili se v USA*, Rudé právo, 19. října 1973, s. 1 a 7

STRAKA, B. *Vůdce chilské junty generál Pinochet: Jak se vám líbí můj nový vzhled? koláž*, Rudé právo, 19. října 1973, s. 7

VESELÝ, Miloš. *Zamyšlení nad bojem, který neskončil*, Rudé právo, 19. října 1973, s. 3

RUDÉ PRÁVO. *Pučisté vrátí kapitalistům podniky*, Rudé právo, 20. října 1973, s. 1 a 7

LOZZA, Arturo. *»Kulturní revoluce« junty*, Rudé právo, 20. října 1973, s. 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Chile v srdci*, Rudé právo, 20. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Pučisté slídí a drancují*, Rudé právo, 22. října 1973, s. 1 a 5

RUDÉ PRÁVO. *Nejširší jednotkou proti fašistické diktatuře*, Rudé právo, 23. října 1973, s. 3

ČERNÝŠOV, V. *Boj pokračuje*, Rudé právo, 23. října 1973, s. 3

RUDÉ PRÁVO. *Junta vypovídá novináře*, Rudé právo, 23. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Vražda 410 horníků*, Rudé právo, 24. října 1973, s. 1 a 7

RUDÉ PRÁVO. *Čs. Umělci Pablu Nerudovi*, Rudé právo, 24. října 1973, s. 2

RUDÉ PRÁVO. *Provolání G. Marinové*, Rudé právo, 25. října 1973, s. 2

RUDÉ PRÁVO. *Ozbrojený odpor v Chile pokračuje*, Rudé právo, 25. října 1973, s. 7

KOYŠ, Pavol. *Chile 1973*, Rudé právo, 27. října 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Jsme s tebou, Chile*, Rudé právo, 27. října 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Vraždy v Antagofastě pokračují*, Rudé právo, 27. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Aktivita partyzánů v Chile*, Rudé právo, 29. října 1973, s. 5

RUDÉ PRÁVO. *Nové represivní operace*, Rudé právo, 30. října 1973, s. 1 a 7

POSPÍŠIL, Oldřich. *Proti kolu dějin*, Rudé právo, 31. října 1973, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Pučisté pokračují ve vraždění*, Rudé právo, 31. října 1973, s. 7

BENEŠOVÁ, Květa. *Týden ve světě, Chile před výročím puče*, Rudé právo, 3. září, 1988, s. 3

RUDÉ PRÁVO. *Sto tisíc lidí protestovalo*. Rudé právo, 5. září 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Mezinárodní setkání novinářů*. Rudé právo, 7. září 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Odpor proti frašce*. Rudé právo, 8. září 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Pinochetova mše se nevydařila*. Rudé právo, 9. září 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Mohutná demonstrace v Santiagu*. Rudé právo, 12. září 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Kameny na vůz Pinocheta*. Rudé právo, 13. září 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Velké demonstrace proti Pinochetovi*. Rudé právo, 26. září 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Lidský řetěz kolem Santiaga*. Rudé právo, 27. září 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Chile před plebiscitem*. 27. září 1988, Rudé právo, s. 6

BOROVÍČKA, Bohuslav. *Největší protest za dobu trvání Pinochetova režimu*, Rudé právo, 4. října 1988, s. 1 a 7

BOROVÍČKA, Bohuslav. *Uklidnění před bouří?* Rudé právo, 5. října 1988, s. 1 a 7

BOROVÍČKA, Bohuslav. *Budoucnost s otazníkem.* Rudé právo, 6. října 1988, s. 1

BOROVÍČKA, Bohuslav. *Chile odmítlo diktaturu.* Rudé právo, 7. října 1988, s. 1 a 7

BOROVÍČKA, Bohuslav. *Voda, obušky a plyn.* Rudé právo, 8. října 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Pinochet chce zůstat,* Rudé právo, 11. října 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *Výzva k odstoupení Pinocheta,* Rudé právo, 17. října 1988, s. 7

RUDÉ PRÁVO. *C. Almeyda na svobodě,* Rudé právo, 20. října 1988, s. 1

RUDÉ PRÁVO. *Výzva KS Chile k aktivizaci boje,* Rudé právo, 24. října 1988, s. 1

Mladá fronta

MLADÁ FRONTA. *Mládež na mohutné manifestaci v Santiagu: Chilské tři roky,* Mladá fronta, 5. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Hovoří S. Allende,* Mladá fronta, 6. září 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Poselství do Chile,* Mladá fronta, 7. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Reakční převrat v Chile,* Mladá fronta, 12. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Svět pobouřen zvůlí,* Mladá fronta, 13. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Jsme plně solidární s demokratickými a pokrokovými silami Chile,* Mladá fronta, 13. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Solidarita s pracujícími,* Mladá fronta, 14. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Chilský lid bojuje,* Mladá fronta, 14. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Junta se drží terorem,* Mladá fronta, 15. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Věc lidu zvítězí,* Mladá fronta, 15. září 1973, s. 1 a 2

GLÜCKAUF, Tomáš. *S lidem Chile,* Mladá fronta, 15. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Svědectví Allendovy ženy,* Mladá fronta, 15. září 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Podpora Chile*, Mladá fronta, 15. září 1973, s. 7

MLADÁ FRONTA. *Bílý teror pokračuje*, Mladá fronta, 17. září 1973, s. 1 a 3

MLADÁ FRONTA. *Pokrok musí zvítězit*, Mladá fronta, 17. září 1973, s. 1 a 3

MLADÁ FRONTA. *Z továren jsou pevnosti*, Mladá fronta, 18. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Hlas solidarity*, Mladá fronta, 18. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Vítězem bude lid*, Mladá fronta, 19. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Pevná solidarita s lidem Chile*, Mladá fronta, 19. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Zatýkání v Santiagu*, Mladá fronta, 19. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Solidarita v boji*, Mladá fronta, 20. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Jaký „pořádek“ v Chile?* Mladá fronta, 20. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Obdiv a podpora*, Mladá fronta, 21. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Partyzánské oddíly v Chile*, Mladá fronta, 21. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Plně solidární*, Mladá fronta, 22. září 1973, s. 1 a 3

MLADÁ FRONTA. *Věříme ve vítězství*, Mladá fronta, 22. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Jak zemřel Allende*, Mladá fronta, 22. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *SSSR přerušil styky s Chile*, Mladá fronta, 22. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Šampaňské a krev v Chile*, Mladá fronta, 22. září 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Zatýkání a represe*, Mladá fronta, 24. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Zemřel Pablo Neruda*, Mladá fronta, 25. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Mohutná podpora*, Mladá fronta, 25. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Odešel básník-bojovník*, Mladá fronta, 25. září 1973, s. 4

MLADÁ FRONTA. *Důsledek teroru junty*, Mladá fronta, 26. září 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Razie v Santiagu*, Mladá fronta, 26. září 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Zvůle pokrok nezastaví*, Mladá fronta, 27. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Junta zakázala CUT*, Mladá fronta, 27. září 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Stojíme na straně pokroku*, Mladá fronta, 28. září 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Junta vraždí vlastence*, Mladá fronta, 28. září 1973, s. 5

SYRUČEK, Milan. *Teror lid nezlomí*, Mladá fronta, 29. září 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Svobodu Luisi Corvalánovi*, Mladá fronta, 1. října 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Junta zatýká a vraždí*, Mladá fronta, 2. října 1973, s. 1 a 5

SYRUČEK, Milan. *Solidarita s L. Corvalánem*, Mladá fronta, 3. října, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Rozhořčený hlas lidu*, Mladá fronta, 3. října, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Jméno ve zprávách: Luis Corvalán*, Mladá fronta, 3. října, s. 5

MLADÁ FRONTA. *J sme s tebou, Chile!* Mladá fronta, 4. října 1973, s. 1 a 2

GLÜCKAUF, Tomáš. *Teror se stupňuje*, Mladá fronta, 4. října 1973, s. 1 a 5

GLÜCKAUF, Tomáš. *Ruka vrahů vládne Chile*, Mladá fronta, 5. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Studenti pro Chile*, Mladá fronta, 6. října 1973, s. 1

VESELÝ, Josef. *Temné dny pod Andami*, Mladá fronta, 6. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Řádění junty pokračuje*, Mladá fronta, 8. října 1973, s. 2

MLADÁ FRONTA. *Nová zvěrstva v Chile*, Mladá fronty, 9. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Chile: represe pokračují*, Mladá fronta, 10. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Lid vzdoruje fašismu*, Mladá fronta, 11. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Špatně maskované vraždění*, Mladá fronta, 12. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Solidarita s Chile*, Mladá fronta, 12. října 1973, s. 1 a 2

MLADÁ FRONTA. *Junta v »rouše beránčím«*, Mladá fronta, 13. říjen 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Represe v Chile*, Mladá fronta, 15. říjen 1973, s. 1 a 3

MLADÁ FRONTA. *Junta se děsí marxismu*, Mladá fronta, 16. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Chile zachvátila drahoty*, Mladá fronta, 17. října 1973, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Vraždy na běžícím pásu*, Mladá fronta, 18. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Mučení na stadiónu*, Mladá fronta, 20. říjen 1973, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Svědectví z Chile*, Mladá fronta, 23. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Další oběti junty*, Mladá fronta, 25. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Junta střílí vlastence*, Mladá fronta, 26. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Odpor proti juntě*, Mladá fronta, 29. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Vlastenci bojují*, Mladá fronta, 31. října 1973, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Pinochet!* Mladá fronta, 1. září 1988, s. 1

KOMÁREK, Martin. *Pinochet vsadil na strach*. Mladá fronta, 3. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Diktátor si ovšem věří*. Mladá fronta, 6. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Tohle nečekal*. Mladá fronta, 9. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Rušno před plebiscitem*. Mladá fronta, 10. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Na Pinocheta padalo kamení*. Mladá fronta, 13. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *V Chile se má konat pátého října plebiscit. Jaké jsou jeho podmínky?* Mladá fronta, 16. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Návrat H. Allendové*. Mladá fronta, 26. září 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Hlas odborů*, Mladá fronta, 29. září. 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Milión pro NE!* Mladá fronta, 3. října 1988, s. 3

MLADÁ FRONTA. *Temno před hlasováním*. Mladá fronta, 6. října 1988, s. 1 a 5

MLADÁ FRONTA. *Augusto Pinochet prohrál!* Mladá fronta, 7. října 1988, s. 1

BARTÍK, Ivo. *První velké vítězství*. Mladá fronta, 7. října 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Poslední tečka*. Mladá fronta, 8. října 1988, s. 1

MLADÁ FRONTA. *Opozice chce demokracii*. Mladá fronta, 10. října 1988, s. 3

MLADÁ FRONTA. *Opozice žádá změny*. Mladá fronta, 13. října 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Den, kdy padl Pinochet*. Mladá fronta, 18. října 1988, s. 5

MLADÁ FRONTA. *Demise vlády*. Mladá fronta, 21. října 1988, s. 5

14. Přílohy

14.1. Příloha 1: Rozhovor s Karlou Kozubovou

Česka žijící v Chile mezi lety 1970 až 1973 a od roku 1981 až do současnosti

Uskutečnění rozhovoru: Červen 2017

Santiago de Chile

Jak jste se dostala do Chile?

Do Chile jsem se poprvé dostala v roce 1970. Vzala jsem si Chilana, který studoval na Vysoké škole báňské. Jeho touhou bylo vrátit se do Chile, takže jsme se v roce 1970 ještě za vlády Feie Montalvy do Chile vydali.

Bylo to velké rozhodnutí odejít do Chile?

Ano, velmi velké rozhodnutí to bylo, protože jsem měla pocit spíše odstupu od představy revolučního světa. To mě docela děsilo. Jelikož jsem poválečné dítě, tak jsem si přála co nejvíce klidu, pohodlí a rovnováhy. Svět spíše dobrodružný, heroický mě víceméně děsil. I když mě taky děsilo všechno to, co se dělo po šedesátém osmém roce, takže člověk si moc nevybral. Věřila jsem, že se ty věci jinde mohou dělat jinak.

Byl problém odejít z Česka po byrokratické stránce?

Ne, to víceméně nebyl žádný problém vzhledem k manželskému svazku s Chilanem. To období bylo docela romantické. Na naši svatbu přijel i chilský velvyslanec. V Česku sice bylo hodně cizinců, tedy Kubánců z Latinské Ameriky, ale Chileňáků tu bylo hrozně málo. Nebylo jich víc než prstů na jedné ruce. Takže když jsme se vzali, byla to skoro společenská záležitost. Měli jsme podporu chilského konzulátu, tak to bylo velice sympatické, protože manžel byl první titulovaný inženýr v Československu.

Mluvili jste španělsky?

Já jsem španělsky neuměla vůbec nic. To jsem se naučila až tady. Manžel mluví naprosto perfektně česky. Doma já mluvím španělsky a on česky.

Jak jste prožívala to, když najednou přišel socialismus, ze kterého jste předtím odešla?

Terrorífico! Velice komplikovaně. Chtěla bych se na to dívat z lidského hlediska. V Československu jsme prožili socialismus s lidskou tváří, což samozřejmě velice rezonovalo. Já si myslím, že všude na světě. A samozřejmě i v Chile. Já si myslím, že ta země byla tak rozdělená, že když jste se pohyboval v určitých oblastech, tak existovala taková neviditelnost toho druhého světa. Podle toho, v jakém světě jste se pohyboval, takový jste měl názor na to, jaké Chile je. Střední a vyšší třída měla pocit, že se žije dobře.

Jaké byly vaše první pocity, když jste zjistila, že Allende vyhrál?

Hrozně moc mě překvapila utopická a snad i dogmatická myšlenka, že chilská demokracie je naprosto neporušitelná. To byl postoj, který převládal, setkala jsem se s ním u všech skupin lidí, se kterými jsem se stýkala. Když jsem nadhodila takovou trošku obavu z toho, co by se mohlo stát, jak by se to mohlo vyvíjet, tak mě všichni hrozně vehementně ujišťovali, že mé obavy jsou naprosto neoprávněné, protože v Chile je silná demokracie, a protože národ má schopnost vypořádat se s rozdílnými politickými názory. Tomu tak v Chile opravdu bylo. Táta měl jednu myšlenku, jeden syn měl jinou politickou ideu, další zase jinačí, a všichni opravdu měli schopnost reflexe a diskuze, že pro mě to samozřejmě byla naprostá novinka, protože v Čechách jsme moc nediskutovali. Strach reguloval naše chování. Najednou jsem se ocitla u stolu s deseti lidmi a každý z nich měl nějaký názor a druzí ho poslouchali, rozvíjeli jeho myšlenku, nebo mu oponovali, ale všechno bylo možné. Takže jsem měla pocit, že demokratické chování je možné rozvíjet. Romantická touha, že člověk může povídat, že může mít svůj názor, i předsudky a že ty předsudky anebo ty

postoje, že nebudou předmětem kritiky nebo postihu, tak to bylo velice zajímavé a příjemné. Měla jsem trošičku pocit, jako bych se znovu narodila.

A to zůstalo během Allendeho tří let?

Ne. To samozřejmě ne, to tvrdit, tak bych upadla do nějaké naivity. Bohužel s postupem doby tady taková ta pluralita, otevřenost, demokratičnost se dostávala do tenze, kdy už nebylo tak příjemné hovořit o všem u jednoho stolu. Už tu bylo daleko větší napětí mezi lidmi a zhoršovalo se to. Rozdíly byly patrné. Já jako blondýna jsem neměla problém dostat v obchodech zboží. Přišel ke mně prodavač a dostala jsem všechno, co jsem chtěla. Vznikal dvojitý standard podle toho, kde bydlíte, jak vypadáte, tak máte k dispozici úplně všechno, protože by vám přece nemělo nic chybět, i když výrobky nebyly. Takže to napětí se začalo čím dál tím více vyhrocovat. V roce 1973 už to bylo hrozně, hrozně napjaté. Ten idealizovaný stav, jaká to bude idylka a jak to bude krásné a příjemné, ten nový svět, že dokážou to, co nikdo jiný jinde na světě nedokázal. Právě proto si myslím, že sedmdesátý třetí byl takovou hroznou katastrofou. Byla to rána národní identitě.

Varovala jste Chilany, že socialismus nemusí být tak růžový, jak si ho představovali?

Samozřejmě. V těch rozhovorech jsme o tom velmi často hovořili. Ale ta odpověď vždycky byla: Dobře, ale to je problém Československa a problém blízkosti vztahů se Sovětským svazem a specifičností Čechů. Já jsem měla mnohdy pocit, a samozřejmě mě to bolelo, že existoval kritický pohled na Čechy, protože v roce 1968 nezvedli hlavu a neřekli: Takhle to nechcem, tak to nebude, tak spíš tu hlavu sklonili. Existoval kritický pohled na šedesátý osmý rok. Měla jsem pocit, že si Chilani myslí, že jsou imunní vůči rizikům, fanatismu a dogmatismu, který může skolit jakoukoli dobrou myšlenku a přeměnit ji ve smutný totalitarismus.

Takže Československo nebylo vzorem, spíš bylo ukázkou, jak to nedělat?

Já si myslím, že Československo bylo vždycky bráno jako taková kulturní perla, kde je mnoho se co učit, ale v žádném případě ne z ideologického nebo politického hlediska. Československo tu politickou roli nehrálo.

Takže opravdu „vía chilena al socialismo“ fungovala?

Ano, byla tu romantická, naivní představa, a když se to začalo hroutit, tak se divili. Proč nám to dělají? My jsme hodní! Oni nejenom že tvrdili, že neberou jako model žádnou socialistickou evropskou zemi, ale taky že neberou ani Kubu. Spíš Kuba tu chtěla vliv. Spíš se zprvu projevovaly odstup od kubánské cesty a její kritika.

Jak jste prožívala samotný převrat?

Opět hrozně. Jsou to traumata, která se ještě stále špatně integrují a nebudou nikdy naprosto vyřešeny. Začátkem roku 73 jsem tu měla na návštěvě maminku, která byla Němka, ta musela nakonec odjet, protože onemocněla její maminka v Německu, a tak jsme se rozhodli, že naši starší dceru vezme s sebou do Německa a pak do Česka a že pak se vrátí. Jenže politická situace v Chile se začala tak vyhrcovat, že já jsem matce napsala, aby nejezdila zpátky do Chile, protože mi bylo jasné, jak to dopadne. Když totalitarismus, tak ten známý, ale ne novou více méně válečnou situaci. Byla jsem rozhodnutá, že jestli se ta demokratická stabilita zhroutí, že tu nebudu moct žít. Bolestné bylo, že do poslední chvíle lidé tvrdili, že nemůže k puči dojít, protože Chilani nejsou takoví. Den, kdy došlo k puči, jsem se o situaci dozvěděla ráno. Nebyla jsem doma, tak jsem se okamžitě vrátila domů, kde byla naše mladší dcera. Manžel byl v práci, snažili jsme se spojit. Byly to chvíle nejistoty. Pak jsem dostala velký strach, bylo stanné právo. V televizi jsem viděla záběry, jak se začaly pálit knihy. Tak jsem pochopitelně měla strach, že všechny mé učebnice, dokumenty, české, že to všechno může být důvod k represáliím. Kromě toho bylo vyhlášeno hned ten samý den výjimečný stav. A já jsem neměla český pas, protože jsem požádala o trvalý pobyt, takže jsem svůj pas odevzdala na ministerstvu zahraničí. Ve chvíli převratu jsem se tak nacházela bez dokladů. Tak jsem začala pátrat a řekli mi, že část La Monedy,

kde se nacházela dokumentace cizinců, vyhořela. Pak jsem se ale dozvěděla, že doklady byly přemístěny do současného Centra Gabriely Mistral, kam se Pinochet s juntou přestěhoval. Trvalo to nějakou dobu, ale nakonec jsem pas získala. Byly to velmi stresové situace. Také dům, kde jsme bydleli, v ulici jsme měli hodně přátel, kteří samozřejmě věděli, že jsem z Československa. Ve stejné ulici také bydlel ministr zdravotnictví. Někdo nás udal, že jsme ze socialistické země. Naštěstí jsme dostali telefonát, to už manžel přišel domů, ve kterém nám řekli, ať okamžitě odejdeme z domu. Naší dceři byl rok a půl. Tak jsme vzali holčičku do náručí, a tak jak jsme byli, jsme vyšli na ulici. Vzali jsme si panenky a šli jsme na procházku. Pak do domu přijela auta, prohrabali naprosto celý dům, prohrabali zahradu, vykopali kytky, asi hledali zbraně nebo něco. Zbraně nenašli. Zahrada byla rozkopaná, všechno bylo přeházené.

To udání bylo vyloženo jen za to, že jste z Československa, socialistického státu?

Ano. To stačilo. Měli jsme hodně sousedů, kteří byli vyloženi pravicově založení. I když jsme měli dobré vztahy, z nějakého domu to udání vyšlo. Nezajímalo nás přesně z jakého. Bylo důležité, že nám ostatní sousedi pomohli. Pár ulic od domu přijel známý a vzal nás do auta a odvezl nás do jednoho bytu, který jsem nikdy předtím neviděla. Byl to byt maminky nebo babičky toho Chilana. Tam jsme byli pár dnů a pak se ten známý šel podívat do našeho domu. Řekl nám, že se tam můžeme vrátit, protože milítary nic nenašli a že už nám dají pokoj. Jsme se vrátili, ale už s pevnou myšlenkou, že já z Chile odjedu. Kromě toho naše starší dcera byla v Čechách. Nabízeli nám azyl v Mexiku nebo ve Švédsku...

To vám nabídly ambasády?

V té době to bylo, řekla bych, v sítích. Byli jsme ze socialistické země, můj manžel tam studoval. To všechno byly dostatečné důvody, abychom byli nějakým způsobem ohroženi. Já jsem byla ve spojení s českým velvyslanectvím a prostě jsem se rozhodla, že se vrátím do Československa. Jeli jsme do Německa za rodinou a pak jsem se dostali do Čech. Když jsme přejížděli

z Německa na českou stranu, tak nás do Československa nechtěli pustit, protože jsme přijeli z Chile. To se hodně opakovalo. V Československu byly problémy, protože jsme z Chile, v Chile protože jsme z Československa. To jsou bohužel dopady totalitního pohledu na svět.

Jak dlouho po převratu jste odjeli?

Začátkem listopadu, takže jsme v Chile zůstali jen velice krátkou dobu.

Na jak dlouho jste odjeli do Československa?

Na devět let. Do Chile jsme se vrátili v jednaosmdesátém roce.

To bylo v souvislosti s tím, že se Chile začalo otevírat a byla možnost se vrátit?

Samozřejmě a taky z osobních důvodů. Nejdřív jsme byli rádi, že jsme v bezpečí, ale pak se objevila manželova nostalgie. Navíc situace v Československu nebyla moc dobrá. Přátelé a rodinní příslušníci z Chile se nás pokoušeli navštívit, ale do Československa se nedostali. Dostali se do Vídně a dál je nepustili. Psali nám, že se situace zlepšuje, že se Pinochet neudrží. No, tak jsme se rozhodli, že se vrátíme.

Nebyl to problém?

Částečně. Snažili jsme se zjistit, zda neexistuje nějaký zatykač, dokument proti mému manželovi. Když bylo úplně jasné, že by neměl mít potíže s návratem do Chile, tak přijal nabídku jednoho kamaráda, který měl pozinkovnu, aby s ním pracoval.

Chtěla jste zpátky do Chile?

Zprvu ne. Přišlo mi to vyloženě jako bláznovství opakovat znovu nějakou dobrodružnou historii. Manžel ale na tom začal dost lpět. Že se tu necítí dobře, že tu dosáhl profesionálního stropu. Tak jsem znovu dala přednost té jeho touze s tím, že jestli se to nepovede, že prostě půjdeme kamkoli. Já si myslím, že jsem takový nějaký romantik. Jinak si to neumím vysvětlit. Bylo to velice zvláštní období. Dostali jsme podporu od jedněch známých, kteří se měli

velice dobře. Přestože byli, jsou demokraticky, spíše levicově zaměřeni, tak dokázali růst po ekonomické stránce. Nabídli nám pomoc, ale bylo to jako babí léto, protože v '82 došlo k veliké ekonomické krizi a jedna továrna za druhou krachovala. Nás se krize také nevyhnula, takže jsme museli začít od píky. Nouze naučila Dalibora housti.

Vy jste celou dobu pracovala jako psycholožka?

Z počátku ne. Naši známí měli mimo jiné soukromé mateřské školky. Takže tam jsem začínala dělat poradenství rodičům. Sem tam jsem měla nějaké soukromé sezení. Na to jsem ale nebyla připravená, já jsem si neuměla účtovat, neuměla jsem si nechat zaplatit. U nás to všechno bylo zadarmo. Já jsem se cítila špatně. Měla jsem naivní myšlenku, že pomoc druhým má být zadarmo. Jenže jsem z něčeho musela žít, takže jsem se to pomalu naučila. Velice brzy se mi úspěšně rozjela praxe. Asi to souviselo i s tím, že v Chile bylo už tehdy normální jít k psychologovi. Pak jsem začala pracovat na univerzitách.

Jak jste byla v osmdesátých letech vnímána jako Češka?

Podle toho, s kým jsem se setkala.

Z pohledu autorit?

Já jsem měla pocit, že první registrace fungovala. Když jsem si šla pro doklady, měla jsem pocit, jako by mě znali. Dostala jsem nové číslo občanského průkazu pro cizince. Byla jsem překvapená, jak plynulý proces to byl. Jako Češka jsem měla strach, ale nemohu říct, že by se objevily nějaké potíže, co se úřadů týče. Patrně se domnívali, že jsem nakloněna Pinochetovu režimu, že jsem utekla z toho strašného socialismu. Takže ke mně byli velice milí. Občas jsem měla pocit, že za mnou někdo jde. Ale přátelé mě uklidňovali: Gringa loca, oni se ti dívají na nohy! Měla jsem pocit, že jsem třepající se list na větví. Češi se na mě občas dívali špatně, když se dozvěděli, že jedu do Chile. V Chile se na mě zase někteří dívali špatně, protože jsem byla z Československa. Takže jsem mnohdy nebyla v moc příjemném rozpoložení. Na prvním chilském kongresu psychologie v '83 mě právě pozvali, abych mluvila o svých pocitech.

Říkala jsem, že jsem už trochu nazlobená tím, že jako by člověk neměl nikde na světě místo, protože jedněm se nelíbí to, druhým ono. Pocit, že někomu pořád něco chybí, aby byl přijat.

Jak se změnilo to, co jste o Československu slyšela po převratu a pak v osmdesátých letech?

Po převratu je málo co povídat, protože jsem téměř okamžitě odjela. Po příjezdu v osmdesátých letech intelektuální vrstvy, buď pravicové nebo levicové, hovořily o Československu velmi hezky. Pravicoví, protože někdy navštívili Československo. Měli samozřejmě kritický pohled na systém.

Jakou kritiku jste slyšela?

Jak lidé nemohou volně žít, nemohou rozhodovat o tom, zda budou studovat, nemohou volně cestovat, jsou omezení v možnosti osobní prosperity. Jednou na jedné večeři byl poslanec z křesťanské demokracie, byl moc nazlobený, tak jsem mu říkala, že zas až tak hrozné to není, protože to bych se nikdy nedostala nikam. Ten názor byl mnohdy trošku dramatický. Trpící český národ, to bylo taky trošku dramatizující.

Moskvou, nebo komunismem jako takovým?

Komunismem a samozřejmě i Moskvou. Tady se ale komunismus a socialismus studoval, četly se knihy, což se v socialistických státech nedělalo. My jsme neměli možnost si přečíst nějakou reakci, kritiku na socialistický systém. To byla záruka blaha, ráje na zemi a hotovo. Kritické myšlenky jsme my neznali.

Byla ale chilská kritika založená na tom, že se o politiku opravdu zajímali?

Ano. Nikdo jim to nenutil, byl to opravdu zájem.

Když se podíváme na konec diktatury na kampaň SÍ NO, jak jste ji vnímala po politické stránce?

Já jsem měla pocit, jako by Chile vyžrálo. To, co prožili, všichni, ne jenom jedna strana, pravicová nebo levicová, došlo k plnému vědomí, že tak to nemůže být, že se národ musí postavit za demokracii, pokud chce jít dál. Měla jsem

pocit, že se to stalo právě díky tomu, že národ zmoudřel, že dokázali získat kritický pohled na UP a na její chyby, na to, jak politické protipóly vyprovokovaly stav, který vedl k puči, který postihl celý národ. Takže jsem měla pocit, že už chtějí něco jiného, že si jsou daleko více vědomí toho, co ze socialismu nechtějí, protože by v něm mohli znovu skončit. Potřeba dostat Pinocheta pryč byla cítit všude. Už když jsem na začátku osmdesátých let přijela, tak se o tom hovořilo. Měla jsem pak pocit, že jsou všichni v podstatě proti Pinochetovi.

Co rok 89 a příchod demokracie do Československa? Jak se to reflektovalo v Chile?

Nádherně. Já si pamatuju, že El Mercurio mělo velké přílohy s články o Havlovi, kdy co kde řekl, co napsal. Objevovaly se články týkající se dění v Evropě, ale velkou roli hrála Havlova postava. Vítala se cesta ke stabilní demokracii. Tam jsem cítila velkou změnu ve vnímání Československa.

14.2. Příloha 2: Rozhovor s Jarkou Stuchlíkovou

Češka žijící v Chile mezi lety 1969 a 1973, autorka knihy Indiáni, politici, plukovníci: život české rodiny v Chile, 1969-1973

Uskutečnění rozhovoru: Listopad 2017

Praha

Který z režimů byl horší, pokud se to dá porovnat?

Allendeho režim byl ke konci ekonomicky horší než režim československý, ale jinak, co se týče svobody, tak rozhodně chilský. V Československu vás za neopatrný slovo klidně zavřeli, v Chile byla svoboda až do konce. Lidé hodně kritizovali Allendeho, dělaly to noviny, až vojáci to utnuli.

Násilí ČSSR a Pinocheta se dá srovnat?

Ne. Jihoamerický vojenský puč je fenomén, možná v Africe bychom našli něco podobného. V ČSSR nebyli vojáci v ulicích, to až v roce 1968, to se puči mohlo blížit.

Byla „vía chilena al socialismo“ naprosto mimořádná?

Ano a oni na to byli šíleně pyšní, že zavádějí socialismus demokratickou cestou v demokratické zemi a že se řídí podle Haagu, podle haagské konference, kde bylo připuštěno, že v kultivované zemi, je možné zavádět socialismus bez krveprolití, bez revoluce a to právě Allende chtěl. Bylo to možná jako Pražské jaro, reformní socialismus.

Chilani tomu opravdu věřili? Allende je dnes idealizovaný...

70 procent lidí ho hodnotí kladně, protože on měl ideál, pošetilý ideál, kterému věřil, a teď jsou lidé zklamaní, že není nic spirituálního, že je všude konzum. Allende vyhrál jednou třetinou, a ne všichni šli za ním. Druhá třetina byla doprava a ta prostřední lavírovala podle toho, jak se jí to hodilo. Na konci měl Allende proti sobě obě třetiny, takže byl bezmocný.

Jakou představu o ČSSR a Východním bloku měli Chilani. Co věděli?

Vůbec nevěděli, kde to je.

Ani v Santiagu?

V Santiagu jsme se s lidmi moc nebavili. Milan měl pár přednášek na Universidad de Chile nebo na Universidad Católica. Ti ČSSR znali, ale to je nezajímalo, zajímali se o antropologii. Já jsem v Santiagu byla mezi krajany, na jihu se všichni zvědavě ptali a ti chytří řekli, že Bělehrad je naše hlavní město. Prostě se mě zvědavě ptali.

Jaké otázky vám pokládali?

Kde to je, jaké máme počasí, jestli máme hodně volů a hodně ovcí. Také se ptali, jací tam žijí Mapuche. To se ptali Mapuche, protože mapu je země a che jsou lidé, takže my taky máme domorodce, Mapuche.

A co jste odpovídala?

Trvalo dobu, než nám to došlo, pořád jsme jim říkali, že u nás Mapuche nežijí. A oni nás přesvědčovali, že Mapuche žijí všude.

Mysleli si tedy že ČSSR je kolonizovaná země?

Ne ne, Mapuche jsou lidé, kterým patří ta země.

Takže se ptali na Čechoslováky?

Ano, protože žijí v naší zemi. My jsme jim pak říkali, že u nás žijí lidé, kteří se jmenují Čechoslováci, nejmenují se Mapuche. Potom jeden kasik vysvětlil, že Mapuche jsou originální původní obyvatelé. V Chile jsou Mapuche původní a všichni ostatní jsou přivandrovalci.

Byl mezi Mapuchi rozšířený negativní pohled na Chilany, nebo je to vyhrocené až dnes?

Oni rozlišovali dost. Když byl Chilan slušný, tak mu říkali chileno, když to byl sprosták, který je diskriminoval a který kradl půdu, tak mu říkali huinca, to znamená přivandrovalec, zloděj půdy. Na vesnici se dost spolupracovalo, bylo tam dost maloročníků, pomáhali si navzájem, když se stavěla chalupa, při polních pracích, tam rasismus vůbec nevstoupal, to byla ekonomická i společenská spolupráce. Na venkově rasismus roli nehrál. Ve městě možná. Mapuche byli automaticky občané druhé kategorie, protože pracovali jako služební, kuchařky, chůvy, jako chlapi na stavbách, tradiční povolání ve městech byli pekaři, to byl jejich obor. Já jsem znala jen jednoho mapuchského lékaře, ale to se dneska změnilo také díky sociálním sítím.

Co se o Východním bloku říkalo v Chile?

Snažili se navázat ekonomické vztahy, ale nepovedlo se to, protože, jak v knize vzpomínám, ČSSR poslalo zety, ale ty se nehodily na chilskou půdu, tak je zase poslali zpátky. To byl trapas. Allende ale neměl už čím platit a měď klesla, její cena byla uměle stlačená na minimum, takže obchod s Východním blokem kromě zbraní moc nekvetl.

Jak to bylo se zbraněmi.

O tom moc nevím, jenom to, že nás navštívila jedna moje známá, kterou jsem znala už z Prahy. Uměla několik jazyků a pohybovala se, moc se o tom nevědělo, ve vládních a STB kruzích. Když přijela k nám, zůstala v Cholcholu pár dní se svým partnerem a pak řekla, že jede na Kubu, že tam musí něco dojednat, a já jsem přesvědčená, že šlo o zbraně. Zbraně jsou kategorie sama za sebe, za ně se platí, vyjednávají se obchody, dohadují se přes různé prostředníky.

Jednalo se o zbraně pro Chile přes Kubu?

Ano, Kuba zbraně dodávala. Všichni se smáli, že prý když otevřeš pytel cukru z Kubu, vypadne samopal.

Z historických pramenů vyplývá, že militares měli po puči obrovskou paranoiu ohledně hledání zbraní, mysleli si, že je jejich v Chile víc, než jich reálně bylo...

Těsně před pučem, když už situace byla vyhraněná, Allende prosadil zákon o zbraních, že se mají odevzdávat zbraně, co jsou mezi lidem, a bylo jich hodně a kardinál Silva nabídl prahe kostelů, aby lidé anonymně odevzdávali zbraně. Lidi to opravdu dělali a pak přišel puč a nikdo nebyl vyzbrojený a miristi z toho byli mimo, chtěli vyzbrojit milice podle vzoru Východu a doporučení SSSR. Vojáci to brali jako pretext, že hledají zbraně, ale hledali hlavně lidi, levičáky. Říkali mi, že se během Pinochetovy vlády DINA organizovala a chodila do škol a její agenti ukazovali dětem obrázky zbraní a ptali se jich, jestli to někdy viděly doma, jestli to má tatínek a jestli to schovává. Když sbírali lidi tak pod pretextem, že hledají zbraně.

Jedné Češce prohrabali dům i zahradu, protože hledali zbraně a ona byla z Československa. Zažila jste něco podobného?

My jsme žádné Čechy potom už nenavštívili. Všichni odjeli. Ti, co byli čistí a báli se, odletěli posledním letadlem do Prahy. Nás nikdo neinformoval, ale my bychom s nimi stejně neletěli. Ti, co zůstali, byli dlouhodobě usazení Češi. Militares věděli, že Češi dodávali zbraně, nevím, zda přímo, ale většinou přes Kubu.

U vás hledali?

U nás ne, u Corderů, ti měli dva stříbrné kolty. Oni měli psí budku, kde byli dva obrovští vlčáci a pod matraci do té budky něco schovali a myslím si, že to byly tyhle kolty, a ani vojáci nebyli dost stateční, aby začali prohledávat boudu těch vlčáků.

V knize popisujete kontroly, to, co jste po puči zažili. Měla jste někdy pak větší strach v životě než ve dnech po puči?

Strach... těžko říct. Člověk měl pocit, že běží minovým polem. To nesmíte mít strach, to musíte mít adrenalin. Milan chtěl odjet, protože říkal, že to nesnese, tenhle režim a vládu oficirů.

Kdo chtěl pryč víc?

My jsme se vždycky dohodli spolu. Když se to začalo stahovat, řekli jsme si, že dřív nebo později by nás sebrali. Tak jsem nechala dopis u několika známých, aby děti šly v případě, že se něco s námi stane, do Švýcarska k bráchovi, aby nezůstaly bezprizorní, bylo jim devět, deset. U známých, o nichž jsme se domnívali, že je militares nechají na pokoji, jsme nechali dopis, co s dětmi. Lidi se starají, co s majetkem, my jsme měli starost s dětma. A když jsem to pak dětem řekla, že by bejvaly skončily u mého bráchy ve Švýcarsku, zbledly.

Měla jste větší obavy kvůli univerzitě nebo kvůli ČSSR původu? Co bylo větší riziko?

Obojí dohromady. Jedna věc se vršila na druhou. Oni šli po společenských vědcích, u Concepción byla loď, kde je internovali. Já si myslím, že by nás sebrali čistě náhodou, doma u nás hledali krev, protože si mysleli, že jsme ukřivali někoho, nějakýho funkcionáře.

Oni věděli, že jste bez podpory ambasády ČSSR?

Ne.

Sáhli by na občana z Evropy?

Určitě. My jsme byli respektábl rodina, která se znala se správnými lidmi v Temucu, lékaři, intelektuály, my jsme nebyli dvacetiletý hošáci z Ameriky, kteří přišli dělat revoluci, ty sbírali běžně stejně jako lidi z Latinské Ameriky, kteří se přišli učit, jak se dělá revoluce. Usazení Čechoslováci byli byznysmeni, lidé movití, těm Allende vadil, nechtěli být svědky dalšího pokusu o socialismus, ti, co tam byli oficiálně, měli příkaz se do ničeho neplést. Allende vlastně zaváděl to, co Rusové potlačili v Československu, reformní socialismus. Rusové neměli vůbec žádný zájem, aby něco takového uspělo, protože by to mohl být příklad pro východní i západní Evropu. Kdyby se to povedlo, například Francouzi by se mohli inspirovat. Rusové neměli zájem, aby se někde propagoval socialismus jiného typu než jejich.

Snažila jste se mluvit o ČSSR?

Ano, já jsem ještě byla raněná 68, mluvila jsem o Rusech v ulicích. Říkala jsem jim, že naštěstí jsou daleko, ale je by to ani nenapadlo zaplést se s Chile. Oni Allendeho chudáka prakticky vyhodili. Allende musel podepsat, že mohou lovit u chilských břehů. Politicky jsem se občas nechala vyprovokovat, že jsem jim vysvětlovala, jaká byla situace u nás, ale to oni nepochopili. Nikdy předtím neměli zkušenost s diktaturou, brali demokracii jako chleba, jako danou. ČSSR nebo Maďarsko je nezajímalo. Jestli to někdo věděl, tak ve vysokých kruzích a v politice, komunisté ve vrchním vedení, ti byli napojeni na SSSR. Chilští komunisté, Corvalán a Teitelboim byli první na světě, kteří uznali bratrskou pomoc Československu.

Proč?

Byli sluhové.

Co je k tomu vedlo?

Oni byli superkomunisti.

Když jste mluvila o ČSSR, jaké informace jste chtěla předat?

Aby neblbli a vážili si toho, co mají. Že nic nestojí za to, aby přišli o demokracii. Ale to oni nechápali, že o ni mohou přijít. Když pak přišli militares a začali je hledat na základě udání, byli jak vyděšený králíci, oni nevěděli, jak se mají schovávat, skrývat, jak se mají ztratit v davu, kecali, takže militares přesně věděli, jak si pro koho mají jít. Hledali je po příbuzných.

V tomhle se shodujete s ostatními, že Chile nebyli připravení na ztrátu demokracie.

Ano, DINA byla příšerná. V Temucu byl FACH na letišti, měli odborníky z Brazílie, hned při puči. Já mám pocit, že Chile směřovalo k občanské válce, ale to už nebyly zbraně, katolická církev jí chtěla za každou cenu zabránit, ale něco se stát muselo, už to bylo tak rozjetý ta nenávist i v rodinách. Starý lidi vám řeknou, že Allendovi nejvíc zaslívají, že udělal politicky rozdělené rodiny, že jeden byl schopný udat druhého.

Myslíte si, že to muselo vést k extrémní situaci?

Nebyla jsem překvapená, že je puč, ale netušila jsem, že bude tak krvavý. Myslela jsem si, že to vezmou militares pevně do rukou, naženou lidi do práce, aby napravili to, co zkazili, ale že se budou takovým způsobem mstít...

Proč myslíte si, že se mstili?

Protože byli poníženi. A že ty tři roky nechávali volnou uzdu ničitelům státu, protože oni byli patrioti, takže politikům a levičákům zaslívali to, co se stalo v Chile. Když jsem tam tehdy byla, tak se nemluvilo o ničem jiném než o politice, teď už ne, teď se mluvilo o tom, že se otevřel nový shopping center.

Bylo teda politické uvědomění?

Řekla bych že zájem, tomu uvědomí už dáváte podtón, že někdo byl indoktrinovaný nějakou stranou, někteří byli, ale většina nebyla.

Existoval strach říct názor?

Miristi a komunisti se nemohli vidět, komunisti a socialisti se nemohli vidět, socialisti byli konzervativní a pak radikální. Do toho byla strana radikální, která se přidala k Allendemu, ale těch bylo pět a půl a ti byli radikální za každou cenu, nevěděls, za co byli radikální. Plné ruce práce měli levičáci mezi sebou. Právce byla třetina lidí, ale u studentů v Concepción bys je spočítal na prstech jedné ruky, kdo byli pravičáci. Concepción byla univerzita typicky levicová, ti jezdili aktivizovat campo.

Varovala jste je?

Ne, já se jim do toho nepletla, občas mi povolily nervy a řekla jsem jim, že jsou blbí, že si takhle hrají.

Říkala jste jim o tom, co se stalo v ČSSR?

To bylo jako bych jím říkala pohádku z úplně cizího světa. Že to u nás takhle dopadlo, to je naše vina, protože jsme zradili revoluci. Tehdy byla ideologie prosovětská, kubánská a pak maoistická a ta byla hodně silná, to bylo v době kulturní revoluce. Já si myslím, že o ničem nevěděli, všechno brali teoreticky. Ono to bylo hodně komplikované.

Chilani mi z toho vycházejí jako idealisti, co se jim to pokazilo...

Ted' to tak říkají v Chile.

A jak to bylo?

Byli hodně naivní a nespočítali si, jaká byla situace ve světě. V USA byl Nixon, nevěděli, jak se dostat z Vietnamu, trápil je Castro, kterého podezřívali, že rozšiřuje revoluci po Americe. Chile bylo to poslední, co si USA přály, ale nemohly zasáhnout přímo, podplácely opozici a používaly CIA.

14.3. Příloha 3: Rozhovor s Hanušem Jiřím Steinem

Chilan s českými kořeny žijící v Chile, období emigrace 1973 až 1981

Uskutečnění rozhovoru: Červen 2017

Santiago de Chile

***Poznámka:** V zájmu autentičnosti je v rozhovoru zachován specifický Steinův jazyk ovlivněný dlouholetým životem mimo české prostředí.*

Jak jste prožíval převrat?

Ne moc dobře. Já jsem v té době jsem byl aktivní člen KS. Hlavně jsem byl aktivní na univerzitě, na hnutích na univerzitě, na kulturním poli v době vlády Allendeho, rozšířit kulturu jsme měli. To bylo jedno, co jsme dělali. My jsme s tím trošku počítali, s tím, že bude puč, ale nikdy jsme nemysleli, že to bude něco tak velkého...

Jaké náznaky?

Protože vláda Allendeho byla demokratická vláda a asi dělali různé chyby a tak. Tím, že to byla demokratická vláda, tak byly různé strany ve vládě a měly taky různé představy, jak se to má dělat. To byl trošku takový sajrajt, jak se říká. Hlavně bylo to, že pravice dělala všechno možné, aby to ztroskotalo. Byli financováni ze Severní Ameriky. Byla stávka dopravců, všechno bylo financované z USA, což se potom dokázalo. CIA zveřejnila informace. Začaly scházet věci, bylo to dost divné, nebyl olej, pasta na zuby. Tři dni po puči všechno bylo.

Takže produkty nebyly naschvál v obchodech?

Ano. Vláda určitě dělala chyby na ekonomickém poli, ale skutečně to bylo tak, že tři dny po otevření obchodů najednou všechno bylo. Myslím, že část

obyvatelstva chtěla Allendeho vládu skončit, ale nemyslím, že chtěli vojenskou diktaturu. S tím nikdo nepočítal. Křesťanští demokrati hlavně, kteří jistým způsobem pomohli, aby k puči došlo v parlamentu. Že Allendeho vláda už není legální, křesťanští demokraté měli velkou moc v parlamentu. Ale určitě nepočítali s tím, co bude.

Pět dní po puči otevřeli univerzity. Já jsem dostal zprávu, že na naši fakultu přišli vojáci s listinou s osmi jmény. Já jsem na té listině také byl. Já jsem byl dost známý, protože jsem byl muzikant. Věděl jsem, že musím zmizet. KS mě požádala, abych odešel ze strany

Proč?

Protože věděli, že já jsem v nebezpečí.

Kdy?

Po převratu. Před převratem oficiálně nikdo nic neříkal. I komunistická strana, která byla nejlépe organizovaná, nevěděla, co bude. Vždycky jsme dostávali zprávu, třikrát týdně, jak to vypadá. Říkali, že několik generálů je pro převrat, několik, že neví, a že nějací jsou velmi loajální a mezi nimi Pinochet.

Já jsem měl štěstí, že jsem zpíval. Na mých koncertech mě doprovázel klavírista, jehož bratr byl generál Mendoza, což byl vedoucí četníků, a ten byl v juntě. Tak jsem řekl tomu svému příteli, že mi musí pomoci. V noci jsem spal jinde, ne doma. V noci zatýkali lidi.

Po převratu jste měnil místa?

Ano, přes den doma, v noci jsem spal vždycky někde jinde, u bratra nebo někoho jiného. A ten Galvarino Mendoza mi řekl: Co mám dělat? Odpověděl jsem: Řekni svému bratrovi, on mě zná, on dřív chodil na naše koncerty. Tak k němu šel a řekl mu: Vzpomínáš si na Steina? On říká, že se musí skrývat. Generál odpověděl: Proč? My přece naše umělce chceme tady. Můj přítel řekl: Ale on je komunist. Generál reagoval: No a co? My tady nepronásledujeme lidi kvůli myšlenkám. Můj přítel odpověděl: Jenže Stein už musel jednou utíkat

od Němců... Tak generál řekl, že není žádný problém. Nakonec to zařídil tak, že jsme odjeli, že jsem dostal pozvání od ambasády NDR. Češi se bohužel neozvali.

Proč myslíte, že se neozvali?

Nevím proč, ale Československo vůbec nepřijalo uprchlíky z Chile. Řekli mi, že se musím dostat do Buenos Aires, kde už velvyslanec NDR o všem ví a všechno zařídí. Tak jsem řekl Galvarinovi, že musí jet s námi na letiště, protože nevím, jak to bude vypadat. Už jsme všechno zařídili, když jsem ho viděl mluvit s ozbrojeným důstojníkem carabineros. Koukali na nás a já jsem řekl mojí manželce, že to vypadá, že tady to končí. A pak ke mně přišel a řekl: Já jsem velitel carabineros na letišti, generál zavolal, že jeho přátelé odlétají. Tak mi řekl, abychom se posadili, že všechno zařídí. Odletěl jsem s manželkou a s dětmi.

Jak jste se zachránil, když pro vás přišli na univerzitu?

Já jsem tam zrovna nebyl. Kamarádi mi pak řekli, že abych si dal pozor.

Zůstal jste komunistou i po příjezdu do NDR?

Ano, ale v roce 1980 jsem ze strany vystoupil ještě v NDR.

Kdy jste se vrátil do Chile?

Ještě v roce 1980 a to bylo pro nás moc špatné. My jsme nedostali vůbec žádnou práci, já i manželka. Ona byla taky ve straně, byla ředitelkou Radio Universidad de Chile a ty vysílali ještě poslední projev Allendeho, tak nás oba vyhodili z univerzity. Zakázali nám vstup na území univerzity.

Proč jste se vraceli do Chile?

Zprvė nám se tam dařilo moc dobře, já jsem měl velký štěstí, mě pozvali na Hochschule für Musik, na hlavní hudební akademii v Berlíně, a dali mi tam profesuru. Manželka pracovala v rozhlase a já jsem mimo to měl strašně moc koncertů, 80 až 100 každý rok v NDR, ČSR... Ale exil je exil, a to jediné, co chce člověk, je vrátit se a mimo to můj syn ani nechtěl pryč z Chile. Vystudoval

v NDR a jakmile skončil, řekl, já si teď sbalím věci a vrátím se. Nechtěli jsme, aby se rodina rozešla, tak jsme zjišťovali, jestli se můžeme vrátit, jestli nás pustí do země a můj bratr pracoval jako šéf v jedné velké firmě, která spolupracovala s armádou, tak jim řekl, aby se podívali, co se děje s námi. První informace byla, že má být zatknutá má manželka, pak se ukázalo, že to mělo být na začátku, později už ne. Tak jsme se vrátili, ale neměli jsme práci. Volali mi v noci, aby mě strašili. Čeká pro vás auto, aby vás dovezlo na letiště, říkali. To byli ti tajní, DINA. Vždycky jsme to ale přežili, i když jsme často nevěděli, jak vyjít s penězi na konci měsíce, ale vždy se něco našlo; překlady, já jsem měl pár žáků, kteří ke mně chodili tajně, protože taky měli strach, a já jsem mohl dělat jeden koncert v Goethe institutu jednou za rok, jinde jsem nemohl. První tři roky jsem ještě měl kontakty v Evropě, tak jsem na měsíc dva dělal koncerty v Evropě.

Nebyl problém vyjet?

Ne, to vůbec ne. Já jsem si dělal legraci se soudruhy v NDR. Rok před návratem jsem jel do Chile zjistit, jestli nás tam pustí. To nebyl problém. Šel jsem se rozloučit s rektorem akademie, on tam nebyl, byl tam tajemník strany a ten mi dal velkou přednášku, jak si musím dát pozor na třídního nepřítele. Já jsem řekl: To ti moc děkuju za to tvoje poučení. On: A prosím tě, jak se dostaneš do Chile a z Chile ven. Já: No prostě tam vjedu a zas vyjedu. Tam máme jenom fašismus, víš. A on řekl jenom ááá, vůbec tomu vtipu nerozuměl. Tady tohle nebylo, tady byly jiné věci, tady se mučilo a zabíjelo. Ke konci komunismu to takové nebylo. Ten soudruh nerozuměl tomu, jak někdo může jet dovnitř a zase ven.

Jak dlouho po převratu jste odešel z Chile

Tři týdny.

Co jste slyšel o ČSSR kolem převratu?

Nikdo se o to moc nestaral. Po převratu, tak se mezi lidmi, kteří se někam chtěli dostat, se mluvilo, že ČSSR nikoho nepřijímá. Předtím se o něm nemluvilo. Starosti byly tady.

Co se říkalo o Východním bloku v Chile? Jak KS vnímalo Východní blok, jako vzor nebo jako partnera?

V KS nemysleli všichni stejně.

Co bylo majoritní?

Oficiální pohled byl, že to je perfektní všecko. Já jsem byl v Praze až do 68. roku. Já jsem prožil sovětskou okupaci. Když jsem se vrátil, tak jsem ve stranických sedáních nemluvil o ničem jiném než o tom, co se stalo v ČSSR, jak perfektní bylo to Pražské jaro a jaká hrůza to je, že Sověti a další státy se zachovali jako fašisti.

A jaká byla reakce?

Abych už dal pokoj. Já jsem ale často diskutoval s Corvalánem, to byl první tajemník. A ten mi jednou řekl: Ty si myslíš, že já nevím, co mi říkáš? Já vím všechno, ale co máme dělat? Pro nás byl SSSR jako symbol socialismu a teď najednou nemůžeme být proti SSSR, to by využil imperialismus. Tak jsem mu řekl: Tak se bude lhát dál? Ke mně se vždycky chovali moc dobře, i když jsem jim takový věci říkal. Když jsem pak vystoupil ze strany, tak jsem jim řekl, v Berlíně, těm vůdcům tam, že jsem pořád míň přesvědčený o věcech, které dělá a říká strana. My v Chile bojujeme za demokracii, já nemůžu být ve straně, která je prakticky protidemokratická. Ten šéf mi řekl: Já ti dobře rozumím, ale on zůstal dál. Když někdo vystoupí ze strany, je automaticky člen CIA a zrádce, ale u mě to tak nebylo. Já jsem se dál občas sešel s Corvalánem, on mě přátelsky přijal u sebe doma. Já jsem tomu nerozuměl, ani dneska, proč jsem byl takovou výjimkou.

Asi kvůli tomu, že jste byl umělec?

Nevím, ale je to taky tak, že já jsem neměnil myšlenky. Když se mě někdo ptal, jestli jsem komunista, tak jsem řekl, že jo, proto už nemůžu být ve straně.

Jaká byla vaše identita? Věděli lidé kolem vás, že jste z ČSSR?

Ano, doma mluvíme španělsky, manželka je z Chile, děti se tu narodily, vnuci taky, teď máme i pravnuka, ale zaprvé já jsem se narodil v Praze, ale žili jsme v Nýrsku u Klatov, to byly Sudety, tam se mluvilo víc německy než česky a já jsem se naučil obě řeči najednou. Když jsme z ČSSR emigrovali v roce 1939, tak jsme šli do Anglie, kde jsem se naučil anglicky. Mluvím čtyřmi řečmi, ale ani jednou bez přízvuku, myslím, že to je pro naši dobu typické. Mně bylo 13 let, když jsem přišel do Chile. Už jsem moc nechodil do školy a potom jsem pracoval. Když jsem začal být součástí kulturního života, tak se mi zdálo, že jsem víc Chilan. Když jsem potom v šestašedesátém dostal stipendium do Prahy a přijel jsem tam, byl to šok, dobrý, ne strašný, viděl jsem poprvé, že se cítím doma.

V Chile jste se necítil doma?

Nevím, Necítil jsem, že se necítím doma. Tam jsem se poprvé cítil doma a bylo to pro mě krásné, ale taky strašné, protože jsem věděl, že tu nemůžu zůstat.

Měl jste pobyt omezený na dva roky a nemohl jste ho prodloužit?

Ano.

A proč jste se tu cítil jako doma?

Jazyk, vůně, jídlo, hudba, hudba řeči taky a potom jsme se setkal s kamarády, se kterými jsem chodil do gymnázia.

To byli Češi, nebo Němci?

V Klatovech, Češi. Můj otec se narodil v Nýrsku, tam nebyly české školy, to bylo ještě za Rakouska-Uherska a u dědečků Steinových se mluvilo německy. Moje maminka je z Budějovic a u dědečků Kleinových se mluvilo česky. Doma se mluvilo někdy německy a někdy česky.

Mluvil jste o ČSSR s přáteli?

Ano, hlavně po návratu z Prahy a taky kvůli celé té problematice okupace ČSSR. Já a manželka jsme neměli nic jiného v hlavě.

Zajímali se Chilani o Pražské Jaro?

Ano, hlavně ve straně. V té době jsem byl ještě aktivní člen. Já jsem měl s tou svojí aktivitou dost srandu. Ve Valdivii byla jednou velká oslava a já jsem tam byl pozvaný. To bylo výročí dobytí Valdivie od Cochranu. Neruda napsal velkou báseň Lord Cochran de Chile. Já jsem tam musel zpívat staré anglické písně s orchestrem a seděl jsem tam s nějakým dirigentem a kousek dál byl Pablo Neruda a zavolal mě, abych k němu šel, a říká mi: Ty víš, že já a Matilde jsme tvoji velcí obdivovatelé. Já jsem řekl, že děkuju. Neruda: Proto já ti chci říct, věnuj se zpěvu a ne politice. To mi řekl on, velký člen strany. Já jsem řekl: No jo, já vím, to já taky chci. Pak mi řekl, že večer musí recitovat tu báseň. To je tak dlouhá báseň, to bude taková nuda, když to budu dělat sám. Tak jsem tě chtěl poprosit, jestli bys to dělal se mnou, řekl mi Neruda. Dodal, abych sehnal dva soudruhy z orchestru, protože muzikanti rozumí jeho rytmu, herci mu nerozumí. Předtím jsme s ním cvičili a on nám pak řekl přesně, kdo musí říct co.

Setkal jste se s Allendem?

Ano.

Při jaké příležitosti?

Já jsem ho znal, protože když bal jeho kampaň, já jsem zpíval na deseti jeho vystoupeních.

Jaké bylo zapojení se do kampaně?

Mě tam doprovázel na kytaru Victor Jara. On měl vždycky problémy s hlasem, proto šel pracovat se mnou, abych mu to trošku vylepšil.

Za Allendeho jste se zapojoval do politiky?

Na univerzitě. Hudební fakulta, to byla rudá fakulta, úplně. Dokonce to bylo tak, že když bylo nějaké hlasování, tak KS Chile měla přes 70 % hlasů. Opravdu, to nebyly žádné triky. Já jsem tam byl tajemníkem strany, secretario de empresa se to jmenovalo. Měli jsme tam asi pět stranických buněk. Dvakrát nebo třikrát mě zavolali ze strany a řekli: To nemůže být, že tam jsou jenom komunisti, musí tam být i UP. Já jsem říkal: Nevím, jak to máme udělat, já si nemůžu vymyslet socialisty a kdoví koho ještě. Takže i pro stranu to bylo až moc. Chtěli, aby to vypadalo víc, že je zastoupená i UP.

Jak byste definoval obraz ČSSR po roce 68 v Chile?

Já myslím, že pro většinu lidí byla okupace okupací. Problém je ten, že v té době jsem o tom pořád diskutoval ve straně. Tam bylo hodně lidí, kteří tomu rozuměli, měli porozumění pro to, co jsem jim říkal. Já jsem do strany vstoupil až po stalinismu. Já jsem byl vždy velký protistalinista, ale myslel jsem, že když skončil kult osobnosti, že se to zase dá do dobrých kolejí, pak ve straně jsem viděl, že to není tak, bylo nás hodně, kdo si myslel, že když zůstaneme ve straně, že tomu můžeme prospět, aby se to změnilo. Na druhé straně to bylo tak, že KS byla ta neprogresivnější a říkala, jak pomáhá chudým a africkým lidem, aby se osvobodili od imperialismu. V Chile také všechny ty měděné doly byly americké, takže jsme fakt věřili, že KS byla ta nejlepší, kde se může bojovat o tyto věci. A když potom v ČSSR byla sovětská okupace, tak já myslím, že největší část progresivních lidí, část komunistů, socialistů a tak, to odsoudila. Potom bylo moc málo kontaktů mezi ČSSR a Chile.

Když jste se vrátil z NDR do Chile, přišel jste z Východního bloku, co to znamenalo? Byl jste ten, kdo utíká, nebo hrdina?

To bylo problematické. Většina lidí, se kterými jsem spolupracoval, hudebníci a tak, přešli na druhou stranu, když mě potkali, protože měli strach se mnou mluvit. Já jsem byl strašně nebezpečná osoba. Jinak s kým jsem se scházel? Se straníky už taky ne. Rodina. Moc málo lidí, pár hudebníků, a pro ně jsem spíš byl víc než hrdina nebo uprchlík zajímavá osoba, protože jsem povídal, jak se pracuje v hudbě v NDR a v té škole, kde já jsem byl, která je jedna z nejlepších

a největších na světě. Než se pak vrátila demokracie, takzvaná, tak mě několikrát zbila policie. Byly takové věci v opozici proti diktatuře. Řekli, že jeden den přesně ve 12 hod, každý musí zůstat, kde je, a zpívat Gracias a la vida od Violety Parry. Já jsem byl zrovna ve městě, bylo dvanáct, začal jsem zpívat a vedle mě byl nějaký chlap, ten vytáhl kytaru a začal hrát a zpívali jsme a přišla policie a strašně nás seřezali. Ale seřezali nás a utekli jsme a víc nebylo. Potom už začala aktivita připravit to hlasování. Já jsem udělal takový plakát s třemi kamarády, kteří taky zpívali. Byli jsme tenoři. Los tenores democráticas van a dar un gran no de pecho. To de pecho je vysoké cé a tam se muselo hlasovat no proti Pinochetovi, s tím jsme šli ven.

Kdy vás zbili za Gracias a la vida?

Nevím. To muselo být v '86. nebo '87. nebo '88. Na začátku to bylo moc blbé, když jsme se vrátili. To jsme měli strach, nevěděli jsme, co bude. Neměl jsem žádné politické spojení s nikým. Potom, když se dělaly průvody, nebyly komunistické, prostě byly proti Pinochetovi, proti němu byla většina lidí. Když se potom vrátila demokracie, tak našli v televizi černou listinu umělců. A o mně tam byl strašně dlouhý text, že jsem komunistka, že jsem pracoval v zahraničí proti Chile, že jsem vystupoval na koncertech Solidarity a takové věci. Jeho manželka taky komunistka a on jsou nebezpeční kvůli jejímu vysokému kulturnímu postavení. Že já jsem byl důvěrník komunistické strany SSSR a že jsem se vrátil do Chile s velkou sumou peněz, abych tady podporoval povstání. Takové blbosti tam psali. To jsem věděl až potom, tehdy nám došlo, že jsme byli ve velkém nebezpečí. Odkud to všechno měli, to nevím. Komunistická strana pro mě od roku '68 už vůbec nic neznamenal, naopak. Ale zřejmě pro ně jsme byli nebezpečné osoby i s manželkou. Asi někdo z chilského velvyslanectví v Evropě informoval do Chile.

Setkal jste se články proti Chile?

Jistě, manželka dělala vysílání v rozhlase do Chile. Dvoje vysílání, z Moskvy a z Berlína. To bylo to nejhorší tady pro režim, protože dostávali informace. Kdo byl proti Pinochetovi, byl komunistka a lidožrout.

Jak se změnilo vnímání Východní bloku po převratu a po vašem návratu do Chile?

Společnost byla tak rozdělená. Pro ty lidi, který byli proti Pinochetovi, část těch nejlevicovějších byli pro Východní blok, ti ostatní ne. Taky byli proti Pinochetovi, takže byli proti diktatuře i tam.

Uvolnila se atmosféra postupem času?

Když jsem sem poprvé jel v roce 1979, tak to vypadalo, že bylo takové uvolnění, tak v osmdesátém se to zas upevnilo. Nevím jak, proč a tak. Já myslím, že nejvrchnější v juntě se neměli moc rádi. Když jsem se vrátil, tak jeden kamarád v NDR řekl: Podívej se, já mám kamaráda, ten má tady blízko u Plaza Egaña kšeft, prodává tam ryby a mušle. Jdi ho pozdravit, to byl taky bývalý soudruh. Já jsem k němu šel a potom jsme se dost skamarádili a on mi řekl: Ty máš spojení se stranou a já jsem řek, že ne, občas vidím známého, co je ve straně, ale jinak ne. Ten mi řekl: Podívej, já jsem v klubu a schází se tam hodně vysokých důstojníků, a když se opijí, mluví o tom, co se děje a kam posílají vojska, a to by bylo dobrý, kdyby se ty informace daly straně. Protože strana byla vždy ta nejorganizovanější část proti pinochetismu. Tak jsme se vždycky posadili venku, já jsem si to zapsal česky zkráceně a potom jsem to dal dál tomu chlápku ze štábu, kterého jsem znal. A on pak za chvíli přišel: Víš, ze strany říkají, že ty zprávy jsou moc dobré a že se jejich předávání musí zorganizovat lépe. Já jsem začal mít strach. Jednou mi přinesl kazetu ze zasedání junty. A byli tak ožralí, že mu to dali. Já jsem to dal straně. Důstojníci si na nahrávce nadávali mezi sebou, ale nejsprostějším způsobem.

Včetně Pinocheta?

Ano, Pinochet a Leigh se hádali, v ničem spolu nesouhlasili.

Na čem se nemohli shodnout?

Nevím.

Takže jste se zapojil do odboje?

Ano, ale to netrvalo dlouho, ten známý, co měl rybárnu, najednou dostal záchvat a umřel. Byl jsem rád, že to skončilo, do jisté míry.

Jak dlouho to bylo?

Několik měsíců.

Měl jste strach z odhalení?

Ne, největší strach jsem měl před převratem, to jsem měl opravdu strach.

Z toho, že přijde puč?

Jo a z toho, co se stane. V okamžiku, kdy přišel puč, jsem přestal mít strach, ačkoli to potom začalo být horší. Nám se nic nestalo, ale vím, kolik známých a kamarádů bylo mučených a zabitých a zavražděných. Většina z nich za nic. Ptali se lidí, kde jsou zbraně. Nikdo nevěděl o žádnéjch zbraních, začali mučit.

Myslíte si, že tu zbraně byly?

Jednou přišly z Kuby, je pak objevili, ale chytli to někde u břehu. Normálně ne. KS neměla žádné zbraně a taky ta organizace nebyla tak, jak jsme mysleli, že je. Nebyla schopná bojovat. Nic nefungovalo. Já jsem se zeptal, jak se mám dostat ven, a oni řekli, to je tvoje věc.

Takže nepomáhali?

Ne že by nepomáhali, nevěděli jak. Já si myslím, že si vojáci taky mysleli, že je to ohromná organizace, ale v reálu nebyla. V té době asi věřili, že je tu plno zbraní. Potom byli MIR a ty taky neměli zbraně, ty měli pár pušek.

Jak jste vnímal miristy?

Ne, nesouhlasil jsem s nimi, ale moje nejstarší dcera byla velká miristka.

Shodli jste se doma?

Ne.

Komunisti byli proti miristům?

Ano. Já myslím, že miristi udělali dost velkou škodu celému hnutí. Oni asi mysleli, že to jinak nepůjde. Ozbrojeným způsobem... blbost byla, že to komunisti od začátku říkali, že proti modernímu vojsku se nedá zbraněmi nic zmocit. Myslím, že tam ta organizace moc nefungovala, většina z nich byla zatčená nebo je zavraždili. Oni měli nějakou organizaci potom ve Francii, tam organizovali, aby se jejich lidi vrátili do Chile bojovat. 80 % až 90 % už chytli v Argentíně, nebo jak sem přišli, takže uvnitř byl někdo, kdo je zradil.

14.4. Příloha 4: Rozhovor s Jindřichem Küllerem

Čech žijící v Chile od roku 1969

Uskutečnění rozhovoru: Červen 2017

Santiago de Chile

Jak jste se do Chile dostal?

Do Chile jsem se dostal na pozvání své chilské dopisovatelky, která mi také poslala pozvání a zaplatila letenku Praha - Santiago. V té době to bylo nutné. Bez pozvání a zaplacené letenky bych nedostal povolení k cestě do Chile. Vycestoval jsem docela bez amerických dolarů, jen něco málo, co jsem sehnal na černém trhu. Pracoval jsem u firmy SANDE, která zde zastupovala československý podnik zahraničního obchodu STROJEXPORT. Prodávaly se tam československé obráběcí stroje, například soustruhy, vrtačky atd. Práci u firmy SANDE mi pomohla najít nějaká paní Klára Nová rozená Kafková, neteř Franze Kafky, která žila v Chile, s rodinou. Její manžel tu měl továrnu na kožené

rukavice. Ona mě představila prezidentovi české kolonie, který se kamarádil s panem Sandem, oba patřili do Rotary.

Jak jste prožíval převrat 11. září 1973?

V té době skoro nic nefungovalo, nebyla městská doprava. Většina obchodů byla zavřena. Existovala všeobecná nespokojenost. Byla obrovská inflace. Nebylo skoro nic k dostání. V den převratu jsem musel jít do práce pěšky, když jsem přišel do podniku, noční hlídač mi řekl, abych se vrátil domů, že je vojenský převrat. Chvíli jsem s ním poslouchal rádio a potom jsem se vrátil opět pěšky domů. Ve městě lidé běhali sem a tam, nikdo nevěděl, co se dělo. Léetala vojenská letadla nad středem města. Vojáci chtěli, aby prezident Allende opustil presidentský palác, ale on nechtěl. Dali mu k dispozici letadlo, aby odletěl třeba na Kubu, ale on nechtěl, a tak letectvo začalo bombardovat presidentský palác. Když jsem asi po dvou hodinách došel domů, manželka mi řekla, že bylo vyhlášeno stanné právo a že asi od čtyř hodin odpoledne nikdo nesmí vycházet na ulici. V noci byla slyšet střelba v celém městě. Všechna rádia a televizní studia byla obsazena vojáky.

Jaké byly vaše první myšlenky?

Byl jsem rád, protože mi bylo jasné, že země nemohla fungovat za dané situace. Všichni jsme čekali, co se bude dít. Všechno se začalo pomalu normalizovat. Obchody se zaplňovaly zbožím. Stanné právo trvalo několik měsíců, ale stále se zkracovalo. Noční život neexistoval, v 10 hodin v noci muselo být všechno zavřené.

Jak bylo Československo vnímáno v kontextu Východního bloku? Co jste o Československu slyšel?

Názor byl všeobecně dobrý. Dováželo se sem hodně z Československa, kvalita zboží byla dobrá a ceny byly dost nízké. Majitel podniku, ve kterém jsem pracoval (SANDE), občas létal za obchody do Československa a vždy mi vyprávěl, jak se mu tam líbilo, jak je tam lacino ve srovnání se západní Evropou. Myslím, že ze zemí Východního bloku bylo Československo nejznámější. Z ostatních zemí se sem skoro nic nedováželo, jen trochu z Polska. Také se do těchto zemí moc nelétalo, ale do Prahy ano, byla vždy

pověstná svojí krásou a historií. Bylo zde v Chile velvyslanectví a konzulát, ale krátce po vojenském převratu Československo přerušilo s Chile veškeré styky, jak obchodní, tak diplomatické. Budovu velvyslanectví mělo na starosti indické velvyslanectví, které jen platilo daně a také se staralo o zalévání zahrady. Já jsem v té době měl letět služebně do USA, ale můj pas (československý) neexistoval, byl zničen při náletu na palác Moneda, kde v té době fungovalo ministerstvo vnitra, v jednom jeho křídle. Já jsem žádal o trvalý pobyt v Chile. Šel jsem tedy na indické velvyslanectví, ale tam mi řekli, že pro mě nemohou nic udělat. Zde v Chile mi dali tzv. Nansenův pas pro cizince, který sloužil jen na jednu cestu.

Setkal jste se s diskriminací, útokem kvůli svému původu po 11. září 1973?

Během vojenské vlády zde jsem nikdy neměl žádné problémy kvůli tomu, že jsem Čech. Dostával jsem dopisy z Československa, někdy byly otevřené a zase zalepené v igelitovém sáčku, se sdělením, že v takovém stavu dopis přisel ze země odeslání. Musel jsem změnit zaměstnavatele, protože firma SANDE ztratila reprezentaci československých obráběcích strojů a nebyla na tom finančně moc dobře. Našel jsem práci u jednoho krajana, který sem dovážel lékařské přístroje a instrumenty hlavně z Japonska, Německa, USA a Švédska. Já jsem odletěl z Československa legálně na platný pas a výjezdní doložku do Chile. Měl jsem pozvání od chilské dopisovatelky, která mi také zaplatila letenku. Začali jsme spolu chodit a po dvou letech jsme se vzali. Jelikož jsem se nevrátil, doma mě prohlásili za nepřítel a zrádce a byl jsem odsouzen na 2 roky. To vše padlo v roce 1990, kdy byly opět navázány styky s Chile a já zažádal na velvyslanectví o nový pas, který mi byl vydán bez jakéhokoliv problému, a tak jsem v roce 1991 navštívil rodnou vlast po 22 letech. Do politiky jsem se nikdy nezapojoval ani tam, ani zde. Vykonal jsem doma vojenskou službu a odletěl jsem do Chile v roce 1969, bylo mi 25 let. V posledních letech jsem tam byl několikrát, též tam byla se mnou jedna z mých dcer. Moc se jí tam líbí, cítí se tam tak trochu jako doma, i když se narodila zde.

14.5. Příloha 5: Rozhovor s José Miguelem Labrinem Elguetou

Profesor, Instituto de Comunicación e Imagen, Universidad de Chile

Uskutečnění rozhovoru: Květen 2017

Santiago de Chile

***Poznámka:** Rozhovor byl veden ve španělštině, proto je do příloh začleněn originální přepis audiozáznamu. V textu diplomové práce jsou v citacích použity překlady.*

¿Fue la propaganda de los medios después del golpe más una prevención del establecimiento de comunismo o una lucha en contra del comunismo?

Exacto. El discurso era básicamente hay que evitar que Chile fuera una segunda Cuba. Tiene un camino distinto, camino autoritario refundacional. Eso fue discurso que vino después. Cuando viene el golpe, el golpe se plantea como una defensa del riesgo de que se estableciera una dictadura de proletariado. Por lo tanto, eliminar el peligro de tener una dictadura de característica socialista. ¿Y cuál fue la respuesta política? Fue un reforzamiento de la tradición republicana chilena de herencia de Portales, que fue el padre de la constitución de 1833 autoritaria. Por eso se hace un camino de tránsito a la democracia, pero con un gobierno autoritario fuerte con presencia militar como un control de la política, con un discurso anticomunista. Pese el presidente Allende fue del partido socialista, la mayor persecución fue al partido comunista.

¿Por miedo del impacto comunismo a la política?

Exacto y particularmente cuando el partido comunista se vincula a vía armada. El partido en Chile desaparece hasta los 90. Es interesante que el anticomunismo continúa hasta la campaña SÍ NO, que es anticomunista y antimarxista. El discurso era: Chile, los marxistas ya vienen.

¿El discurso anticomunista y antimarxista se mantuvo desde el principio del régimen hasta su fin?

Hasta su fin, sí. La dictadura se basa en el discurso antimarxista, fundamento antimarxista.

¿Podemos decir que el marxismo es equivalencia de lo malo?

Sí, esa es la equivalencia constantemente. Se ve todo aquello en algún momento en los personajes del régimen. Uno de ellos era Jaime Guzmán, otro

era Hernán Larraín, que sigue siendo político. Hubo discurso anticomunista, antimarxista que se levanta en estos términos de refundación. Hay que entender que en el fondo la derecha justificó la dictadura pensando en términos de oposición, el riesgo marxista era tan alto que se tenía que intervenir. Por lo tanto, militar viene para la refundación del estado. Se refunda todo el estado a partir de una mirada autoritaria, centralista y cuando el estado este consolidado puede venir un proceso de apertura.

Porque te digo que los medios de comunicación son tan importantes, por propaganda específica en términos de la publicidad política. Una ideología que trasciende todo el espacio mediático. Para que los medios pudieran seguir teniendo el apoyo de la dictadura militar especialmente en el momento de la crisis económica muy severa en los años 80, el estado los financia...

¿El Mercurio también?

Sí, El Mercurio fue a punto de quebrar. Estado presta el dinero a los medios de comunicación para reforzar su propaganda. Había una oficina dentro del ministerio de Interior del gobierno de Pinochet que era la DINACOS (Dirección nacional de comunicaciones). Censuraba a todos los medios. El Mercurio también pasaba por censura a pesar ser de derecha, apoyada por CIA. DINACOS tenía ese peso para poder intervenir cualquier medio de comunicación.

¿La censura funcionaba antes o después de publicar?

Siempre la censura previa. Los periodistas tenían que pasar por DINACOS

¿Cómo se percibía la libertad de expresión aquí en Chile?

Yo diría lo siguiente: Aquí en Chile durante la dictadura como se quería fundar un nuevo estado, nueva patria completamente opuesta al riesgo marxista que representaba Allende, aquellos derechos eran relativizados. Se podía tener libertad de expresión siempre y cuando no transgrediera el proyecto político. Por eso no había la libertad de expresión como lo conocemos en su densidad y profundidad hoy. Eso ocurría, pero dentro de un margen. Se cometieron excesos, pero había un bien mayor. Todo eso se replica constantemente en la dictadura militar. Desde los primeros días después del golpe El Mercurio por ejemplo estaba justificando el golpe para salvar el Chile. El anticomunismo en términos políticos y el antimarxismo ideológico van a mano en Chile.

¿La propaganda trabajaba más para el sistema neoliberal que para los militares?

Claro. Cuando viene la crisis en 81/82, la respuesta fue una economía de shock. Se hicieron campañas a favor de la industria local, de mayor consumo de industria local.

¿Qué fue el mensaje más importante que la dictadura quería transmitir a la gente?

La refundación. Por la restauración de La Moneda, junta tenía sede en GAM. Había escudo nacional con cóndores y con motto "Por razón o por la fuerza" y fechas 1883 y 1973. Eso fue un principal mensaje de la dictadura por lo menos hasta la crisis económica de 82.

¿Qué fue lo más importante de decir en contra del Bloque Soviético?

Lo que yo recuerdo, más que yo he estudiado, lo más cuestionado era el tema de la incapacidad de las libertades individuales. Lo más criticado de USSR era la perdida de las libertades, que era un régimen opresor con un grupo que administraba el poder.

Pero eso pasaba también en Chile...

Claro. Pero ellos decían: Tenemos que vivir en un mundo autoritario porque a eso nos llegó la mala democracia que vivíamos antes, una democracia corrupta. Tenemos que tener un estado autoritario pero autoritario que promueve la autonomía de sujeto a pesar de reprimir un cierto sector de la población. La USSR se veía como un gran monstruo que limitaba todas las posibilidades de libertad de lo sujeto.

Yo recuerdo cuando empezó el movimiento de solidaridad con Lech Walesa en Polonia. La fuerte difusión que se daba acá al movimiento contrario al Bloque Soviético en general desde las figuras como Lech Walesa, el Papa. Los años 80 fue edad con mucha cobertura de los movimientos antisocialistas en Europa del Este, particularmente Polonia. Casi todo lo que sabíamos en esa época estaba mediado por crítica de Cuba y particularmente en términos más positivos con los movimientos liberales, transformadores en los países del Bloque Soviético. De la USSR se hablaba muy conceptualmente del concepto de la guerra fría, EE. UU. eran aliado de Chile. Figuras emblemáticas empiezan ser cubiertas por los medios chilenos en esta campaña antimarxista, por ejemplo, Solzhenitsyn.

¿Hay algunas especialidades de la propaganda en Chile?

¡Qué difícil pregunta! Yo diría que la relación de modelo económico antimarxista y como se transformó la figura del emprendedor en términos de un sujeto nuevo a que chileno podía aspirar. Chile, un país de los empresarios, no de los proletarios, eso era un eslogan.

Me parece que también referirse a vacuna anticomunista etc., es algo especial de la dictadura porque el gobierno sentía que había vencido el régimen de Allende...

Totalmente. Había una lógica de triunfo y por eso refundacional. Matemos el cáncer marxista. En nivel político se hablaba del cáncer. Las personas que se reconocían como marxistas no tenía estado de humanos sino humanoides. La deshumanización justificaba la opresión. Si quiero combatir el cáncer tengo que sacar, eliminar el tumor. Al desaparecer a la gente que no quiere ese nuevo estado.

¿Cuándo había los periodos más intensos de la lucha en contra de ese cáncer?

Cada año el 11 de septiembre era un espectáculo en la plaza en frente de La Moneda en la llama de la libertad.

¿Y otros períodos?

No, principalmente viene esa lógica de propaganda en los 80 cuando surgían los movimientos en Europa del Este. Dependía de los acontecimientos internacionales. Había una estrategia de llevar los acontecimientos internacionales a los medios local y la justificación de lo que estaba ocurriendo.

¿Había expertos de propaganda?

Ideólogos estaban en la DINACOS, tenían mecanismo de control. Había comisiones de EE. UU. para generar estrategia de comunicación en cada uno de los ministerios.

¿Qué es la verdad sobre Chile?

Legitimación del régimen.

14.6. Příloha 6: Rozhovor s Milanem Syručkem

Vedoucí zahraniční rubriky v Mladé frontě

Uskutečnění rozhovoru: Únor 2018

Praha

Jak fungovala Mladá fronta?

Zvláštnost MF v sedmdesátých letech vycházela z roku 1968, po tomto roce nikdo nebyl vyhozen, všichni jsme dostali tresty, ale nikdo nebyl vyhozen. Já jsem ilegálně vydával Mladou frontu. To být v Rudém právu, tak jsem v Jáchymově. Vydával jsem ji na Zbraslavi v tiskárně, která jinak tiskla parte a svatební oznámení. Myslím si, že my jsme v mnohém byli odpovědnější, chtěli jsme psát o problémech. Rudé právo by mi moje reportáže z Vietnamu nikdy neotisklo.

Co jste si mohli dovolit ve zpravodajství ohledně Latinské Ameriky?

V zahraničněpolitických otázkách kromě obecných směrnic, které přinášel šéfredaktor z porad šéfredaktorů, jsme se v podstatě řídili vlastním instinktem. Měli jsme to rozdělené podle oblastí. Já si nevzpomínám, že bych s někým šel konzultovat nějaký článek. Někdy jsme měli průser. Záleželo na každém z nás a na ctižádosti každého, jak chtěl proniknout do problému a zabývat se věcmi. Samozřejmě chodil sbírat rozumy na zamini na příslušná oddělení, do Akademie věd, měli jsme dobré styky s řadou velvyslanců, kteří tam byli. Chile byla složitá, tehdy tam nikdo nemohl jet. Měli jsme týdenní poradu v oddělení, kdy jsme si řekli, o čem budou komentáře. Já jsem pak rozhodoval o aktuálním zpravodajství.

Jak jste se rozhodli, že pojmete chilskou situaci?

Politickou linii jsme nezaujímal, já jsem to nechával na lidech, nedělali jsme politiku, my jsme o politice psali. Nikdo nám neříkal, jak máme psát.

Jak vypadaly porady šéfredaktorů?

Šéfredaktor přišel z porad šéfredaktorů, kde jim dali pokyn. Například Allende je náš přítel, pište o něm, Pinochet je potvora, je potřeba ho kritizovat, ale ne v detailech, obecně, noviny nedělají politiku. Měli jsme porady na zamini, chodili tam lidi z odborů a vykládali o té zemi. Když odtamtud přijel velvyslanec, tak byla beseda o tom, s pracovníkem, který to teritorium znal a které vstoupilo do popředí, volby, převrat, naše delegace tam vyjela.

Ideologicky, nebo faktograficky?

Ideologický podtext byl, ale jádro byla faktografická část. Ideologie byla v podstatě v tom, zda se jedná o spřátelenou zemi, nebo ne, nebo zda tam máme obchodní zájmy.

Tři z dotazovaných v Chile se shodují, že se obchodovalo se zbraněmi přes Kubu. Je to ale v rovině dohadů. Jaký je váš názor?

Bylo to. My jsme měli spolupracovníka, který nám psal Latinskou Ameriku a byl jedním z těch, kdo ty obchody zařizoval. Obchod se zbraněmi je vždy tajný, ty zbraně vidíte, až když se bojuje. Myslím si, že obchod přes Kubu byl.

Věřil jste, že by chilská cesta k socialismu mohla fungovat?

Věřil.

I s ohledem na USA?

On to byl socialismus ve francouzském modelu. Je dneska otázkou, zda to bylo slučitelné (s tehdejší situací pozn.), oni se tehdy domnívali, že ano, demokratický socialismus, zachovat demokracii a jinak rozdělit národní bohatství. Vytvářet model, co fungoval ve Švédsku. Stát je sociální, drtivou většinu zajišťuje, že tam jsou progresivní daně.

Po tom, co jste viděl rok 1968, věřil jste, že bude mít socialismus v Chile úspěch?

Obavy byly. To musím říct, že obavy byly. Bylo napětí vůči Kubě, 1961 zátoka Sviní.

Překvapilo vás, nebo nepřekvapilo, že došlo k puči v Chile?

To je zajímavá otázka, protože zpětně, když se na to dívám, když vám řeknu, že nepřekvapilo, řeknete si, že se dělám chytrým. V podstatě se to stydím říct, už předtím byly náznaky, stávka dopraváků, demonstrace s hrnci. Byla tu zkušenost roku 1968. Tak jako Američani nechali Sověty si řídit na svém písečku, tak totéž na druhé straně respektovala sovětská strana, že Amerika je americké teritorium, že pokus komunistické politiky Američané nepřipustí. Spíš byla otázka, jak brzy a kdy se to stane.

Sovětský svaz se na chilskou cestu k socialismu díval s nedůvěrou...

Ano to byla éra Brežněva, ten nesnášel žádnou úchylku. V jeho očích byl Allendův socialismus větší prohřešek než kapitalismus americký.

Přesto byl Allende prezentován pozitivně...

Ano, to ale nebyla otázka jenom Brežněva.

Jak si vysvětľujete, že ačkoli chilský socialismus nebyl přijímán, Allende byl prezentován pozitivně?

Jedna věc byl dogmatický názor Brežněva a něco jiného byli pragmatici v SSSR, jako byl Jakovlev, který byl tvůrcem politiky glasnosti. V sedmdesátém třetím ho uklidili do Kanady jako velvyslance.

Považoval jste Allendeho za oběť?

Samozřejmě. V Mladé frontě jsme brali Allendeho v přeneseném smyslu jako Dubčeka. Do jisté míry jsme si říkali, jestli Allende dopadne jako Dubček, a on dopad ještě hůř. Dubček skončil jako zahradník. Do jisté míry ho i Brežněv obětoval, svým způsobem. Pro SSSR by bylo blbě, kdyby tam zůstal sám, ale doufalo se, že by se někdo přidal.

Kdo?

Někdo ze Střední Ameriky, tam by to šlo. Tím by se Allende zachránil. Kdyby bylo víc ohnisek, tak by se to mnohem hůře dusilo. Bylo reálné, že by jiskry přeskočily.

Myslíte si, že rok 1973 v Chile byl ranou světovému socialismu?

Do značené míry ano, ale nesmíme zapomínat, že to byla rána až po Československu. Já jsem četl zprávu CIA od roku 1959 do 1972 s hodnocením celého světa včetně ČSSR. Píše se tam, že Pražské jaro a to, jak se projednávalo, zda se vojensky zasáhne, to přispělo k tomu, že konzervativní křídlo zvítězilo nad reformátorským. Brežněv do poslední chvíle váhal, na kterou stranu se přidá, nakonec se přidal ke konzervativcům, protože se bál maršálů, kteří byli oporou konzervativců, že ho převálcují. Oni dostali v roce 1968 poprvé sovětská vojska k trvalému pobytu v ČSSR. Snažili se o to od roku 1948, Gottwald to odmítl, Svoboda třikrát. U nás pořád nebyli, Novotný to taky nepovolil. To snad víc převážilo než obrana ideálů. Potřebovali armádu tady, ten československý klín byl neúnosný, nepředstavitelný. Tohle byla ideální možnost, jak pod záminkou ideologického boje řešit vojenský problém vztahu Západ-Východ a dostat sem vojáky. Udělali chybu s NDR, německý voják znovu šlape českou půdu, museli je stahovat. Myšlení v souvislostech byl náš způsob, jak ke komentářům v novinách přistupovat.

Myslíte si, že Chile mohlo znamenat velký konflikt mezi Amerikou a SSSR?

Já jsem se divil, že to Američani nechali tak dlouho.

Proč myslíte, že to nechali tak dlouho?

To nevím. Sověti to u nás zadusili za půl roku, vždyť je to srovnatelné! To už nejsou fakta, to jsou spekulace, na to nenaleznete dokument.

Co Pinochet pro vás jako novináře představuje?

Pinochet mi přijde, že udělal puč, aby nedošlo přímo k severoamerické intervenci, jako to udělali jinde. Ne tlak z Bílého domu, ale zásah z Pentagonu.

Proč mělo Chile takový ohlas?

Chile rezonovalo díky Francii. Francouzští socialisté měli úzké vztahy s Allendem. Přes Francouze už to bylo Evropě srozumitelnější. Víc než Španělsko, přes které to kvůli Francovi jít nemohlo. Takže Francie sehrála svou roli.

Byly nějaké pokyny ohledně Pinocheta?

Ne.

14.7. Příloha 7: Rozhovor s Bohuslavem Borovičkou

Zpravodaj Rudého práva v Havaně

Uskutečnění rozhovoru: Duben 2018

Praha

Jak jste se do Ameriky dostal?

Pracoval jsem jako zpravodaj Rudého práva v Havaně. Primárně jsem měl na starost Střední Ameriku, Guatemala, Salvador, Nikaraguu především, kde byly občanské války. Snažil jsem se projet alespoň jednou každou ze zemí Latinské Ameriky. O Chile jsem měl taky zájem.

Byla to vaše iniciativa vyjet do Chile?

Ano. Navrhl jsem to redakci, kde s tím souhlasili. Už dvakrát předtím jsem žádal o vízum do Chile, ale pokaždé bylo z chilské strany zamítnuto. Tentokrát ho nezamítli díky referendu. Přiletěl jsem do Buenos Aires, tam jsem zažádal o vízum na chilském konzulátě a v tomto případě mi vízum dali. Referendum jsem považoval za důležité, ale zároveň to byla záminka, jak se do Chile dostat. Chtěl jsem Chile vidět, protože po roce 1973 mělo určitý obraz, nejen mediální.

Jak byste ten obraz definoval?

Chile mělo alespoň v té sféře, kde já jsem se pohyboval, tedy ve východní Evropě, mediální obraz jednoznačně záporný. Pinochet byl diktátor, ztělesňoval diktaturu, která se na Chile velmi tragicky podepsala. Myslím si, že v té době se na Chile z mediálního hlediska nenašlo nic pozitivního, čemuž se ani nedivím, protože v Chile byl mizerný režim. Mimo média se ale názory různily, ne všichni se dívali na režim tak záporně, někteří viděli určitá pozitiva, ale ve východoevropském mainstreamu byl obraz jednoznačně záporný.

Byl potom vůbec zájem o referendum?

Ano, zájem byl. I později jsem měl možnost číst si dopisy, které psali čtenáři, a zájem o Chile měli i proto, že tu bylo dost Chileanů, kteří sem přišli po převratu. Hodně lidí mělo ve svém bližším či vzdálenějším okolí někoho, kdo byl z Chile nebo nějakého Chilana znal.

Ze článků v Rudém právu i Mladé frontě jsem cítil rozčarování z toho, že KS Chile neparticipuje na přechodu k demokracii a že zájem o referendum je nižší právě proto, že byla KS Chile z kampaně vyšachovaná. Jaký na to máte pohled vy?

Já jsem se ze Santiaga vrátil do Havany a tam jsem byl do září 1989, takže jsem nesledoval to, co se tehdy o Chile psalo v Československu, tudíž s vámi nemůžu souhlasit, ani vám to vyvracet. Domnívám se ale – také na základě toho, co jsem psal já –, že se o Chile psalo střízlivě, že komunistická strana byla součástí Jednotné levice, nebyla dominantní silou. V Chile jsem mluvil s Volodiu Teitelboimem, kterému tehdy povolili návrat, a on mi říkal, že komunisté ani nemají přílišný zájem dávat Pinochetovi záminku k tomu, aby provedl například autopuč a obnovil to, s čím začal v sedmdesátém třetím. Takže si myslím, že komunisté neměli zájem tlačit se dopředu, mohli by pak více ublížit než pomoci. Nevím, zda to tak vnímali novináři v Praze nebo Moskvě, ale to bylo tehdejší stanovisko chilských komunistů, ale stáli si za tím. Cítili se jako jazýček na vahách referenda. Byl tam také rozdíl mezi Aylwinovou částí opozice a tou levicovější, protože levice nechtěla, aby Pinochet zůstal ještě rok v úřadu, bála se toho, co by se mohlo stát, a proto komunisté chtěli neustálou mobilizaci mas. Lidé v ulicích budou vytvářet tlak a snažit se prohlubovat rozdíly mezi členy junty. Komunisté chtěli, aby Pinochet něco provedl, aby se sám zdiskreditoval. Situace už nebyla jako třeba v roce 1975 nebo 1974. Spíš se mluvilo o Jednotné levici než o KS Chile, aby opozice nedráždila Pinocheta červeným hadrem... doslova. Měl jsem od Chilanů z Kuby kontakty, se kterými jsem se sešel, a přirozeně se jednalo o lidi z levicové části opozice.

Byl problém se s nimi sejít?

Ne, nebyl. Někteří říkali, že sice Pinochet prohrál, ale je otázka, co teď bude. Tím chci charakterizovat to, že Chile nebylo tím, čím bylo deset let předtím. Junta se vyřádila v prvních několika letech, dosáhla svého, každý, kdo si potřeboval vybudovat mocenskou a majetkovou základnu, zjednodušeně řečeno, kdo si potřeboval nakrást, ten si nakradl, a teď už spíš šlo o to, aby byl v Chile pořádek, aby se poměry moc neměnily, aby se nepřeháněly represe, aby se vytvořilo zdání normálně fungujícího demokratického státu. Právě proto existovala obava z toho, co přijde po Pinochetovi. Přijdou noví lidé, kteří budou vědět, že mají čtyři roky do dalších voleb na to, aby si nakradli. Lidé, s nimiž jsem se setkal, říkali, že se Chile může dostat do většího průšvihů, než ve kterém tehdy bylo.

Byla to nejistota?

Ano, z toho, co přijde. Ale taky jistota, že se z Chile stane standardní latinskoamerická demokracie – zem, kde je oligarchie a trochu bordel. Toho se levice obávala, a to se svým způsobem projevilo.

Pokud se vrátíme k Teitelboimovi: Jak jste se s ním setkal?

Na akci Lidové jednoty, kde vystupovalo několik řečníků a mezi nimi i on. Když akce skončila, protlačil jsem se za ním a chvíli jsem s ním mluvil. Sice tam byl

oficiálně, ale nebyl si jistý tím, nakolik je v bezpečí. Měl s sebou ochranku a ta neviděla ráda, když se moc dlouho zdržoval na jednom místě. Chvíli jsem s ním mluvil, deset minut, pak ho šoupli do auta a odjeli.

Co vám stačil říct?

Ptal jsem se ho, jak vidí budoucnost Chile. Říkal, že stále ještě není vyhráno, že může nastat varianta autopuče, nebo prodlužování přechodného období, protože část sil kolem junty mohla říkat, že se vlastně nic nestalo, že Pinochet sice prohrál, ale jen o pár procent, že my jsme demokrati, vy jste demokrati, dohodneme se. Mluvil o tom, že je potřeba držet lidi v ulicích a tlačit na Pinocheta. Taky jsem se ho zeptal, jestli si představuje, že bude KS Chile participovat v nových poměrech, a on odpověděl, že to tak nevidí, že nechtějí dráždit býka červeným hadrem, že udrží low profile, ale že se neustále budou snažit být motorem mobilizace.

Jak na vás působilo Chile a Chilani okolo referenda?

Kupodivu pozitivně. Oproti jiným státům na kontinentě tu byl pořádek, Santiago bylo výstavní skříní nejen Chile, ale i Ameriky, čisté s moderní výstavbou a širokými bulváry. Bavil jsem se s tamními novináři, hudebníky, spisovateli, byla tam cítit určitá schizofrenie. Spočívala v tom, že všichni jednoznačně odmítali Pinocheta jako symbol všeho špatného, na druhou stranu oceňovali to, že v Chile existuje pořádek, že excesy pominuly, že se teď Chile snaží získat dobrou pověst. Pouliční kriminalita byla nižší než jinde. Byly tam určité jistoty, země prosperovala, ale existovaly i velké sociální rozdíly. Byl strach, že po referendu může země sklouznout do určité formy anarchie.

Podíval jste se do chudých čtvrtí?

Jen jsem tam nahlédl, neměl jsem čas na to, abych se jimi hlouběji zabýval. Na okrajích Santiaga a Valparaísa byly zbědované čtvrti a žili tam lidi, na kterých bylo vidět, že mají hodně hluboko do kapsy. Tím se okraje měst lišily od centra Santiaga.

Setkal jste se s někým, kdo Pinocheta podporoval?

Já jsem takové lidi nevyhledával, vnitřně jsem neměl potřebu mluvit s někým, kdo podporuje Pinocheta.

Proč?

I proto že mým zadáním nebylo ospravedlňovat nebo vysvětlovat to, že někdo Pinocheta podporuje.

Takže jste měl zadání...

Ne, to bylo moje vlastní osobní zadání, které jsem si stanovil. Jeho součástí nebylo přispívat ke zlehčování obrazu Pinocheta a jeho režimu. Asi bych

s nějakou argumentací na podporu Pinocheta ani neuspěl, ta by v Rudém právu nevyšla. To ale bylo druhotné, prvotní bylo to, že jsem neměl potřebu ani zájem ukazovat režim v pozitivním světle. Snažil jsem se situaci ukazovat reálně, tedy také tak, že to není nějaké vítězství komunistické strany.

V jedné reportáži popisujete scénu se slzným plynem. Zažil jste takový útok poprvé?

Ne, v Guatemale jsem se se slzným plynem jednou setkal, ale výrazně až v Santiagu.

Jak na vás manifestace působily, měl jste strach, že se situace vyvine k nějakým dalším konfliktům?

Nebál jsem se. Bylo těžké si představit, že najednou vyjedou tanky a začnou střílet do lidí.

Proč ne?

Protože těch lidí tam bylo tolik, to by byl strašný masakr, nedokázal jsem si představit, že by si něco takového chilský režim vzal na triko. Snažili se zlepšit svůj obraz ve světě. V hotelu Carrera, kde bylo tiskové centrum, udělali zahraniční novináři výstavu z rozmlácených foťáků, magneťáků, fotek lidí, kteří dostali pendrekem. Byly tam konfrontace, ale taky tam byly situace, kdy demonstranti říkali policajtům: Vždyť vy jste taky Chilani, přeci nás nebudete mlátit.

Myslíte si, že Chilani odmítali spíš Pinocheta, nebo diktaturu?

Pinochet byl symbolem všeho špatného. Skoro v každé rodině byl někdo, koho vojenská vláda poškodila. Nevůle vůči Pinochetovi byla de facto všeobecná, proto ho ani junta nijak zvlášť nebránila. Lidem šlo o svržení diktatury, ale střední třída měla obavy z možnosti, že by propukla anarchie. Byli by rádi, kdyby zmizela diktatura, ale zůstal pořádek. Pinochet vadil všem, ale ne všichni byli nadšeni z vidiny zhoršení poměrů. Proto taky referendum dopadlo tak, jak dopadlo. Kdyby šlo jen o Pinocheta, tak výsledek bude daleko výraznější v jeho neprospěch, ale protože se s ním pojily další věci, výsledek byl docela vyrovnaný.

Jak byl zařízen váš výjezd?

Letenku platila redakce. Z Chile to zařizované nebylo. Měl jsem rozpočet v Havaně na několik měsíců dopředu. V jeho rámci jsem si plánoval cesty. Musel jsem se vejít do rozpočtu, takže jsem nebydlel v hotelu Carrera, kde bylo tiskové středisko, ale v lacinějším.

V reportážích jste psal, že jste měl kartičku „Plebiscito“, takže jste měl určitý oficiální status?

Jistě. Akreditoval jsem se, dostal jsem kartičku. Tím jsem měl být chráněn při demonstracích, jako novináře mě neměli zmlátit. Měl jsem přístup do volebních štábů a podobně.

Byl jste jediný Čech?

Nejspíš ano, na nikoho jiného z Čech jsem nenarazil.

A z Východního bloku?

Byla zmínka, že tam jsou tři novináři z SSSR, ale neviděl jsem je, ani jsem tam nezaznamenal nikoho z Východního bloku. Vyhledával jsem Chilany.

Jaký byl obraz Československa v Chile? Jak Chilané reagovali na Československo?

Velmi pozitivně. Chilani měli silné povědomí o Československu, viděl jsem i jednu dvě škodovky a showroom Zetoru. Chilani znali Lidice, ulice pojmenované po Lidicích jsou všude po Americe. Několikrát jsem se setkal s tím, že znali Dvořáka a Smetanu.

A z politického hlediska?

To si nevybavuju. Nevyptávali se mě.

Na Kubě jste byl jak dlouho?

Od roku 1985 do srpna 1989.